

Jean Bart

Jurnal de Bord

Jurnal de bord

Jean Bart

1. JURNALUL DE BORD AL LUI JEAN BART

I.

Sulina, 1 August

În sfârșit mult așteptatul ordin de plecare sosise.

Itinerariul călătoriei îl știam de mult; câte zile nu pierdusem, noi ofițeri tineri, cu hărțile dinainte urmărind cu degetul conturul coastelor Asiei Mici.

De două luni navigam tot prin aceleași locuri învărtindu ne între Constanța și gurile Dunărei; ardeam de dorul altor locuri în depărtări necunoscute.

Manevrele de pânze, evoluțiile în largul mării, tirul, exercițiile de bărci și întregul serviciu riguros al bordului începuse să mă sature în nerăbdarea așteptării celei dintâi călătorii mai lungi.

Visele mi se împlineau... acele vise care îmi mângâiaseră viața tristă de școală... o viață de copil chinuit, îngropat între zidurile școalelor militare, unde vremea se târa așa de greu între orele de instrucție, când îmi îngheța mâna pe patul armei, și între orele de meditație, seara, când capul cădea încet pe cartea deschisă pe pupitrul vechiu și ros de coatele atâtor generații.

Dar le uitasem ca prin farmec toate acele mici mizerii zilnice cari îmi chinuise copilăria: uitasem până și patul de la închisoare... patul acela tare, de lemn acoperit cu o rogojină, pe care în atâtea nopți mi am odihnit trupul zdrobi, de osteneala zilei, cu mantaua făcută ghem drept căpătâi.

Ah!... de cale ori, înainte de a mă prinde somnul, zăcând așa într o toropeală pacinică și dulce, între vis și viață, înaripata închipuire își lua sborul și înflăcărând simțirea mă purta prin locuri nevăzute dar așa de frumoase și atât de mult visate.

De câte ori nu mă ntrebasem cu prietenul ce dormea la cap cu mine: „tu pe unde te afli acum? eu mă?... a! eu sunt departe... pe valurile Mediteranei, spre Italia... pe coastele Calabriei!”

Ce bine le cunoșteam aceste locuri – din atlasul geografic, bine înțeles.

Renăscând în aerul curat și binefăcător al mării, într o nouă viață, trecutul îmi apărea așa de departe, ca într o ceață fumurie și nedeslușită, din care se desprindea uneori par că o altă ființă în locul meu, o altă ființă osândită, care trăise de demult cândva acele vremuri de copilărie tristă.

O soartă fericită mă aruncase pe bordul lui Mircea; în cercul binevoitor de ofițeri vechi de diferite grade, ne aflam și câțiva noi veniți, abia scăpați de pe băncile școalei, prieteni buni din timpurile copilăriei petrecute în aceiași mahala într un oraș din fundul Moldovei.

După atâta vreme scursă ne întâlneam iarăși acum în pragul unei noi și grele meserii, meniți a împărtăși aceeași soartă în lupta pentru a ne deschide un drum în lume.

Ziua când trebuia să părăsim țara sosise: în ordinul de plecare, scris de comandant, în jurnalul de bord, zicea lămurit: „la ora opt totul va fi gata de plecare, provizia trupei și a ofițerilor pentru zece zile de mare va fi adusă la bord; la nouă ore brikul Mircea va părăsi portul Sulina, ieșind în larg va lua drumul spre Kersonez”.

E seară, totul e gata, n așteptăm decât ora plecării.

O geană roșă aurie mai sclipește pe cer în fund spre asfințit, iar din spre miază noapte o pată cenușie ca o manta sdrențuită s apropie plutind prin înălțime; e un nour ce vine mânat de suflarea vântului de Nord.

Până la vremea plecării toți ofițerii trecem pe cheu în fața vaporului printre lumea adunată acolo.

Noi ne strângem în jurul unei mese din fața cafenelei, lăutarii cântă, limbile se desleagă, curg vorbele de spirit și glumele sărate cu cât se golesc și se reînnoiesc mereu halbele.

Iar Mircea, bătrânul Mircea, încă tot frumos și mândru, gata de drum și de lupta valurilor, ne așteaptă ancorat lângă cheul pe care lumea se strânge mereu privind la jocul marinarilor de pe punte.

Fiind în repaus, ca să și uite grijele, luându și rămas bun dela țara pe care o părăseau, se încinsese o horă de gema puntea vaporului sub tălpile lor goale – mă rog, ca românul când vrea să înșele grijile, să și stingă focul necazurilor.

Numai câți va printre ei, recruți ce nu mai fuseseră îmbarcați niciodată, retrași mai deoparte, tăcuți, triști, stau rezemați pe coate de balustradă, cătând cu jale, când spre largul mării, când înapoi spre port, luându și cu privirile înduioșate parcă rămas bun de la ai lor, cari de pe unde sunt în depărtări nevăzute; citesc în ochii lor fiorii groazei de necunoscut.

Un pilot de la Comisiunea Europeană s apropie de masa noastră. „He!... domnule căpitan, nu cred să mai plecați în seara asta, uite semne de furtună”.

Toți ne ridicăm ochii spre cer; norii negri se strâng învăluind tot cuprinsul într o pânză neagră și umedă.

Un vânt rece și sărat din spre largul mării se ntărește mereu, și mereu crește sgomotul valurilor ce se isbesc de cheu, spărgându se într un muget sălbatic perdut departe în întunericul pustiu al mării.

Câteva umbre negre se desprind din depărtare și cresc gonind spre port: sunt corăbii cu pânzele umflate ce intră la adăpost întâmpinate de furtuna care se apropie văzând cu ochii.

Dar se dase ordin să părăsim portul și trebuia să plecăm.

Ne luăm rămas bun de la prietenii strânși în fața vaporului și intrăm pe bord în uralele mulțimii de pe cheu.

„Echipaj la posturile de plecare” răsună vocea șefului de echipaj, urmată de sunetele sifliilor de pe punte; fiecare trece la postul său.

Mircea, desfăcut din legăturile de la uscat, se mișcă încet trăgându și pe nară cu un zăngănit fioros lanțul ancorei ce se desprinde de pe fund.

Ancora sus la postul ei; și alunecăm încet făcând rondoul în fața cheului care răsună de sgomotul mulțimii și a muzicii, pe când pălăriile și batistele flutură încă în bătaia vântului în semn de adio!...

Mircea tot mai însuflețit despică apa, eșind din gura Dunărei, parcă trece pragul mării, care se deschide înaintea noastră imensă, neagră, pustie.

Pământul țării rămâne în urmă.

În picioare, la postul meu din provă, încă odată îmi arunc privirea înapoi: pământul ca o pată neagră se perde în întunericul nopții pe când în auz îmi picură crâmpete de arii, note frânte de mugetul fioros al vântului.

Și din tot haosul întunecat se desprinde numai ochiul roș obosit al farului, care veghiază urmărind neclintit vasul în goana lui nebună de pasăre de noapte, ce într o legănare sbuciumată își moaie par că vârful aripelor desfăcute în negrul apei și al pustiului întins, fără margini.

II.

Pe mare, 2 August.

Vântul se întărește mereu.

După miezul nopții o furtună cumplită își deslănțue furia urlând fioros în jurul nostru; câteodată suflarea i se înmoaie și atunci par că geme într-o desperare răutăcioasă înăbușindu și furia, pentru a izbucni iarăși în mugete mai neînfrânate, mai pline de groază.

Mircea – o jucărie minunată – se rostogolește sbuciumat pe întinderea asta neagră și zgomotoasă care se agită, se frământă din toate părțile, formându se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adânci, adânci, fără fund, mutate în același timp de la un loc la altul într-o goană fără sfârșit, într-un joc amețitor, nebun, fără astâmpăr.

Începe o ploaie rece, mărunță; simt răceala picăturilor ca niște sfircuri de biciu plesnindu mi obrajii.

Pe bord nu doarme nimeni.

Comandantul nostru n-a închis ochii toată noaptea, stă pe comandă lângă ofițerul de quart, învelit în mantaua de ploaie, controlează cercetător busola și harta privind mereu în sus spre catarge.

Oamenii suiți în arboradă lucrează grăbiți, cu ochii aproape închiși, biciuiți de ploaie, cu poalele mantalelor fâlfâind în vânt; par niște umbre negre ce se clatină atârinate la rând de vergile pe care se mișcă cu o iuțea neregulată un amestec de degete încleștate ce strâng pânzele înfășurându le.

Sunetele argintii ale sifliilor de pe punte cari îndeamnă la lucru, comenzile repetate, vorbele desperechiate, șoaptele nedeslușite care vin de sus din arboradă, se aud întrerupte de mugetul asurzitor al vântului, ce trece fluerând ascuțit prin macaralele prinse în colțul pânzelor scuturate.

Un amestec nedeslușit de sunete diferite, ca o muzică sinistră ce împrăștie fiori de groază.

Prin întunericul de nepătruns al nopții, prin haosul acesta negru și pustiu, câteva pâlpâituri luminoase scapără pe cer aprinzând o clipă colțul unui nor; și în urmă o brazdă de foc taie drum unui fulger orbitor; un șirag de boabe sclipitoare spintecă văzduhul luminând în flăcări vârful catargelor.

Iar bubuitul tunetelor zguduind cuprinsul se sparge în depărtări nevăzute, stingându se în fundul pierdut al pustiului plin de întuneric.

Cu mâinile prinse în balustradă, cu genunchii îndoți, îmi țin echilibrul mlădiindu mi trupul după mișcările vasului.

O clipă amețitoare, un vârtej pare că îmi painjinește ochii... îi deschid mari, cătând să despice întunericul dinainte... simt o gădilătură în furca pieptului și un nod care se ridică înfigându se în gâttej, făcându mă să înghit în sec... a!... cunosc: e începutul răului de mare – această veche și ciudată boală pentru care nu s a găsit alt leac decât deprinderea pentru unii, iar pentru alții nimic.

Și plouă, plouă mereu; minutele se scurg așa de încet, chinuitor de greu.

Într o gândire înceată și greoaie îmi analizez simțurile, cătând să mi dau seamă de ce simt eu și cei din jurul meu: toate aceste suflete strânse la un loc în scoica asta zbuciumată de valuri, care scârție din toate încheieturile, în izbituri neregulate vibrând ca un instrument muzical.

Hotărât, nu... nici o umbră de teamă nu poți întâlني pe chipul vreunuia, nici o șoaptă de desnădejde nu poți auzi, nici un fior de groază nu poți surprinde în toată mulțimea asta care se mișcă tăcută, făcându și serviciile știute, fiecare la postul său în cea mai desăvârșită liniște – ori poate rușinea pe unii îi stăpânește atât de mult ștergându le orice umbră de teamă.

Zăresc în proră câțiva, culcați pe punte cu capetele răzămăte pe colacii de frânghie cătrănită: sunt gabierii scoborâți din catarge; istoviți de oboseală, cu puterile sleite, se odihnesc strângându și picioarele goale sub poalele mantalelor ude de apă sărată.

Ploaia a încetat.

Omul de sus din gabie strigă cu glas puternic:

„Se vede o lumină albă în tribord”.

„E farul de la Caliakra”, șoptește ofițerul de quart potrivit și binoclul în dreptul ochilor.

În fund, în depărtarea ștearsă, un punct mic galben licărește pâlپăind slab prin întuneric.

Noaptea începe a se risipi: întunericul se desface din ce în ce mai mult, iar în fundul zării, la orizont, o pată galbenă ca de ceară așa de trist răsare ridicându se dintre crestele albe ale valurilor – răsăritul soarelui după furtună.

Departe de tot pe întinderea asta mișcătoare, neastămpărată, un punct negru se desprinde. Încet punctul acela se înalță și se coboară crescând din ce în ce mai mare.

Toți privesc spre dânsul... se apropie... trei catarge se deosebesc bine; ca trei sulii înălțate par că anume să spargă norii ce se târăsc așa de jos, aproape de fața apei

„Le cunosc bine după gabii; sunt catargele Elisabetei”, văd pe câțiva care privesc cercetători spre larg.

Crucișătorul „Elisabeta” avusese ordin să plece în aceeași zi din Constanța și să ia drumul tot spre Kersones.

Elisabeta e aproape, se cunoaște bine coșul alb între catarge, corpul ei negru cu formele fine în tăieturi frumoase, cu tunurile ei mari înfipete în

coaste.

Ea alunecă încet înainte, prăvălindu se pe o parte și pe alta, amețită parcă de loviturile valurilor care năvălesc isbindu se de ea.

Iar în urmă i fumul scăpa pe gura coșului în inele negre, ca un șarpe uriaș ce se svârcolește gonit, învins, în luptă cu vântul turbat.

Și noi cătăm țintă spre ea urmărind cu patimă acel joc nebun, amețitor..... sunt clipe de o înfiorare mută, clipe ce par așa de lungi în cât un gând de groază are vreme să ți scapere prin minte; timp în care bătăile inimii se grăbesc, ochii se deschid mari cătând a reține cu vederea corpul acela negru care dispare înghițit de valuri ca într o prăpastie adâncă..... și așteptăm, ținându ne răsufierea stăpânită, să l vedem răsărind iar culcat pe o coastă în muchea unui alt val.

Simt mirosul greu, înecăcios, de unt de lemn ars, răspândit de jos de la mașina care și grăbește mereu bătălie sacadate.

Mașina fiind prea slabă, nu poate birui valurile; e peste putință a mai continua drumul înainte cu vântul din față.

De două ore de când ne frământăm în loc, ne zăpăcește zbuciumarea asta a valurilor, cari se izbesc spărgându se cu sguduituri groaznice.

Comandantul se hotărăște să ne abatem din drum, schimbând direcția, și să intrăm la adăpost în golful Kavarna, până când s o mai liniști marea și o cădea vântul.

Sifliile încep să sune pe punte, oamenii grăbiți se strâng la posturi în dreptul manevrelor, pilotul își încheștează mânil în roata cârmei, gata să soarbă comenzile cari răsună clare și prelungite:

„Gata de volta'n vânt”; o clipă de așteptare..... un sgomot asurzitor de farfurii sparte, de obiecte răsturnate; și Mircea deodată se culcă într o parte așa că apa năvălește înăuntru pe punte; – am schimbat drumul spre Kaliakra – intrăm în Kavarna cu vântul de travers.

Elisabeta imită manevra noastră ajungându ne din urmă.

Ne apropiem de uscat: coasta înaltă, roșietică, dintr un șirag de stânci colțurate care oprește vântul ce se isbește de ele suflând cu furie.

Ancorăm aproape de Elisabeta care nici nu se clintește, liniștită și mândră.

Oamenii în repaus, ruți de osteneala din timpul nopții, adorm duși cu gândurile duse la ai lor rămași în urmă și atâta de departe.

O barcă se desprinde de lângă crucișător și s apropie de noi; e un ofițer care aduce un plic pentru comandantul nostru: ne strângem în jurul lui și el ne istorisește cele întâmplare la ei pe bord.

Elisabeta, vas mai nou și puternic, putea să și continue drumul; văzându ne însă pe noi că schimbăm direcția, comandantul, stătuse la îndoială dacă să și urmeze drumul sau să vie după noi, bănuind că avem vreo stricăciune la mașină.

În urmă s a hotărât să ne imiteze manevra, pentru a ne veni în ajutor în

caz de nevoie. Înainte de a mă scoborî în cabină să mă odihnesc, îmi arunc încă odată privirea spre coasta de care ne apropiasem.

Departate se zăresc albind în lumina dimineții casele tupilate, ascunse la adăpost prin crăpături de stânci arse, roșietice – e un sat pierdut, uitat de cine știe când, pe o coastă stâncoasă și pustie.

III.

Pe mare, 4 August.

Şase ore şi jumătate dimineaţa. Barca No. 1 se întoarce la bord cu provizii din Kavarna. Toată lumea e la posturile de plecare; la ora 7 virăm ancora.

Lanţul ancorei trosneşte la cabestan în smuncituri cadenţate – la unele vase cu pânze, acolo unde puterea aburului n a înlocuit munca omenească, se mai poate vedea cât de chinuitoare este viaţa omului de mare – cu muşchii încordaţi, sprijinind picioarele goale în puntea udă, oamenii împing cu pieptul în manelele cabestanului care învârtindu se prinde zalele lanţului scrâşnind la fiecare salt.

Ancora sus – şi alunecăm lin pe apa moartă a golfului. Cum trecem farul de la Kaliakra, începe Mircea să prindă viaţă şi pleacă legănat pe valuri scurte şi răpezi ce undulează faţa goală, nemărginită, a mării.

Vreme închisă; cerul înfăşurat; şi n aerul dimineţii se simt fiori reci de boare umedă pe care i aduce de la larg un suflu uşor de briză. Coasta pustie şi stâncoasă rămâne perdută în urmă, pe când noi cu pânzele întinse ne afundăm în golul depărtării.

Ofiţerul de quart, de pe comandă, strigă capul la compas ce trebuie urmat: Sud 74 Est – aceleaşi cuvinte le repetă de la cârmă bătrânul Micheli pilotul, răguşit, cu ochii ţintă pe sticla busolei ca să prindă numărul scris în dreptul liniei de credinţă.

Departe, la orizont, se iveşte albind o pată; toţi privesc cercetând în zare; au şi început a şi da păreri – când te afli pe întinsul pustiu al mării, un lucru de nimic te pasionează la culme. Se recunoaşte o corabie frumoasă ce trece prin babordul nostru.

Tocmai târziu străbate şi soarele printre norii rupţi în pale, anume parcă să deschidă drum săgeţilor de aur ce se frâng reci de crestele valurilor, poleind o pată de pe faţa mării în locul acela spre răsărit.

Mânaţi de adierea vântului ce ne bombează pânzele, înaintăm mereu pe o mare luminată de jocul scânteierilor orbitoare.

Nicăeri mai mult ca în largul mării nu te uimeşte înfăţişarea minunatelor fenomene ale naturii.

Cine ar putea şti din câte se petrec înăuntru, în lumea sânelui mării, numai acolo sub pata aceea aurie de la suprafaţă în ploaia caldă a razelor!...

Minţile omeneşti – pururea cercetătoare – n au izbutit încă a lua în

stăpânire întreaga lume a fundului mării, cu nesfârșitele bogății ce zac în neștire, cu miriadele de vietăți locuitoare, popoare ce nasc, trăesc luptând și mor în abisul nepătruns al fundului.

Pe când pământul, mut și neclintit, de veacuri întregi destăinuiește luminând ascunsul minunilor naturii, înșelătoarea mare, veșnic neastâmpărată și vorbitoare, păstrează încă tainele ascunse ale firii în noaptea sânuului ei viețuitor.

Un iubitor al mării, Gustave de La Landelle, arată în câte chipuri se răspunde la întrebarea: ce este marea?

„O enciclopedie viețuitoare, răspund învățații. Nu i decât o picătură de apă în infinit, susțin filosofii. Naturaliștii spun că nu i decât un amestec imens de apă sărată.

Gramaticii o definesc numai ca simpla apă care înconjoară continentele. Chimii susțin că nu i decât un volum enorm de protoxid de hidrogen ținând în soluție clorura de sodiu. Matematicii declară că este un corp căruia nu i pot calcula suprafața. Fisicienii îi văd numai fenomenele de mare, vânturile, echilibrul și curenții. Poeții clasici o văd locuită de mulțimea zeilor și zeițelor; poeții romantici o fac să râdă și să plângă; poeții realiști îi descriu ororile; poeții fără adjectiv, cântă imensitatea și binefacerile sale. Iar pentru voiajor și negustor, nu i decât un larg drum. Pentru omul de Stat și diplomați este o chestiune. Pentru regi este un imperiu. Pentru popoare, un câmp de bătălie. Pentru pictor nu i decât un fond de tablou.

Istoricul susține că marea este arena unde s au dezlegat cele mai mari conflicte ale timpurilor vechi și moderne. Marea amintește vecinic de acele călătorii pentru războaie, pentru cuceriri, pentru descoperiri, de la fabuloasa expediție Argonaută până la acele ale polurilor Nord și Sud. Marea este Salamina, Războaiele Punice, Acțiuni, Cruciadele, Abukir, Trafalgar, Navarin, Roma, Cartagena, Veneția, Genua, Spania lui Carol Quintut, Holanda, Franța lui Ludwig al XIV și Colbert, ea este Puterea Britanică.

Marea a făcut pe Cristofor Columb și toate marile descoperiri ale lumii.

Marea pentru romancierii este acel gigantic teatru unde se agită toate pasiunile omenesti modificate prin o existență excepțională. Iar pentru marinari, este o carieră, o profesiune, un meșteșug... ea mai este și un asil, o mamă care hrănește, o a doua patrie, un obicei, o pasiune... și câte odată încă, ea este sclavia, exilul, închisoarea, moartea!...

IV.

Pe mare, 5 August.

După prânz soarele începe a ne chinui, vântul cade, și pânzele, până acum bombate și însuflețite, cad și ele întinse, albe și moarte, pe când bricul plutește legănându se alene.

Pânzele nu mai prind vânt, zice cu necaz ofițerul de quart privind în sus spre arboradă.

Se sună la posturile de manevră; toată lumea i afară pe punte împărțită la locurile știute, gata, cu urechea ațintită; se așteaptă comanda – nespuse de frumoasă e priveliștea unei manevre bine executate – „sus gabierii” răsună vocea ofițerului, și o clipă nu vezi de cât o învălmășeală de trupuri omenesci, mâni și picioare goale care se agață de treptele de frânghie ale sarturilor ce tremură îndoite de greutate, până se desprind cei dintâi gabieri. Sprinteni, în salturi de pisică ajung sus, răspândindu se de a lungul vergilor cu încredere în sine și cu îndemânarea deprinderii.

Se ridică pânzele, înfășurându le pe rând, și randa întinsă și înegrită de fum, ca o aripă rănită se strânge și cade la locul ei.

Și în amestecul șgomotului de șoapte întretăiate, de respirații scurte, deasupra scârțâitului macaralelor vibrează mai tare sunetul argintiu al sifliei lui Mastela.

Minunat șef de echipaj mai e și vechiul Andrei Mastela.

Om înalt și bine legat, oacheș, cu mustața groasă și ridicată, smolit la față dar cu ochii vii și plini de veselie.

Putem spune chiar că i chipeș Mastela când apare el pe punte cu galoanele de aghiotant la mânicele spențerului, purtând pe după gât întotdeauna șnurul alb de care i legată siflia. Greu și foarte cu anevoe ar fi de răscolit adâncul vremurilor trecute pentru a da de urma poreclei sale, căci și în foaia matricolă și în livretul individual, îl gășiai trecut cu nume românesc având și un escu la coadă ca orice român curat.

Noi însă așa l am pomenit; așa l au cunoscut și cei dinainte și cei după noi; și i cam multă vreme și multe generații au trecut pe sub mâna lui. Pe câți nu i a primit el de copii, i a învățat meseria, și după ani de zile, unii au ajuns bine, ofițeri de bord pe vase de comerț, pe când el a rămas acelaș, pururea la postul său, vechiu și neclintit șef de echipajiu al lui Mircea.

Altminteri nu era el om rău, chiar blând putem zice, doar așa câte odată de ajungea cu sfârșul salamastrei pe vre unul mai moale, și asta numai ca să

l iuțească la lucru, cum e datoria unui șef de echipagiu, căci de aceia se chiamă că i sufletul bordului.

Ceia ce făcea puterea și prețul slujbei lui era numai meșteșugul ce avea de a și cunoaște oamenii și de a i boteza pe fie care prin o poreclă anume, bine aleasă. Dovadă e pilda cu Moraru, care a ajuns fruntaș de unde era cel mai prost soldat, și asta numai pentru că nu l chema alt fel decât Moraru cel iute.

Și Moraru, leneșul cu ochii mici și adormiți, care trecuse prin toate speciuitățile bordului; fochist, tunar, ordonanță, bucătar, timonier – ajunsese cel mai bun gabier. Și n mers pe vremuri grele, când marea era mai demontată, când toți zăceau întinși de răul de mare, Moraru, la ori ce manevră s arunca cel d întâi cu sub bărbia bonetului pe după urechi și cuțitul de gabier legat cu o sfoară pe după gât, sus la rândunica în vârful catargului, se ncingea inimos la luptă cu vântul turbat: ca să stăpânească colțul pânzei ce se sbătea în suflările mugitoare ale vijeliei....

Și din înălțimea crucetei de unde se afla, așa, de poruncială, gata ar fi fost și n foc să s arunce, nu numai în apă, când printre fluerăturile răutăcioase ale vântului străbăteau până sus la dânsul tremurăturile sunetului metalic ale sifliei lui Mastela care l îndemna strigându i de jos de pe punte; acum, Moraru cel iute!... Că mult face o vorbă care i merge la inimă românului; și să l fi văzut pe Moraru că de la o vreme începuse a se sili și la școala de carte, și toată ziua, la ori ce exercițiu, îl vedeai cu abecedarul vârât în sân. Une ori târziu de tot, când portul întreg dormea trudit în liniștea somnului de după miezul nopții, îl găseai pe Moraru, fiind în divizionul de quart, ghemuit în câte un colț și, la lumina slabă roșietică a felinarului de punte, silindu se a imita slovele pe placa de la timonerie.

Și munca nu i a fost de geaba, o întâmplare minunată l a ajutat.

Era tocmai într o duminică inspecție generală.

Mircea, mândru de i scânteiau alămurile în bătaia soarelui, lustruit și curat cum îi oglinda, avea de dimineată pe Amiralul la bord.

Oamenii erau îmbrăcați curat, cu moțurile roșii la bonete, cu tricourile vârgate întinse pe piept, iar gulerele albastre ale cămășilor de marină le străluceau pe spate. După primirea și toate onorurile obicinuite la o asemenea zi, se executară diferitele exerciții; de la arme la tunuri, de la posturile de luptă la cele de incendiu, acum la urmă se dase și la posturile de manevră – aci e partea gabierilor și Moraru cel iute intra în rol.

Se comandase tocmai descrușișarea rândunicilor; amiralul și toți dimprejur așteptau cu ochii țintă sus la arboradă – când un foșnet ușor se aude, și de acolo de sus, de la înălțimea catargului din provă, un obiect cade în mare... Dus așa de vânt, părea o pasăre, căzând cu o aripă desfăcută.

— Iar vre un bonet a căzut la apă, șoptește un ofițer.

— Ba nu, e o carte care plutește, uite i s au desfăcut foile, răspunde un altul.

— Îi abecedarul lui Moraru, i a căzut din sân, adaugă surâzând un sergent.

S a făcut mult haz de asta, și dacă Moraru și a perdut abecedarul – că doar nu era să se lase barca la apă tocmai atunci, pentru a i pescui hârtoagele lui răspândite, apoi peste o săptămână tot echipagiul s a minunat de el, cât de mândru a eșit la apelul permisionerilor pe punte, căci mergea în oraș să și ude galoanele cele de lână galbenă cari străluceau așa de frumos deacurmezișul mânecilor flanelei de serviciu.

Așa a fost înaintat fruntaș Moraru cel iute.

Și asta numai pentru c a știut Mastela cum să l ia, căci vezi multe știe el, și mai multe încă frumos le spune – că i om umblat – și dacă îndură omul nevoi și primejdii în lungul mărilor, apoi și mult i e dat să vadă și să cunoască; luminându și mintea ajunge să înțeleagă din rostul lumii și din ascunsul firii omenеști.

Mereu să ți tot fi povestit din cele câte a fost văzut prin locurile umblate prin Rusia, Anatolia, Spania în voiagiul din 1892 și la serbările din Genua; în voiagiul de la 95 când a mers toată coasta Europei până la Kiel, unde lumea nu mai bea apă ci numai bere nemțească; să spuie el de chefurile cu marinarii ruși, englezi, francezi, ba și japonezi întâlniți la Constantinopol; de câte dragoste începute și neterminate, dar de peripețiile când cu furtuna din voiajul de la 88, de credeau toți în țară că s a înecat Mircea!... Cum au ajuns în Bosfor cu proviziile sfârșite, flămânzi, și bătrânul Mircea zdrobit, cu bompresul și vergile rupte, și... câte nu știe și n a apucat el de când își făcea viața în aceiași încăpere strâmtă și întunecată, în mirosul de catran din prova lui Mircea.

Cu siguranță, el constituie volumul cel mai complet din istoricul vasului.

Dar adevăratele lui succese, căci a avut multe și frumoase succese, erau regatele: la aceste întreceri de bărci cari se fac în toți anii, se vede măestria artei sale.

Dar ca să l înțelegi bine trebuie să te ții de el, să nu l slăbești o clipă; numai urmărindu l câteva nopți înainte de ziua solemnă, a i putea să i prinzi din mijloacele întrebuintate. Are operații pe cari le face încet și pe tăcute; unge carena bărcii cu seu pentru ca barca să lunece ușor, își îndreaptă ramele, alege oamenii pe sprinceană, își potrivește greutatea la pupă ca să se ridice prova și astfel barca să taie mai ușor apa; și... câte alte mici secrete profesionale...

Niciodată nu uită să și ia în barcă și lopeți de rezervă, pentru a schimba pe cele ce s ar rupe în drum. Un vechiu obicei al bordului era de a se da vin soldatului, care ar vâsli cu atâta putere în cât să rupă o lopată în apă.

Unii camarazi răutăcioși îl acuzau pe Moraru cel iute cum că el ar avea meșteșugul de a rupe o lopată numai printr o smuncitură și nu prin puterea vâsliului.

Dovezi îndestulătoare n au fost pentru a se adeveri faptul – e drept însă

că el avea pe suflet cam multe lopeți rupte, pentru care își primise răsplata după obiceiul bordului.

Mastela a făcut să se răspândească faima bărcii No. 1 a lui Mircea, până azi încă neîntrecută prin partea locului de vreo altă barcă a marinei de războiu engleze, ruse sau române.

Atunci, în ziua aceia a anului când cheiul și vasele din port gem negre de furnicarul omenesc, atunci când se află față: amiralul, generalii, ofițerii, cucoane, țivili, pescari, lumea toată a mahalalelor venită să privească la curse, atunci trebuie să l privești deaproape pe Mastela. De cum răsună cuprinsul de bubuitul tunului de la șalupa de poliție, semnal de plecare, el nu se mai potolește: acum sus... lung la apă... nu te da... încă odată băeți... așa... încă... și mai...

Cei zece oameni amețiți trag în disperare, cu ochii închiși și capetele goale, cu trupurile ghemuite, stăpânindu și respirările pentru a și grămădi toată puterea în brațele ce trosnesc din încheieturi. Și pe când brațele lor răpezite în învârtituri de manivelă taie apa dinainte, el, cu mâna încleștată pe cârmă îi îndeamnă aplecându și trupul la fiecare lovitură, pentru a da avânt bărcii care zboară ca o săgeată pe luciul de oglindă al mării.

Cu cât bărcile se apropie, cu atât crește mai tare haosul strigătelor și aplauselor mulțimii ațâțate de această întrecere de cheltuială a puterilor omenești.

Cea întâi barcă ce străbate din învălmășagul celorlalte ajungând la semn cu ramele sus, se știe în totdeauna că i barca No. 1 a lui Mircea.

Și omul care se ridică în ea, mândru, cu o mână pe cârmă și alta la șapcă, lucindu i șirurile de galoane pe mâneci și cele două decorații pe piept, îl cunoașteți cu toții... e Andrei Mastela, vechiul șef de echipaj al bricului Mircea.

V.

Pe mare, 6 August.

Toată noaptea am avut o mare potolită. M a chinuit doar luna plină ce se ținea de noi plutind pe înălțimea albastră, iar geana i argintie cădea de oboseală pe un ochiu rotund de geam drept în cabina mea.

În faptul dimineții eram la post pe punte. Serviciul obicinuit de quart: se pune pe hartă punctul însemnând locul unde ne aflăm la ora anumită.

O dimineață răcoroasă; coprinsul tot e plin de fiorii reci ai unei brize ușoare, nehorârâte, care se joacă prin rotocoalele fumului de la coș, aruncându ne praf de cărbuni în ceaiul pe care l sorbim cu poftă.

Se sună de spălarea punții. Într o clipă vaporul întreg e inundat; pompele toate lucrează cu zor și apa din gheordele, ce cade aruncată, isbește puntea udă în lovituri ca de ciocan. Iar păsările în cușca din fund, de sub comandă, se strâng înspăimântate, cu penele sbârlite, și nchid ochii cu groază de atâta apărie.

Pe bord, mișcare generală; sprinteni, vioi, aleargă marinarii cu mânecile suflecate până la cot, cu picioarele goale până la genunchi, în apa rece și sărată a mării ce înroșește pielea; grăbiți muncesc de a valma.

Eșind din aerul îmbâcsit dinăuntru, la lumină, în aerul deschis, ce vecinic schimbător e plin de sănătate, în răceala apei așa de bogată n viață e parcă o renaștere îndeplinită în sânul larg al naturii, în marea sălbătăcie a mării.

...Și nu știi cum adesea mă duce gându n urmă, departe, la pământul cu orașele lui mari, la furnicările omenești, prin mahalalele înfundate, acolo unde zac așa de înghesuiți atâția sclavi moderni – omul uneltă înăbușit în atelierul plin de fum, omul mașină de scris încătușat de biroul plin de praf și de cerneală – numai aci simți cât de tristă i soarta acelor victime ale mizeriei mult lăudatei civilizații.

Se simte încet cum crește suflarea unui vânt de West. Comandantul dă ordin a se desfășura sburătorii, randa și vela straiului.

... Și navigam astfel mânați de vânt, cu pânzele întinse, mereu în golul nesfârșit ce ne mpresoară... mereu către Sud Est, spre cercul albastru strălucitor la orizont: într acolo este coasta Anatoliei; la noapte vom ancora în Trebizonda.

Tot echipagiul trece la exerciții pe specialități. Și pe când vasul își urmează calea legănat din val în val, oamenii toți stau la posturile rânduite; ici un grup în jurul unui tun, dincoace altul în jurul busolei; unii execută

semnele, alții la manevre stau în jurul catargului din provă.

Aci pe puntea asta, sub bolta nesfârșită a cerului, pe aceste câteva scânduri cari te țin deasupra abisului nepătruns al fundului, aci unde sunt strânse atâtea vieți la un loc, ca într un cuib răsleț, se nimicește orice voință, nimeni nu mai trăește pentru sine ci pentru rolul pe care l are de împlinit; e un fel de contopire totală pentru a forma un singur suflet care să dea viață acestui corp înaripat, în luptă cu natura, acestei minunate înjghebări de lemne și fer, de pânze și frânghii, pe care mintea omenească a născocit o și a prefăcut o în lunga scurgere a veacurilor.

O legătură foarte curioasă strânge pe acești oameni diferiți, adunați care din cotro, împărțâșind aceiaș soartă în leagănul acesta cu aripi care plutește rătăcitor între cer și apă, așa departe de restul lumii.

... Pe la prânz vântul își schimbă suflarea; marea e peste tot demontată.

Se sună semnalul de masă; ne scoboram în careu.

Masa e așezată ca pentru posturile de mare: deasupra, în găuri mici, sunt puse bețișoare cari împresoară farfuriile pentru a nu fi răsturnate de aplecările vasului.

Ciudată e înfățișarea unei mese luată pe timp rău. Acolo altădată răsună zgomot, râs și veselie, acum nu se aude decât foarte rar câte o glumă aruncată vre unuia ce n are poftă de mâncare; adesea bucatele nu sunt bune, sau se aduc prea târziu; în totdeauna se servește prea încet. Unii abia gustă, alții înghit în sec, iar alții se ridică plecând grăbiți... și toți doresc a termina mai curând și această datorie ce au de împlinit.

Vântul se întărește văzând cu ochii, și din spre Nord sosește o bură de ploae rece și deasă.

Ofițerul de quart se oprește necăjit din plimbarea lui obicinuită, își îmbracă mantaua de ploae și strigă răspicat și puternic pentru a birui glasul urlător al vântului.

A strânge zburătorul mic... atențiune... strângeți!... Un scârțait chinuitor de macarale, un tropot cadențat de picioare goale pe puntea udă, un amestec de răsuflări adânci întretăiate de îndemnări... vira... lunga... vira... și totul se sfârșește în fluerăturile ascuțite ale sifliilor...

Numai divizionul de serviciu e pe punte; toți sunt îmbrăcați în hainele de ploaie, făcute din pânză groasă ceruită.

Mă scobor încet, aplecat, pe scara din cazarmă, să intru la mine în cabină. Jos, mă opresc pentru a recăpăta respirația o clipă curmată de mirosul acru înecăcios care încinge tot coprinsul mohorât întunecat.

Ce înfățișare stranie are spațiul acesta așa de strâmt, – abia înroșit de lumina slabă a unui felinar legănat; printre obiectele de tot felul îngrămădite acolo stau atâtea ființi într o căldură năbușitoare, în mirosul greu de catran care umple aerul închis și stricat.

Dintr un bord în altul hamacele prinse în tavan, umflate ca niște saci plini atârând în jos, se ating între ele legănând sbuciumat trupurile ghemuite ale

acelor cari dorm obosiți sau zac în amortire.

Intru în cabină și mă sui în patul meu strâmt ca o cutie, ce are o muche mai înaltă pentru a mi opri rostogolirea în aplecările vasului. În acești câțiva metri cubi de aer închis locuim patru inși; paturile așezate câte două, unul deasupra altuia. Dimineața e frumos când ne mbrăcăm pe rând numai câte unul!...

Cum stau întins cu fața în sus, cu un braț lipit dealungul peretelui umed, simt lovitura fiecărui val care se sparge de coastele vasului; pare că ar voi să doboare peretele ce oprește șivoiul de a străbate înăuntru. Și Mircea tresare și geme la fiecare nouă isbitură.

Ațipisem coprins de o toropeală visătoare în care pluteam perdut, când vasul se culcă pe o coastă într o bandă așa de puternică încât toate obiectele de pe o poliță deasupra capului, cărți, perii, sticle, oglindă, cad peste mine.

Întunericul, aerul dinnăuntru mă înăbușă. Mă urc pe punte.

Afară, o noapte neagră de nepătruns. Vântul mugește în tremurături fioroase și uneori din negrul văzduhului ca o suflare de ghiață se repede cu atâta furie de parcă sfâșie în bucăți pânzele încordate ce țipă în legături.

Patru bătaii scurte de clopot, vibrând așa de trist, ne spune ora bordului – e miezul nopții.

— Bun quart înainte!... bun quart înapoi!... bun quart peste tot!... și vorbele tăiate de ascuțișul vântului se pierd gonite în haosul ce ne înconjoară.

Facționarii uzi, amortiți de frig, nemișcați la posturi, par niște umbre ținute în loc. Numai ofițerul de sus cu pași greoi măsoară în lung comanda.

Și Mircea – bătrânul ce atâtea a înfruntat – abia înnaintează luptând la fiecare pas cu valuri din potrivă ce cad pe puntea udă ca lovituri seci de ciocan. Întreaga suprafață de apă în jurul nostru pare că fumează fierbând în clocot, și un fel de umbră neagră se întinde pe deasupra gonind în urma noastră.

Mă duc în provă; câțiva marinari alipiți de peretele bucătăriei își usucă hainele lor ude – de aci se vede bine fiecare val ce ajunge și ca o stâncă se prăvale isbind în coastele vasului ce cade cu pliscul în jos ca într o groapă neagră și adânc deschisă înainte.

Pachete mari de apă năvălesc înăuntru acoperind puntea, și se întind plimbându se dintr un bord în altul, adesea stricând somnul celor ce picotesc lungiți în jurulcabestanului având colacii de frânghie și lanțuri drept căpătâi.

„Se vede o lumină albă înainte”, strigă omul de sus din gabie.

O mișcare deosebită se face pe bord. Comandantul e anunțat.

„Farul turnant cu eclat, dela Trebizonda”, se șoptește pe puntea de comandă. Și toți sunt afară cu ochii mari deschiși cătând să prindă cu vederea acea steluță tainică ce s aprinde și se stinge abia licărind la orizont.

Ce putere fără seamăn are lumina farului asupra firii omenești. Lumina aceasta slabă, ce abia se zărește clipind ca un ochiu obosit de veghere, te călăuzește și te susține, și n taină te îndeamnă șoptindu ți: înainte!... tot înainte!... Parcă te simți îmbărbătat, puterile ți se îndoesc, căci nu mai ești singur, răsleț rătăcitor pe întinsul pustiului de ape. În nopțile negre și furtunoase e candela sfântă ce arde la marginea mării, în locul de scăpare a ființelor slabe ce în luptă cu natura cer mână de ajutor.

Și una lângă alta, încet, pe nesimțite, răsar lumini departe întocmai ca stelute ce și tremură sclipirea pe fundul negru în zare.

„Luminile din port... ajungem... e Trebizonda...”, își spun unii altora, și pare că o suflare de viață animează întreaga mulțime. În vederea portului nimeni nu mai suferă; ca prin farmec tot răul se uită într o clipă.

Ne apropiăm. Luminile apar într un joc curios înmulțindu se și crescând mereu. Dar nimic lămurit nu se poate deosebi din haosul spre care înaintăm.

Se pun sondele – „27 metri!... fund nisip”, strigă timonerul din prova; și navigam încet, numai cu mașina, în vederea portului, să recunoaștem intrarea.

Câteva umbre negre se desprind înălțându se în fața noastră; uriași, în forme fantastice, parcă anume ni se opun în cale. Toate privirile sunt încordate, ochii ațintiți se silesc a despica întunericul dinainte... sunt trei corăbii mari ancorate în radă; așa cum stau pierdute în negura nopții par niște monștri ciudați cari se sbat chinuiți între valurile furioase ce i isbesc în coaste.

„Banda tribor!... tribo o or banda”, repetă răgușit pilotul care învârtește grăbit roata cârmei într o parte; un zăngănit repetat de smunciturile lanțului de la cârmă și Mircea abate pe loc întorcându se greoi pe o lature. Căutăm pe Elisabeta care trebuie să fi sosit cu două zile înaintea noastră.

Din jocul luminilor ce licăresc răspândite, câteva felinare albe și roșii se aprind și se sting pe rând.

„Elisabeta ne semnalează ca Meritens”. Ne a cunoscut după cele două lumini albe ridicate la pic, semnalul de intrare în port a unui bastiment de război.

Foarte încet ne apropiem de Elisabeta trecând prin babordul ei: „mai înainte... așa... stop...; acolo ancorați” – e vocea secundului de la crucișetor.

„Atențiune la ancoră... gata”, se răspunde din prova, și toți așteaptă comanda săvârșitoare.

„Fundă!” – un sgomot de rostogolirea unui corp greu ce cade în mare împrôscând stropii de apă și un prelung zăngănit de lanțuri.... e ancora – simbolul speranței.

VI.

Trebizonda, 7 August

O mână mă scutură ușor.

Mă deștept tresărind; e timonierul de serviciu – inamicul ofițerilor pe bord – care mi șoptește scurt: peste cinci minute urmați a lua de quart.

Ah!... și ce somn dulce și binefăcător mă stăpânește.

Cu ochii încă împăinjeniți mă îmbrac, și, pipăind scările, mă sui pe punte.

După o noapte albă, serviciul acesta de la orele patru la opt dimineața e neînchipuit de greu.

Vântul s-a potolit; marea însă tot își mai clatină valurile ei mari, greoaie, culcându-l pe Mircea pe coastă, așa că abia se mai poate ridica la loc o clipă bătrânul vas pentru a cădea obosit pe cealaltă parte. Și cum se smuncește el zăngănind între lanțurile celor două ancore care caută să-l stăpânească în loc!

Deschid ochii mari și sorb, răpit de uimire, priveliștea nespuse de frumoasă ce se desfășoară în fața mea.

Trebizonda, imens amfiteatru, se înalță pe coasta unui munte verde, în care vezi înfipte casele albe, cu nenumăratele lor ferești ferecate, cu cerdace largi, unele deasupra altora; și sutele de minarete ale moscheelor, toate într-o neorânduială ciudată, totul în forme curioase și bizare, în culori vii și diferite, pătate numai de umbra cea de un verde închis a chiparoșilor și platanilor.

Spre apus se ridică un munte înalt și pietros: Sui Dangi. Sus de tot pe creasta lui pleșuvă stă mândră de pază în fața orașului, ca imagină a isalmismului, o moschee veche, cu zidurile mari, cu o cupolă înegrită de vremuri, cu vârful minaretului ascuțit despiciând norii, lăsați așa de jos de pare că își razămă marginile lor deslânate pe coama munților.

Spre răsărit o limbă de piatră se prelungeste în mare; iar în capăt, pe un colț de stâncă, e așezat farul. În spatele orașului, pe înălțimi stâncoase, se zăresc așezate la rând movile de pământ, urme de fortificații ale bateriilor de artilerie.

În fund, departe, albesc în zare movile de pietre, dărâmături, grămezi de ziduri năruite; e vechea cetate Trapezus.

Și totul e într-o liniște desăvârșită, nu poți surprinde nici o mișcare: întreg orașul doarme somnul greoiu și potolit în care zac adâncite toate aceste

orașe asiatice.

De jos de la port se desprind câte va puncte care înegresc crestele valurilor; în mișcări zbuciumate se îndreaptă în spre noi: sunt bărcile cu interpreți și furnisori, adevărate paseri de pradă, ce se întrec care să ajungă mai curând la vapoarele străine sosite în port.

Din cea dintăiu barcă ce ajunge acostând la scară, un om svelt și ager, cu fesul pe ceafă, își cere voie, într o franțuzească perfectă, ca să l primim.

Înainte de a i răspunde, el e pe punte și începe recomandațiile: Signor Giovanni, interpret și furnisor al tuturor vaselor de războiu ce vin în port, gata pentru orice informații și servicii de care avem nevoie.

În rada asta deschisă, fără adăpost, Mircea nu se mai potolește: parcă i amețit, așa se leagănă fără astâmpăr pe o mare încă agitată de hulă puternică.

Ce curioasă e această mișcare de undulație pe care o păstrează încă apa mării în urma unei furtuni.

Nici o adiere de vânt nu se simte înfiorând fața apei și totuși marea neastâmpărată își trimite necurmat valurile aceste lungi, greoaie, fără spume și fără șgomot, care te înalță și te scoboară încet și lin înfiorându te prin liniștea lor plină de înțeleș. O fi ecoul aproape stins al unei furtuni trecute, sau prevestirea unei furtuni apropiate?...

Pe punte nu i nici o mișcare; dorm duși în somnul dulce și întăritor de dimineață. Timonierul de quart picură răzământ de catargul din pupă.

Legănarea asta amețitoare simt că mă biruie, totuși mă lupt deschizând mari ochii: ca într un decor de teatru se desfășoară splendida panoramă a Trebizondei.

Și n toropeala asta neînchipuit de dulce, ușor, pe nesimțite, mă fură gândurile n urmă, și prind a se închea imagini așa de mult uitate...

Târziu mă regăsesc departe în urmă, în scursul vremurilor copilăriei mele.

Din toate, un gând mai ales îmi chinuește mintea: tabloul, pe care l am acum în față, îl cunosc, l am mai văzut când va; priveliștea acestui oraș asiatic o regăsesc în amintirea mea.

De unde și cum?

Curios fenomen sufletesc: o scenă, o imagine, pe care o vezi întâia oară și totuși să o găsești, fără să știi de unde, ascunsă în fundul minții tale...

Imaginea e rămasă poate de demult, de prin cărțile vechi și roase, cu chipuri minunate, la care priveam cu aprinderea unei închipuiri copilărești.

Și firul gândurilor mă poartă în urmă, spre țara mea rămasă atâta de departe, spre un colț tăcut și plin de farmec din fundul Moldovei.

Par că mă văd acum: purtând cărțile subțioară plecam de acasă, copil neastâmpărat, cu mintea aprinsă de visuri bune, vecinic mânat de dorul de a vedea locuri noi, neumblate.

Ca să ajung la școală, colindam străzile cele mai îndepărtate, și mă pierdeam uitând de casă și de școală; ocolind orașul, în naivitatea mea copilărească credeam că lumea întregă o cutreer.

Îmi aduc aminte bine... era o zi frumoasă de primăvară, o zi din acele în care parcă natura întregă e prinsă de un râs voios, nebunatic, copilăresc. Toate erau scăldate în ploaia caldă a razelor soarelui de amiază.

Mă duceam la școală având cartea făcută sul în buzunarul hainei pătate de cerneală. Departe în fundul unei măhălăli, o droaie de copii se ținea după un om...

„Un harap, un harap”, strigau cu toții îmbrâncindu se ca să l poată vedea de aproape.

Era un biet negru; de cine știe unde, soarta și nevoile îl aruncase prin partea locului.

Ca să scape de ceata de copii care îl urmăreau, negrul intrase într o cârciumă; noi strânși grămadă în dreptul ușei îl priveam cu ochii cercetători. Unii susțineau că i dat cu funingină, alții că părul lui creț trebuie să fie de lână; iar câțiva mai îndrăzneți se furișau pe lângă el și îl atingeau chiar pe haine croind o însă înapoi la fugă în spre ușă.

Negrul știa câteva vorbe românești; am înțeles bine când i a spus cârciumarului că vine din Asia, de la Trebizonda. Nu știu ce am găsit eu în acest nume, auzit atunci întâia oară; dar nu mi a putut eși nici odată din minte.

Când am ajuns la școală, m am repezit la atlasul geografic, și multă vreme am rămas cu ochii țintă la numele acela scris cu litere mărunte.

Și uneori, pe când profesorul înălbea tabla cu șiraguri lungi de cifre chinuitoare, îmi lăsam capul rezemat pe mână, sburând cu gândul departe peste țări și mări, în drum spre Trebizonda.

Și după atâta amar de vreme mă regăsesc în fața acestui oraș, tablou în care parcă surprind aruncături de penel cunoscute, trăsături știute de multă vreme.

Rămân așa, pierdut cu ochii în vag, în fața încântătoarei vederi.

Privirile, rătăcite o clipă, mi se ațintesc în zarea îndepărtată, la niște puncte, care deslipite din ceață, albesc dunga șerpuitoare de pe înălțimea lui Sui Dagni: e o caravană ce sosește cu mărfuri dela Teheran sau Erzerum.

Cu încetul, vederea o cuprinde toată, deslușind contururi tot mai lămurite din acea mulțime care se mișcă încet și trăgănat în lungul drumului pierdut în neguri.

Se văd bine acum arabii înveliți în burnuzuri largi și luminate, albe ca

zăpada, cămilele ostenite, încărcate cumplit, călcând rar, domol, cu genunchii îndoșiți, cu gâturile întinse înainte...

VII.

Trebizonda, 8 August

La câte va sute de metri e ancorat un vas rusesc de războiu.

Abia se poate descifra numele; e scris cu litere slavone: „Kubanetz”.

E o canonieră trimisă pentru protecția creștinilor din Anatolia, în urma măcelului armenilor de curând întâmpat.

După regulamentele marinei, comandantul rus era dator să facă vizită comandantului diviziunii noastre, îndată ce am sosit în port; ceia ce rusul n a făcut.

De aci răceală între noi și ofițerii ruși.

După ameză părăsim bordul pentru a vizita orașul.

Un barcagiu turc, cu fesul pe ceafă, cu gâtul gol și ars de soare, ne debarcă la mal.

Pe cheiul vechiu, sfârâmat de blocurile uriașe de piatră desfăcute de isbiturile valurilor, mulțimea stă adunată privindu ne curioasă; unii ne arată cu degetul explicând vecinilor că suntem: „Vlahica”.

Trecem pe străzi strâmte, întortochiate și murdare. Zidurile mari, înegrite și măcinate de vreme, ascund case cu nenumărate ferești ferecate cu zăbrele de fer și astupate cu perdele groase.

În centru mișcarea e foarte mare; printre șirurile de prăvălii care se țin lanț, ne mișcăm încet oprindu ne să privim la pânzării bogate, la pieile de bison, la magazii care gem pline cu galeți de toate formele, – un fel de papuci înalți, cu tocul și talpa de lemn. Ne minunează măestria și fineța cu care sunt lucrate obiectele în filigrane de aur și argint, estras din minele din apropiere, de la „Goumane Kane”.

O căldură moleșitoare; ne îneacă mirosul nesuferit care se ridică din birturile turcești unde sunt scoase în stradă frigările cu carne de berbec, ce și sfârâe grăsimea deasupra cărbunilor. Grămezi de legume și fructe zac pe pământ în bătaia soarelui.

Și n strâmtoarea acestor străzi murdare ne învârtim cu greu prin furnicarul omenesc.

Turcii tăcuți, nepăsători, își mână catârii ce pășesc triști; arabii cu chipuri frumoase, bronzate de arșița soarelui, îmbrăcați în haine largi și albe merg încet pe lângă cămilele blânde – grecii limbuți ne asurzesc lăudându și marfa; – armenii palizi și sprâncenați ne privesc tăcuți cu ochii lor adânci și negri; persanii, cu ochii șireți și lacomi, ne arată mândreța covoarelor moi și

pline.

La vre un colț de stradă ne ese în cale câte o cadână strecurându se ușor, ca o umbră, pe lângă zidurile înalte. Și noi rămânem împietriți în loc, cu ochii țintă să surprindem din învelișul acela de stofă vișinie, care o ascunde din creștet până în tălpi, vreo minune de picioruș în papucul cusut cu fir și mărgelile, sau vreo mână albă și mică împodobită cu inele de aur.

...Une ori ne înfioară sclipiri scânteietoare de ochi negri, adânci și pătimași, ce ard în pară sub broboada cari i păzește umbrindu i.

O mișcare deosebită se face prin mulțime; toți se dau în lături făcând loc alaiului care trece în goana cailor: e pașa cu escorta lui. El se duce să dea vizită comandantului diviziunii noastre.

Doi așchiri călări, cu armele învelite în blană de oae și prinse la spinare, cu iataganele la coapse, merg înainte în galop deschizând drumul.

După ei un turc scurt și gras îmbrăcat militărește, cu turban roș, vine pe un cal frumos rotat: e prefectul de poliție.

În urmă e o căruță fără arcuri trasă de doi cai albi; răzămat pe un maldăr de covoare stă pașa grav, posomorât, cu fesul roșu aprins, cu gherocul negru, cu peptul plin de stele și cusuturi în fir de aur.

După căruță, un rând de așchiri săltând în galop, își bat tecile iataganelor de coastele cailor înspumați, de sub copitele cărora scapără scânteii din pietrele caldarâmului sunător.

Înainte meselor înșirate în stradă, câți va zarafi turci stau adânciți în liniștea lor visătoare, perduți cu ochii n vag, înconjurați de nurașii albaștrii ai fumului ce se ncolăcește leneș înălțându se din narghilele aprinse.

Figurele lor încadrate de barbe mari, îmi aduc aminte de tipurile semite ale zarafilor pe cari îi vedeam în copilăria mea pe stradele Iașului.

Ne oprim cu toții să ne schimbăm banii în monede turcești, căci în voiaj ni se plătește solda în aur. Mulțimea de copii care urma droae după noi, acum ne înconjoară urmărind cu priviri lacome strălucirea aurului,

Câți va mai îndrăzneți intră în vorbă și ne servesc de tâlmaci; căci unii știu puțină franțuzească învățată în școalele celebrilor „frères jésuites” care au prins rădăcini și pe aici.

În oraș stăpânește o liniște înăbușită; nu i decât o lună dela cumplitul măcel al Armenilor. La fiecare pas întâlnim patrule de soldați, cu cartușierile încrucișate pe piept, cu armele încărcate, străbătând mahalalele.

Iar pe la colțurile stradelor vedem cete de copilași sdrențuiți și murdari, cu chipurile brune, slabe și ofilite, întinzând manele spre a cerși mila trecătorilor.

Acești micuți flămânzi și goi sunt victimele nelegiuitei cruzimi a turcilor; ei sunt orfanii ai căror părinți au fost uciși în timpul măcelului.

Se bat sârmanii îngrămădindu se ca să prindă banii ce le dăm să și cumpere pâne...

O bătrână armeanca ce vinde ciorapi de lână, ne istorisește pe șoptite, într

o franțuzească stricată, toate grozăviile întâmplate.

Cum s au strâns turcii de prin toate satele vecine și au năvălit cu cuțitele prin casele „Kristianilor” – cum îi înjunghiau în pragurile caselor și pe scările bisericilor, – și cum își băteau joc de trupurile neînsufletește scoțându le în stradă. Numai aceia care s au refugiat pe vasele străine, ce erau în port, au putut scăpa. Pe copii însă îi cruțau; ziceau turcii că: „aceștia vor servi mai târziu pe Alah cu credință și supunere”.

...Și bătrânei îi se îneacă glasul povestindu ne; abia își mai stăpânește plânsul oftând dureros; își șterge cu mâneca hainei, boabele de lacrimi ce se scurg printre sbârciturile obrazului până în bărbia i ascuțită.

Mă uit și cat cu ochii cercetători, să pot surprinde vreo umbră de cruzime pe chipurile atât de cumiți și liniștite ale acestor turci, ce stau așa de potoliți, așa de nepăsători, în ușile prăvăliilor.

Nici n ai crede că acești oameni sunt în stare să săvârșească asemenea nelegiuri.

Ce adâncuri nepătrunse se ascund în sufletul acestui fanatic neam de oameni!

Ne întoarcem spre port. Rămân în urmă privind la cifrele turcești însemnate pe cadranul unui ceasornic, așezat sus la intrarea unei case mari.

Un bătrân așezat turcește în ușa unei cafenele, mă pofteste „să stăm de vorbă” și îmi explică cum se numără ceasurile la ei, dela răsăritul soarelui, și care e diferența între ceasul „a la turca” și ceasul „a la franca”.

Îi mulțumesc cu un: „Evalu Efendi” respectuos și mă scobor în port.

În zarea îndepărtată apar vasele ancorate în radă, ca niște jucării minunate împrăștiat pe fața calmă a mării.

După ora bordului e aproape de apusul soarelui, căci Elisabeta, mândră, își flutură în adierea serei flamura albastră prinsă în vârful catargului, semnal de atențiune pentru lăsarea pavalionului.

Când se împlinește ora anumită, în clipa când flamura cade ca un fulg ușor și bubuitul descărcăturii sgudue văzduhul, toți își descopăr capetele; iar corniștii încep a suna „onorul” ce se dă tricolorului român, care se lasă de la pupă încet, alunecând în jos odată cu cel rusesc.

Globul roșu însângerat al soarelui alunecă ușor după creasta înclinată a muntelui, ce despică albastrul cerului senin... După câteva clipe nu mai rămâne decât o geană roșietică ce licărește în asfințit tivind în auriu o margine a cupolei și poleiește cald vârful unui minaret al moscheii de pe bătrânul munte: „Sui Dagni”.

...Și acum, în pacea sfântă a serii, nu se simt decât fiorii dulci, împrăștiati de notele muzicii vaporului rus, ce îngână o rugăciune așa de tristă ca ecoul slab al unui plâns îndepărtat...

VIII.

Platana, 8 August

Portul e aproape gol: o corabie mare cu trei catarge, ancorată aproape de noi, și a întins toate pânzele să le usuce la soare; o canonieră turcească, neagră și murdară, își joacă încet pavilionul roșu cu semiluna albă la mijloc; alături, „Elisabeta” mândră și lucitoare, își flutură nebunatic flamura ei în trei culori în jurul unuia din catarge.

Ce dimineată frumoasă!

De o parte coasta înaltă, munții înverziți cu păduri dese și bogate; de altă parte marea calmă și întinsă cu luciul unei imense plăci de oțel sub albastrul limpede al cerului de orient.

Abia mi am sfârșit serviciul de quart și trebuie să plec la mal pentru observație astronomică împreună cu ceilalți camarazi.

Luăm sextantele și cronometrul și ne suim în barcă alături de căpitanul secund al bastimentului.

Ajunși la mal, ne găsim loc potrivit la marginea unei păduri și începem observația.

Pe când ne chinuiam să prindem soarele reflectat în oglinda sextantului, auzim șoapte în urma noastră; e o droaie de turci adunați spre a ne pândi să vadă ce facem.

Se opresc mai la o parte și ne privesc speriați; cei mari țin liniștea stăpânind pe copii cei mai îndrăzneți ce vor să se apropie.

Mai târziu un turc bătrân se desprinde din mulțime și se apropie în vârful degetelor. După un: salabairulsum și o timinea respectuoasă ne întreabă ce facem.

Îi explicăm totul prin câteva vorbe turcești pe care le știam și noi, și el pleacă mulțumit pentru a explica acelei mulțimi care l aștepta cu nerăbdare.

Ne întoarcem la bord ca să facem calculele. După amiază câțiva ofițeri și cu medicul bordului plecăm în oraș.

La mal ne întâmpină un ofițer turc de infanterie și ne conduce arătându ne orașul acesta atât de ciudat.

Pe două coline sunt așezate două orașele: unul turcesc și altul creștin, care se privesc față în față.

Fiecare din ele cu obiceiuri, cu legi și credințe deosebite: două lumi diferite, vrăjmașe, care se dușmănesc de moarte deși sunt unite sub aceeași soartă. Amândouă cu aceeași înfățișare sărăcăcioasă și tăcută, ca mai toate

orașele din orient: aceleași îngrămădiri de ziduri, căsuțe tupilate încâlcite printre vițele stufoase, ascunse în umbra smochinilor înverziți și a platanilor bătrâni.

Deosebirea e numai că pe una din coline strălucesc crucile poleite de pe turnurile bisericilor; în timp ce, de pe cealaltă colină, răsar lucind semilunile de pe minaretele giamiilor, două credinți ocrotite de aceleași raze ale soarelui, de aceeași boltă a cerului pururea albastru.

Încălecați pe catâri, pornim să vizităm împrejurimile: apucăm la deal pe ulicioare întortochiate și așa de strâmte că abia pot trece cămilele încărcate.

După puțin timp, suntem afară la marginea mahalalei, de unde vederea coprinde întreaga împrejurime.

Și catării se fac ghem sub noi urcând greu la deal și pipăind locul, își înfig copitele în bolovanii drumului.

Ce aer de jalnică resemnare au animalele aceste de povară, și ce blândeță răsfrâng ochii lor mari, negri, umbriți de gene lungi.

De o parte și de alta a stradei, numai livezi de măslini și straturi de tutun; casele mici cu zidurile goale fără nici o înfrumusețare.

Nu uimește atâta sărăcie; o mizerie așa de neagră în mijlocul unei naturi așa de bogate, sub un cer așa de limpede și de frumos!

Ne îndreptăm spre o biserică frumoasă: „Sf. Constantin”, zidită în coasta unei înălțimi. Clopotnița albă și crucea poleită răsar sclipind prin cutele perdelei verzi a frunzelor de măslin. Un călugăr bătrân ne îndeamnă să mergem mai departe, până la vechea mănăstire zidită de Belizariu.

Înaintăm încet, pe o potecă strâmtă, dealungul unei râpi stâncoase, strecurându ne pe sub garnituri gigantice amenințătoare, prinse în stânci uriașe în forme ciudate, ca niște monștri împietriți de veacuri.

Mănăstirea pare o fortăreață în ruină, pereții îi sunt ruinați și măcinați de vreme; o parte a zidirei e rezemată de peretele unei stânci striate în pături de granit vânăt și roșu ca sângele.

O liniște de moarte învăluie colțul acesta stâncos.

Biserica, pustiita și n paragină, e lucrată în stil bizantin; pereții de marmură în mozaic bogat, în sculpturi măestrit ciselate, totul în desemnuri vechi festonate în broderii bizare și mistice.

Înăuntru, pe pereții colțurați și pe bolțile surpate, încă se mai văd pete colorate: umbrele sfinților zugrăviți cu atâta amar de vreme în urmă.

O singură candelă, aprinsă de călugării greci, mai veghiază cu o licărire bolnavă ca de asupra unui mormânt, luminând așa de trist goliciunea inconostasului despoiat și năruit.

Această îngrămădire uriașă de dărâmături, altă dată podoabă a măreției stilului bizantin, martoră a patru spre zece secole, tot ne mai amintește încă legenda tristă a nefericitului ei fondator și ne arată cât de vremelnică e cumpăna măririlor lumești.

Belizariu, mândrul general al lui Justinian, după ce înfrânge pe Perși,

zidește această biserică pe malurile Pontului Euxin, apoi cade în disgrație și ajunge orb și sărac, purtat de fîca sa cerșindu și pâinea pe stradele Bizanțului.

...Și cum stau ascultând pe călugărul bătrîn, care ne povestește despre nelegiuirile năvălitorilor cari au jefuit biserica prădând din odoarele sfinte, din evanghelii și pergamente vechi, mi se pare că zăresc încă pe mozaicul caprițios al zidurilor stropi de sânge închegat – rămășițele cruzimii din vremurile trecute.

De aci, de pe înălțimea pe care ne aflăm, privim în urmă departe, în zarea ștearsă a depărtării, unde se pierd vârfurile bătrînilor munți ai Anatoliei, ale căror coame albite de zăpadă scânteiază sub razele soarelui.

La picioarele noastre, pe cele două coline pînă în mare, se desfășoară Platana.

O varietate de culori neînchipuit de frumoasă: casele albe și mici ca niște jucării apar în umbra de un verde închis a livezilor de măslini, semănăturile de tutun, colțurile pleșuve ale stîncilor de granit roșu, smochinii stufoși, lespezile albe din cimitirul umbrat de chiparoșii jalnici, cari cresc pînă în marginea oglinzii străvezii a mării... un amestec curios, ca niște trăsături de penel aruncate la întâmplare, într un joc capricios de culori vii tremurând în lumina miezului de zi.

Ne scoboram prin mahalaua creștină.

Vestea că un doctor, un „echim” e în oraș, se răspândește ca fulgerul. La fiecare pas ne oprim întâmpinați de oameni și femei aducând în brațe copii. Și doctorul, om bun și milos, cercetează cu drag pe toți, învățându i ce trebuie să facă.

Une ori rămânem în loc fermecați de frumusețea răpitoare a femeilor grece și circasiene, care ne eșiau în cale cu mersul lor molatic, cu figurile lor bronzate, cu buzele roșii, umede, cu părul negru și inelat căzut pe umeri; sub sprîncenele lor arcuite ele au niște ochi de foc, pătimași, adânci ca marea și negri ca păcatul dragostei.

Un bătrîn roagă pe doctorul nostru să vie pînă la el acasă să vadă pe fîcă sa care suferă de piept.

Intrăm într o livadă bogată: bolnava stă culcată la umbră, fața e palidă și ochii negri, visători, cată aiuriți spre cuiburile albastre de lumină ce joacă printre frunzele măslinilor. Noi îl lăsăm pe doctor în urmă și ne ducem mai departe sub un smochin încărcat, unde fratele fetei ne cîntă din mandolină o veche arie orientală.

... Ce duios și gingaș picură notele dulci ale mandolinei în liniștea singurătății acesteia, în aerul parfumat al livezii pline de fructe în care arde parcă aroma de esențe îmbătătoare!

Târziu, pe cînd ne întorceam la bord, un hoguea suit în vârful unui minaret, cu brațele întinse, cîntă chemând credincioșii la rugăciune; glasul lui tânguitor se pierde în dangătul prelung ce vine de la cealaltă colină a

oraşului de la clopotele unei biserici.

... Şi fără să vreau, sub farmecul sfânt al chemării credincioşilor la rugăciune, compar credinţa profetului așa de reală și pământească, rostită de glasul preotului din minaret, cu chemarea ideală și mistică a clopotului, care înalță închipuirea către cel mai frumos și amăgitor vis ce s-a arătat vreodată ochilor minții omenești, visul răpitor, sublimul vis pentru care a luptat în viață și a murit pe cruce blândul fiu al dulgherului Iosif din Nazaret.

IX.

Vona, 11 August.

Se lumina de ziuă când am ancorat în portul acesta, – adică, la drept vorbind, nici nu se află port aci; în fundul băii largi și minunat păzite de vânturile din spre larg, e un orașel oriental, ascuns în poala unui munte îmbrăcat în verdele pădurilor de dafin.

De ți rătăcești cumva privirea în urmă departe, poți număra de a rându în zare sate și capuri, ce lanț se înșiră de la Ieros prin Keoreli, Tereboli, Zefiros și Kerasunda; întreaga coastă a Anatoliei, înaltă și colțuroasă, apare scăldată de valurile mării, în lumina trandafirie a dimineții. Te minunează frumusețea coastei așa de variată ca o dantelă măiastră lucrată de o mână dibace.

La câteva mile spre Vest se prelungește în mare, umbrit de un buchet de arbori, capul de stâncă ruptă ce poartă numele de Iason.

Din vremuri aci se povestește că a ancorat Argos, mândra corabie pierdută în căutarea lănei de aur, și aci a debarcat Iason, viteazul căpitan al Argonauților din expediția așa de mult cântată de poeții anticității elene.

Orașelul acesta de veacuri doarme acelaș somn greoiu și trândav în care vegetează mai toată populația visătoare a orientului – Natura bogată a lenevit firea omenească împedcând o a mai adăoga ceva.

O barcă ne lasă pe țărm la un mic debarcader putred, înegrit. Un turc ne întâmpină salutându ne militărește; după îmbrăcăminte pare a fi un vardist.

Plaja care se prelungește în mare, spălată de spuma valurilor, e formată din nisip feruginos, negru, fin și greu dovadă că în vecinătate se găsesc gisimente de fer. În munți, numai la 15 kilometri depărtare, se află mine de argint; totuși, ferul, argintul, ca și celelalte produse se aduc din porturile rusești.

Străbatem orașul în lung și n lat. Aceeaș îngrămădire de case fără nici un stil pronunțat, aceleași geamii albe își înalță minaratele țuguiate. Ulicioarele strâmte, murdare și cotite se înfundă prin ruinele zidurilor vechi sau se închid baricadate prin maldăre de foi de tutun puse la uscat.

Ne oprim în marginea orașului. Numai aci găsim apă dulce: un pârau limpede se furișează prin crăpătura muntelui; și undele clare i se preling pe lespezi de piatră sticloasă.

În colțul acesta umbrit și răcoros se strâng locuitorii că să și adape vitele.

Sub măslinii încărcăți și dafinii mirositori ce cresc la întâmplare îmbătrânind în voia naturei, o sumă de oameni se află adunați la umbră. Vre o doi bătrâni așezați turcește cu picioarele încrucișate se odihnesc nepăsători; nici unul nu scoate o singură vorbă măcar, toți tac și fumează, cu ochii pironiți în gol – pare că urmăresc un punct anume văzut de fiecare n parte.

Alții își adapă cămilele și catârii; unii sunt oameni tineri și bine legați; au picioarele goale până la genunchi, și pe corp o singură cămașă; – figurile au culoarea bronzului, și trupurile ceva din înfățișarea statuelor antice.

Privim înduioșați la un grup de cămile ce și leagănă ușor gâturile lungi, întinse înainte; acestor animale urâte și diforme natura le a concentrat singura frumusețe în ochii lor dulci, cumiți, în care se resfrânge melancolia și resemnarea tristei lor soarte.

Pe când ne întrebam câți metri de grosime să aibă platanul uriaș ce l admiram, ni se răspunde dintr un grup de Turci: cinci metri, într o românească perfectă. Eră vardistul ce l întâlнисem la mal și pe care l observasem că ne urma la distanță, pare că ar fi avut să ne spue ceva.

Surprinși, îl întrebăm de unde știe românește; și el, roșu la față, schimbat, ne răspunde că a fost câți va ani prin România.

Ne întoarcem prin cealaltă parte a orașului oprindu ne la casa guvernatorului, un bătrân Miralaia.

Trecem într o livadă splendidă ce își desfășoară bogăția solului pe o pantă dulce până n mare. Departe, se pierde șerpuint un drum rătăcitor tăiat în coasta unei stânci. La umbră, pe o bancă de lemn, în balsamul jalnicilor chiparoși doi bătrâni cetesc o carte. Unul dintre ei se ridică: e stăpânul casei ce ne întâmpină cu o temenea respectuoasă poftindu ne să luăm loc. După vre o două vorbe schimbate, se aduce obicinuita cafea și siropul răcoritor; bătrânul își netezește barba i albă afumată și ne zice surâzând: ioc șarap Efendi – voind să ne spue că legea nu i permite să bea vin. Vizităm grădina și casa; o clădire veche cu zidurile măcinate de vreme, cu ferestre mici ferecate cu gratii și închise cu jalusele verzi. Singurătatea și liniștea ce o împresoară îi dau o măreție nespus de tristă. Ciudată construcție – în rândul de jos e grajdul; bătrânul își ține încă o frumusețe de cal, sânge arab. Când am trecut pragul, un cal mic, alb ca zăpada, și a întors gâtul încordat mișcând nervos urechile ciulite, și ne a privit cu niște ochi vii și blânzi cari ardeau sub moțul de păr stufos căzut de pe frunte până pe nările mari și roșii.

Bătrânul ne spune că de mult nu l mai încălecă, dar îl ține așa să moară lângă el, că multă vreme l a slujit credincios în timpuri grele și de primejdie.

Se înserase când ne am luat rămas bun întorcându ne la bord.

Pe la ora șapte toate prăvăliile sunt închise, de când cu măcelul Armenilor; mai târziu de ora aceasta nimeni n are voie să mai circule pe

strade și nici o barcă nu poate să plece de la țărm.

Seara, după terminarea serviciului, e ora repausului pe bord; clipele dulci și fericite când fiecare trăiește pentru sine însuși retras în fundul sufletului său.

În cuprinsul acestor câți va metri e imaginea întregii omeniri; în mic o lume ce s agită, trăiește împărțită în trepte sociale, cu gânduri, dureri și mulțumiri deosebite.

În tribord la pupa se plimbă comandantul, fluerând încet; în dreptul careului un grup de ofițeri tineri vorbesc și râd; în provă pe teogă e toată mulțimea adunată.

Se strâng în grupe oameni tot din același sat și povestesc sau cântă așa cum ei simțesc și inima i îndeamnă.

... Și nu i un cântec singur ca să l auzi în cor, sau să răsbată numai un glas deosebit, ci sunt crâmpoie frânte de atâtea voci în parte, și fiecare și cântă încet și pentru sine, de jale, de dor sau de iubirea – cântece vechi de cine știe când aduse cu dânșii din vatra părintească, ori altele învățate pe urmă în armată.

Amestecul acesta de glasuri diferite formează o armonie de murmur vag, un fel de tânguire duioasă și unită într o melancolie dulce și adesea dureroasă, ce tremură în aer până ce se stânge în mare.

De oparte îi strâns un grup, în mijloc văd și pe vardistul turc ce l întâlnisem în oraș.

Întreb mirat, și aflu tot misterul:

Era un român, fost soldat pe Elisabeta și dezertor de vreo șase ani, de când bastimentele române mai vizitaseră aceste porturi – ciudat lucru... un țaran român vardist în Anatolia.

Vaporul și culorile românești i au deșteptat dorul de țară; nu l a răbdat inima și a venit odată să mai vadă pe ai lui – găsise vreo doi oameni tot din același sat cu el.

Și în clipele acestea trăia o viață întreagă la sânul cald al țării, în mijlocul mulțimei de oameni – frați cu dânșul – cari cântau spunându i de satul lui, de casă și părinți, de frați și de pământul lăsat așa departe la care de atâtea ori visase răslețul uitat printre străini.

La spatele lui, unul lungit, pe punte a lene, cu un maldăr de frânghie având drept căpătâi cântă perdut a jale cu ochii țintă în cer:

Trandafirul rău tânjește

Dacă l smulgi de unde crește

Tot așa tânjesc și eu

După sătulețul meu...

Tace puțin, și iarăși se pornește din ce în te mai tare zicând tot mai cu foc:

Rămâneți cu toți în pace

O o f!... mă duc, că n am ce face!...

Mă uit la ei: vardistul și oamenii aceia ce stau pe lângă el, nu cântă, nici nu râd; vorbesc încet, așa ca în spovedanie.

El stă jos ținând capul în piept și numai rar scoate vreo vorbă și întrebă de ceva, apoi oftează adânc și clatină din cap încet, abia se mișcă firele moțului prins în vârful fesului roșu.

Ce o fi vorbind oare?... Și câte s o fi petrecând în fundul ascuns al inimei sale!...

Când și a ridicat capul am văzut bine cum îi jucau în lacrimi ochii lui tulburi.

Și a luat rămas bun căci se sună apelul și oamenii toți treceau la front pe borduri.

Pe când unul, cu glas tare spunea rugăciunea de seară, toți ceilalți, pe punte în rânduri, cu capetele goale, își făceau semnul crucei, iar notele metalice vibrau pierdute n aer.

Barca, în care el plecase, era departe când am zărit o potolindu și mersul; și s a oprit dând drumul lopeților în voe.

Abia se distingea o umbră stând pe loc în ceața ștersă, a serei – parcă nu se ndura să plece – de ce s o fi oprit?...

Spre asfințit de mult dispăruse globul soarelui înecat în adâncul mării. Zgomotul, viața bordului, încetase odată cu cea din urmă tremurare a notelor sfinte rugăciuni de seară. Pe punte nu se mișca nimeni, în cabina comandantului lumina eră stinsă; afară, vreo doi oameni în prova de serviciu, și noi grămadă strânși în jurul bătrânului Marcheti, mecanicul bordului.

La toți ni eră drag omul acesta pentru bunătatea inimei și farmecul povestirilor sale. Ne spunea tocmai din peripețiile unui naufragiu ce l suferise în Marea Roșie, apoi amintiri din bătălia navală de la Lissa, unde luase parte în tinereța sa.

De mult terminase bătrânul, dar noi tăceam cu toții, stăpâniți de înțeleșul povestirei spuse într o românească așa... de stricată și plină de glume și învățături de ale meseriei, deprinse o viață întreagă în aspra școală a mării.

Eră târziu, nici unul nici altul nu se îndura să plece – frumusețea nopților pe mare dă un farmec nespus de dulce grelei vieți de bord – mișcați de liniștea ce ne înconjura, fără să știm, ne țintuise în loc un fel de teamă parcă de a nu turbura sfințenia liniștei ce stăpânea natura întreagă.

O noapte dumnezească!... frumoasă ca în basme: cerul curat, nici o mișcare nu se simțea, nici o adiere nu înfiora calmul apei moarte. Iar sus, în peretele negru al țărmlui, o licărire albăstrie începu să resfire frunzele copacilor înalți, și colțul lunei noi se ivi lucind ca muchea unei seceri de argint înfiptă în vârful unui dafin bătrân.

Furați de gânduri pe nesimțite, se coborâse fiecare în adâncul tainic al

sufletului, uitând ființa celor din prejur.

Un sunet vag ajunse până la noi, o tresărire abia simțită ca un fior slab atinse pacea nopții.

Ne am ridicat cu toții ca să vedem ce este.

Cu ochii deschiși, cu auzul ațintit, așteptam... pe luciul negru al apei abia aluneca o umbră în zare.

Eră o barcă ce se ndrepta spre noi; nici un zgomot nu s auzea, doar se simțea ușor mișcarea lopeților lină, regulată, fără a scoate pana afară din apă.

„Să știți că i un contrabandist de tutun” spune unul dintre noi.

Barca se apropiase; când a venit alături, în loc să acosteze în bordul în care ne aflam, a ocolit prin pupa vasului și s a oprit pe furiș la scara din bordul opus. Am înțeles îndată: în bordul din spre țărm îi era teamă să nu fie zărit la lumina felinarelor de punte.

„Ba... nu, e vardistul turc care a fost azi aci”.

Aduce un răvaș, o legătura cu lucruri pentru un soldat ce o să i le ducă la părinți în satul lui, și niște tutun pe care ne roagă să l primim, că i foarte bun, de Baffra.

Stă și ne istoricește ciudatul roman al vieții lui și chipul cum trăiește prin locurile acestea. Ne mulțumește apoi din toată inima și pleacă încet, strecurându se prin întuneric.

Noi am rămas privind la dunga de lumină lăsată în luciul apei, ca urmă unui diamant ce taie o sticlă întinsă.

O pierdusem cu toți din vedere, odată mai apăru în curmezișul cărării de lumină ce o așternuse luna de sus, încremenită anume ca o semi lună deasupra unui minaret. În clipa aceea un glas puternic s auzi din spre țărm.

Santinela de pe mal zărise barca în lumină.

Acelaș strigăt răsună repetat de câte va ori; și un fulger scurt licări înroșind c o pată luminoasă negrul țărmului în zare, iar bubuitul unei puști înfiora coprinsul tot, spărgând liniștea nopții... o clipă numai, căci ecoul se risipi departe pierdut în pustiul întunecat al mării...

X.

Samsun, 6 August

Înainte de prânz primim o vizită neașteptată.

Un domn bătrân, corect îmbrăcat, se urcă pe punte și ne salută respectuos; într-o mână își ține șapca lui rusească și în alta o cravașă de trestie de mare.

E un colonel rus de cavalerie în retragere.

Îl poftim în careu. Începe a ne spune, într-o franțuzească stricată, câtă simpatie are pentru Români: a făcut campania din 77, ne cunoaște foarte bine țara și obiceiurile, ne știuse și limba, dar a uitat-o; i-a mai rămas numai două cuvinte pe care le repetă într-una, cu deliciu: vin Tragașani!... ah!... vin Tragașani!...

Atunci schimbăm berea, cu care îl tratasem, pe vin... și limba musafirului nostru se desleagă; exploziile de simpatie devin din ce în ce mai dese și mai puternice.

Ca să ne arate câtă dragoste are pentru Români ne spune o dovadă pentru a ne bucura pe toți; pe moșiile sale din Caucaz nu are decât Români – noi ascultăm mirați – da, și a stabilit o colonie întreagă, vreo câteva sate românești din Basarabia. Și mulți proprietari bogați au adus oameni tot de acolo.

Guvernul rusesc, continuă el, îi are pe toți în grijă; iată puteți vedea: soldaților care pleacă din Basarabia trimiși la trupele din Siberia, departe până la hotarele Chinei, le dă pământuri acolo; ei nu se mai întorc, și familiile lor, duse de guvern pe cheltuiala sa, sunt stabilite spre Mancuria, unde le dă pământuri întinse și bogate... îi are pe toți în grijă guvernul rusesc!...

Paharele se golesc, discuția se încălzește, fără să știm alunecăm în chestiuni naționale și de politică străină.

El ne asigură mereu că tare mult ne iubește, dar să nu ne supărăm că i sincer, el vorbește drept, așa i e felul său – nu i place de loc cum ne purtăm, după atâtea binefaceri din partea Rusiei... nu, nu stă frumos, zău că nu... oricum, tot creștini ortodocși ca și ei... nu, nu stă frumos.

La început noi voiam să i explicăm, văzându-l însă așa de sincer și încredințat l-am lăsat mulțumindu-ne a-l asculta interesat. Nu i vorbă că mai interesat îl priveam cum rădica ușor paharul, căta lung în zăre la limpezimea vinului, și dintr-o dată îl răsturna pe gât, apoi își sugea buzele subțitate și clipea nervos din ochii lui mici, albaștri tulburi care i luceau

printre gene.

Și i lăsăm tot timpul să și stingă focul care l ardea în chestiunile politice înalte; și noi îl ascultăm în liniște – să l întrerupem oricum nu stă frumos... e în casa noastră, ș apoi vinul, deși ușor la băut, e însă bun și vechiu.

Soarele ca focul ardea în miezul zilei când am debarcat pe mal în port.

După câți va pași am putut observa ca orașul acesta are o înfățișare ceva mai europenească. Ne oprim în răscrucea a doua străzi largi, pavate cu lespezi mari de piatră. În dreapta se înșiră un rând imens de bolți – e un bazar oriental.

Curioasă impresie îți produce această confuză îngrămădire de mărfuri felurite între zidurile vechi, umede și înegrite de vremuri.

Un muzeu uriaș, fără nici o rânduială. Cum ai pășit sub coperișul de piatră tăiată în bolți enorme și negre afumate, te prind fiori în aerul rece și umed; ca într o peșteră te înecă mirosul greu de mucegaiu.

Abia lumina zilei mai poate să răsbată, și câte o rază caldă se furișază n taină de ncearcă să usuce dungi albe înșirate din picături de apă ce se preling cu nctetul pe ziduri în unghere. Și n hausul acesta, te ametește un zgomot vag de mii de voci într una, care se agită în clocot sub bolți înăbușite, isbindu se între ziduri c un nesfârșit ecou.

Trecurăm pe lângă o prăvălie cu arme. Ce curioasă adunătură de vechituri: puști lungi, un fel de șușanele cu paturi mici sculptate și încrustate în sidex, pistoale mari turcești, pumnale fine, artistic lucrate, săbii de Damasc și iatagane cu lamele curbate.

Ne oprim la o prăvălie de stofe și mătăsării. Negustorii sunt niște Greci; cu ochii lor negri, vii, ne prind învăluindu ne într o privire șireată și cercetătoare. – Adânci cunăscutori de oameni. – Dintr o clipă te a pătruns, și cu o siguranță uimitoare, te știe ce ești, de unde vii și ce voiești.

Întreaga prăvălie și o răstoarnă grăbiți numai ca să ne arate marfa; nu cere să i cumpărăm nimic, dar gura nu le tace; și laude, ademeniri și politețe curg din belșug cu cât se strâng mai mulți în jurul nostru.

În câteva minute coprinsul tot e inundat în valuri colorate de pânzeturi și stofe – o beție de culori vii împletite într un chip bizar în desemnuri fantastice; după capriții nespuse de ciudate.

Alături e un fel de cofetărie turcească.

Stăpânul un turc, stă în fundul prăvăliei pe un scăunel și fumează așteptând liniștit să i vie mușterii; nici nu clipește măcar din ochi.

Îi cer apă și dulceață. El se ridică încet și cu mișcări măsurate îmi aduce un borcan mare, o lingură și un pahar, apoi se așează iar la locul obicinuit. După ce mi potolesc setea, voi să i plătesc; turcul se uită nedumerit la mine.

Eu mă mir de ce nu vrea să ia banii, și el se miră de ce i plătesc când n am gustat decât odată. N a fost chip să ne înțelegem. La urmă îmi spune hotărâtor: dacă ți place, mănâncă; dacă nu, atâta pagubă. Turcul voia să mănânc tot borcanul, și nu pricepea cum să mi iea plată numai pentru că

gustasem.

Eșim din bazar și apucăm la deal pe drumul care duce spre cimitirul orașului. Străbăteam un cartier sărăcăcios; casele mici și simple apar prin verdeața platanilor stufoși.

Oamenii aceștia nu pun niciun interes pentru a și înfrumuseța casele prin care locuiesc, pentru că nu stau decât foarte puțin în ele. Tot timpul sunt afară în aerul cald și dulce, în sânul naturii așa de frumoase, sub un cer limpede, la umbra unei vegetații bogate. Pe când la Nord, în frig și umezeală, sub cerul acoperit de ceață, casa e singurul cuib plăcut și cald în care omul își găsește odihnă și mulțumire după o muncă chinuitoare în luptă cu aspra natură ce i se împotrivesc.

În drum ne minunăm privind la câțiva turci bătrâni ce stau la umbră și împletesc ciorapi. Ciudat neam de oameni. Fără să vreau, cătând la chipurile aceste tăcute și blajine, îmi vine în minte cruzimile săvârșite în măcelurile Armenilor și groaznica faimă ce acești fanatici și au câștigat de veacuri... aceeași mână ce poartă andreaua de împletit ciorapi, mănuește și iataganul de rățezat capetele ghiaurilor nelegiuți.

— Unde apa e mai lină acolo și mai adâncă!

Intrăm în cimitir. O grădină frumoasă pe o coastă înclinată ușor spre mare.

Cât ochii pot cuprinde nu vezi decât mulțimea de lespezi mari de piatră, cioplite primitiv, și în neorânduială înfipte în pământ.

Cărățile înguste ce șerpuesc în zare se perd printre morminte, și pacea sfântă a morței domnește pretutindeni, iar chiparoșii triști jălesc de cine știe când mormintele închise, de multă vreme poate căzute în uitare...

Pe locurile unde se văd coloane rupte și lespezi mari trunchiate, arată că pământul acolo ține închisă cenușa celor cari au fost răpiți de lume în floarea tinereții.

Străbatem tot cimitirul în lung și ne oprim la ușa unei giamii, căci tocmai este ora de rugăciunea serii. Și în mijlocul acestei tăceri desăvârșite începe să răsună chemarea repetată a unui muezin de sus din minaret. Nu înțeleg ce spune, îl văd cu brațele întinse cum chiamă credincioșii, cu glasul plângător și plin de pietate.

Urcăm cele câteva scări de piatră; la ușă ne lăsăm bastoanele și intrăm înăuntru. În momentul în care pășesc pragul un fior scurt îmi fulgeră prin trup: înăuntru e rece, tăcere adâncă și aproape întuneric. Cu o singură privire copriind tot golul tainic al acestui locaș de rugăciune.

Vre o două raze slabe pătrund prin geamuri mici și poliesc o parte din zidul afumat; zugrăveala pereților e ștearsă, abia se mai cunoaște o urmă colorată de linii ce se taie în felurite și mistice desemnuri. Inscripții încâlcite rămase întrerupte de mozaicul căzut din locul unde fusese înfipt odată cu rară dibăcie de o mână omenească.

La glasul chemării de la templu s adună credincioșii, și pe măsură ce

ajung își lasă papucii în rând la ușă și încet pășesc tăcuți, cu ochii în pământ, cu picioarele goale pe dalele de piatră rece. Trec pe lângă noi fără să ne privească, senini, liniștiți își iau locul obicinuit. O liniște desăvârșită, nici o șoaptă nu atinge sfințenia tăcerii dinnăuntru: și toți întorși cu fața în spre Meca, stau cu ochii pe jumătate închiși, perduți ca într un vis; un fel de meditare pioasă, ideală. Figurile nu spun nimic; nimic nu se răsfrânge din tot ce se petrece în lumea sufletului lor. Târziu începe vag un murmur de șoapte neînțelese și ei se prosternă cu fața la pământ, îndoșiți de mijloc se leagănă asemenea mișcării ce o are un om în mersul călare pe cămilă.

Aceleași intonații s aud într un amestec de glasuri stăpânite – cu toții recitează verseturi din Coran frenetic repetate în limba lui Alah; și coardele gândirei nu mai vibrează în crieri, li se topește mintea în frumusețea și bogăția frazei așa de arzătoare a poeziei sfinte – și în beția de vorbe și imagini le ard ochii în extaz și buzele în tremur repetă poezia profetului poet.

Amestecul bizar de însușiri contrarii e în toată firea acestui neam de oameni. Alături de cinste, răbdare și blândeță, găsești cruzimea oarbă, tembeli și bravi; din liniștea senină trec numai într o clipă la furie aprinsă.

— Moartea nu este nimic pentru că nu există, zic ei, și gata sunt oricând cu drag să și verse sângele când legea, patria sau padișahul cere.

Fanatic și erou, acest popor odată a minunat și îngrozit o omenire întregă; dar azi... în decadentă, o soartă tristă îl mână spre peire – e soarta ce pururi au avut o popoarele îmbătrânite...

XI.

Synope, 26 August

Cea mai bună radă depe toată coasta, este de sigur aci la Synope.

În locul acesta s a dat vestita bătălie navală dintre turci și ruși, în care flota turcească a fost zdrobită și înneacă în mare.

Și azi, când ancora se smulge târându se pe fund, adeseori găsim în pământul lipit de ghiarele ei, monede, lucruri mici, urmele unei lumi ce doarme în adâncimea întunecată a fundului.

O peninsulă înaintează în mare, un istm îngust o leagă cu uscatul, pe șuvița aceasta de pământ, sus pe șeaua dealului a fost zidită mândra cetate din Synope. Zidurile de centură stau de atâtea veacur în picioare încă; tari, crenelate, mai poartă și azi în coaste urmele obuzelor rusești.

Des dimineața a început să cânte o muzică în oraș: era zi de sărbătoare, onomastica Sultanului; aceleași și iar aceleași note lungi, chinuitoare, ale unei melodii orientale, le am auzit repetate din zori până în noapte. Toți ofițerii, în ținută de ceremonie, mergem în vizită oficială la guvernator.

La mal ne întâmpină mai mulți ofițeri turci din marină și infanterie; când trecem pe sub bolta porții, un soldat de santinelă ne prezintă arma izbînd o cu patul în pământ.

Intrăm într o sală mare; în mijloc o masă, dealungul perenilor sofale și jilțuri vechi îmbrăcate în postav roșu.

După obicinuitele prezentări și ceremonii, pașa ne urează bunăvenire, comandantul diviziunii noastre îi răspunde mulțumind, și convorbirea se angajează între cei mari.

Pașa om foarte plăcut și deștept, vorbește cu drag despre țara noastră; pare a fi un om cu totul europeanizat – din pricină că luase aspre măsuri pentru a împiedica măcelul armenilor i se zicea de turci; în batjocură, Ghiaur Pașa.

După prânz mergem într o excursie prin împrejurimile orașului. Pașa ne pusese la îndemână opt cai arabi ce ne așteptau la mal gata, înșelați cu harnașamente orientale, roșii sau verzi, împodobite cu cusături de fir.

Eșim din cetate călăuziți de patru așchiri călări și înarmați; ne îndreptăm la deal abia putând să stăpânim caii mici, iuți și nervoși ce se frământă într un joc fără astâmpăr; tocmai târziu s aștern la drum în trap întins.

Ajungem pe înălțimea din capul peninsulei.

În depărtare se zăresc albe zidurile cetății; și în urma lor se întinde un

deșert de nisip roșu. În transparența de aer și lumină se aprinde un joc de licăriri ciudate pe această mare întinsă de nisipuri arzătoare.

Jos, la picioarele noastre, înainte, în dreapta și în stânga se întinde marea calmă, adormită într-o strălucire orbitoare; în liniștea miezului de zi nimic nu poți surprinde în tot pustiul acesta de apă argintie.

Ne oprim și descălicăm pe marginea unei prăpăstii; aci se înalță ruinele vechiului templu zidit de regele Pontului, Mitridate Eupator.

Tăcuți, ca în fața unui mormânt, privim grămada de dărâmături rămășița falnicului monument, ce a strălucit cu 100 de ani înainte de Christ, trăește încă păstrând în sfânta ei singurătate taina veche a lumii asiatice.

Blocurile aceste de granit cioplit cu atâta măiestrie au viață încă pentru a ne dovedi blestemata morală a timpurilor trecute. Câtă muncă omenească cheltuită pentru nebuna fantazie a unui singur om... câtă sudoare și câte lacrimi s-o fi scurs pe luciul acestor pietre... podoaba operei atâtor mii de necunoscuți cari lucrau pentru glorificarea oarbei vanități a unui potentat tiran.

Ne întoarcem înapoi pe un drum mai scurt ce trece printr-o pădure bătrână de măslini. În vale lăsăm caii plini de spume așchirilor ce ne însoțeau, și intrăm pe jos în oraș.

Auzisem că în această localitate guvernul turcesc trimitea în exil pe mulți dintre osândiți politici. E drept că acest loc este foarte potrivit; asigurat de trei părți, căci e împresurat cu apă, numai o parte e legată cu restul țării, și acolo sunt zidurile cetății, tari încă și bine păzite. Se zicea că și un ofițer din artileria turcă ar fi trimis aci ca pedeapsă pentru că luase parte la o revoltă din Stambul.

Eram foarte curios să-l văd.

Cum mergeam singur prin port, zăresc la masa unei cafenele, în mijlocul unui grup de turci, un ofițer român – eră camaradul meu de bord, prietenul Nicu Johnson, cum îi ziceam noi din cauza tăeturei englezești a favoriților săi.

Mă apropii de masa la care sunt poftit și fac cunoștința celor ce se aflau de față.

Erau doi bătrâni respectabili, îmbrăcați europenește, purtau însă tot fesurile obicinuite; al treilea, un tânăr îmbrăcat militar, înalt, frumos, cu o figură aproape copilărească, și luminată de un zâmbet fin; musteața abea i mija; în ochii lui mari și dulci avea o strălucire pătrunzătoare.

Acesta eră ofițerul exilat.

Toți trei știau foarte bine limba franceză; oameni culți, începură să ne vorbească despre țara noastră de care aveau cunoștinți întinse.

În câteva rânduri am încercat să face să vorbească și despre dâșii – eram foarte curios să aflăm de ce fuseseră exilați – n-am isbutit căci se fereau să amintească ceva din trecutul lor.

Într-un târziu unul dintre bătrâni mi-a spus oftând din adâncul inimei;

„Ah!... dacă ai ști D ta ce simt când îmi amintesc din viața mea, ai înțelege de ce nu vorbesc de trecut... de ce nu vreau să mă uit în urmă... și nici înainte nu pot să mă uit!...”

Atâta durere înăbușită tremura în vorbele aceste cu înțeles ascuns, că n am îndrăsnit a l mai întreba nimic. Și toți tăceam respectând întristarea bătrânului ce și netezea barba i cărunță; iar ochii lui sticleau printre genele stufoase, și înotând în lacrimi îi aținti departe la fumul unui vapor pierdut pe luciul apei. Acolo în zare un nouaș alb plutea pe marea albastră a cerului, ca o insulă din altă lume... Și multă vreme a rămas bătrânul așa, cu ochii țintă la fumul ce se nălță a lene înegrind parcă țărnelul acelei insule cerești.

Tânărul mi a spus în câteva cuvinte toată istoria vieții sale.

Era din o veche familie nobilă; fiul unui pașă din Ianina, făcuse școala militară din Sтамbul. Pe când era în școala de aplicație, ca ofițer de artilerie, pe lângă studiile militare se adapase și din izvorul binefăcător al învățăturilor din Apus; el, ca și toți camarazii săi de clasă, de și tânăr încă, vedea în adevărata lumină starea îngrozitoare în care se sbătea patria sa.

Cu toții intraseră în legături cu partidul revoluționar al junilor turci.

Guvernul a surprins toată mișcarea lor; i a închis și a desființat școala. Pe cei mai mulți i a osândit la moarte înecându i în Bosfor; pe unii, cari erau din familii nobile, i a cruțat trimețându i în exil prin diferite locuri în Asia.

El fusese condamnat cu să servească 7 ani ca soldat în regimentul de artilerie din Synope.

Nu avea voie să citească decât numai cărți turcești.

Căpătase pe ascuns operele lui Volney și le tradusese în limba turcă, în timpul celor trei ani de când își făcea pedeapsa.

— Ca să puteți judeca țara noastră, ne spune tânărul, trebuie să o împărțiți în două: poporul întreg deoparte, mulțimea aceea răbdătoare și cinstită care lucrează numai pentru o mică pătură conducătoare, pentru acei trântori cari în atingere cu civilizația europeană au ajuns mai răi și mai tâlhari ca înainte; aceștia au pierdut natura lor primitivă, și au schimbat și fondul prim bun care l aveau.

— Ah!... dacă am avea și noi o mică parte numai din libertățile de care le aveți în țara D voastră.

— Știți care e diferența dintre români și turci?.....dar, nu vă supărați?... ne spune unul dintre bătrâni. Români, totdeauna mândri, zic: suntem civilizați. Turcii, totdeauna încăpățânați, zic: nu vrem să ne civilizăm, rămânem așa cum suntem.

— Și ce credeți despre viitorul Turciei, întreb eu.

Tânărul tace, bătrânul își ridică ochii la cer, oftează adânc, șoptind rar: nimic, nu mai putem aștepta nimic!...

Când ne am despărțit, bătrânul m a apucat de braț și, privind mă în adâncul ochilor, mi a spus cu glasul înecat: „D ta nu poți să înțelegi ce nseamnă a trăi fără să aștepti nimic!...”

A doua zi, seara, se dă pe bordul Elisabetei o serbare la care iau parte autoritățile civile și militare ale orașului.

La pupă, pe dune, toate erau împodobite cu mult gust; pavilioanele tuturor națiunilor fluturau ușor în vânt arătându și feluritele culori; pe roata cârmei ce răsfața, roșu cu semiluna albă la mijloc, pavilionul Turciei.

Lămpile mici, electrice, străluceau înșirate dealungul bordului; lumina lor se resfrângea tremurând în oglinda apei limpezi.

Cele două proiectoare electrice de pe comandă, de cu vreme începură a trimite snopuri de raze luminoase spre mal, în dreptul debarcaderului, pentru a lumina calea bărcilor ce aduceau invitații la bord.

Pe la 9 ore a sosit pașa împreună cu ofițerii de diferite arme și grade.

Erau și câți va străini cari veniseră însoțiți de familiile lor: un inginer italian, un doctor german și mai mulți greci. Din toată mulțimea, două persoane atraseră privirile noastră: soția doctorului, un tip de frumusețe, mai cu seamă ochii ei blânzi, albaștri, aveau acel farmec visător al femeilor germane; și un maior de artilerie, negru cu dinții albi ce i sticleau printre buzele groase; avea părul des și creț: tip de mulatru.

Convorbirea o întrețineam mai mult cu Străinii, căci turcii stau înfiți pe scaune mestecând liniștiți și cu sfințenie prăjiturile cu care fuseseră tratați.

Soția doctorului, foarte încântată, în mijlocul unui grup de ofițeri esclama suspinând:

— „Ah!... ce rău îmi pare că o să plecați așa curând; în sălbăția asta unde trăesc, când voiu avea fericirea să mai schimb vreo vorbă cu astfel de oameni”. Eu intru în vorbă cu maiorul negru; dar mă înțeleg foarte greu căci abea știe vre o două cuvinte franceze pe care le repetă mereu: Je compré mousié... jé compré...

Îl îndemn la un păhăruț de piperment; îl ia în mână și, cu n zâmbet fin îmi spune că legea nu i dă voie: își întoarce apoi ochii spre pașă, care tocmai atunci privea în altă parte, și dintr odată răstoarnă pe gât băutura oprită, clipește apoi șiret și iar zâmbește mulțumit.

Îl întreb despre ofițerul exilat care se află sub comanda sa. Îmi spune că mai are încă patru ani de pedeapsă dar s a făcut raport la Stambul pentru grațierea lui, căci se poartă bine; e om cum se cade, dar a vorbit mai mult decât se cuvine, îmi spune negrul ducând degetul la buze cu n gest plin de înțeles. „La noi e foarte rău dacă spui mai mult decât este voe...”

Deodată convorbirea de pe punte încetează, toți ne ațintim auzul... abea ajung până la noi câteva note tremurătoare ale unei melodii dulci, de departe din spre mare. Toată lumea se ridică pentru a privi într acolo. În lumina argintie a lunii o barcă aluneca încet; și notele s apropiiau din ce în ce mai clare, mai duioase în farmecul liniștei de noapte.

Era prietenul Johnson care cânta „Steluța”.

Pașa fu cel dintâi care bătu din palme, după el începură aplauze zgomotoase.

După scurt timp cântecul încetează; petrecerea continuă: se fac diferite exerciții, jocuri obicinuite pe bord în asemenea ocazii.

Comandantul Elisabetei ține un cuvânt de laudă și mulțumire pentru modul bine voitor și călduros cu care ani fost primiți în porturile turcești. Pașa, foarte mișcat, răspunde arătând simpatiile ce le a avut totdeauna pentru români.

Din mulțime mă simt apucat de o mână – e Johnson, care mi șoptește la ureche: „el e jos, ne așteaptă”. De cu ziuă vorbisem cu ofițerul exilat ca să vie în timpul nopții pentru a i da niște cărți. Ne suim într o barcă îndepărtându ne de Elisabeta; din zarea întunecoasă ce ne nconjoară se furișează încet o umbra. Nu poate fi el; în barca ce se apropie e un singur om, pare a fi un barcagiu turc ce se lasă ușor înaintea la fiecare mișcare a lopeților.

Bărcile sunt alături... „eu, eu sunt... m am îmbrăcat așa ca să nu fiu cunoscut”.

Plecăm încet toți trei spre Mircea. Legăm bărcile de scară și ne suim pe punte; timonierul de quart se uită lung în urma turcului ce se coboară cu noi în careu.

În câteva minute adunăm toate cărțile franceze ce le avem prin cabine; la fiecare nouă carte ce i o dăm, câte o exclamație de mulțumire – e în culmea bucuriei când vede Minciunile Convenționale de Max Nordau, auzise mult despre aceasta carte – le ia pe rând, le pipăie, citește titlurile dintr o aruncătură de ochi și, cu sângele în obraz, îmbujorat de emoție și bucurie, abea poate să mai lege câteva cuvinte: „cum să vă mulțumesc... când să vă mai întâlnesc oare”...

Cu pachetele subțioară ne scoboram în barcă; cum ne îndepărtăm tăcuți, prin întuneric, deodată ne cade n față o lumină de foc; scăldați într o strălucire albă rămânem obriți câteva clipe numai, căci pata luminoasă alunecă pe sub bolta cerului lăsând o dungă sclipitoare ca și coadă unei comete imense.

Era proectorul electric ce și întorsese fășia luminoasă asupra țărmlui, pentru a lumina calea bărcilor; lumea pleca de la Elisabeta.

Am așteptat privind din umbră până s a scurs întreg convoiul; în bărcile pline cari alunecau lin pe oglinda străvezie a mării, mulțime de capete și brațe păreau că se mișcă într un joc fantastic sub ploaia razelor albe ale conului de lumină.

Când ne am despărțit, el mi a spus mișcat, cu glasul stâns: „numai câte o pagină pe zi o să cetesc, ca să mi ajungă pe toată vremea cât voi sta aci...” și ochii lui blânzi ardeau licărind în lacrimi.

A doua zi când se lumina de ziuă, și Mircea își întindea pânzele plecând în spre larg, am văzut bine o formă omenească, departe lângă far, cum

flutura o batistă albă în suflarea vântului.

... Și vântul dimineții, cu adierea i dulce venind de la țarm, părea că ne aduce ușor dintr acolo suspinul părerii de rău al unui suflet nefericit...

XII.

Pe mare, 29 August

De trei zile suntem pe drum, spre țară.

De mult a dispărut coasta Asiei Mici rămasă în urmă dormind înfășurată în ceața deasă a toamnei.

Navigam numai cu pânzele. O briză răcoroasă se furișează până în fundul cabinelor; și Mircea aplecat pe o coastă, cu pânzele bombate, se duce ca săgeata pe luciul mării calme sub cerul clar, albastru. Un cârd de marsuini se întrec în mers cu noi, și n jocuri nebunatică se dau afund ca iarăși să apară ca scuturi argintii lucind pe fața apei.

Pe punte, toți oameni sunt veseli; ajungem azi în port... și mâini e sărbătoare...

„Să vede uscatul în prova!”, strigă cu glas tare omul din gabie.

„Constanța... Constanța... ajungem”, șoptesc cătând cu toți să prindă în zare o liniuță neagră ce joacă tremurând în aerul străveziu la orizont.

Ne apropiem de coastă.

E într amurg; spre asfințit ceru i aprins, și în lumina de purpură a sării se poliesc pe boltă norii de par lespezi de aur ca trepte înălțate. Iar soarele apune uitându se înapoi spre portul ce rămâne mai lucitor și mândru sub razele din urmă – așa cum îl visăm s ajungă în viitor —.

Din largul mării Mircea, bătrân dar mândru încă, se n dreaptă spre uscat și sboară cu pânzele întinse dorind s ajungă în port.

Pe sus plutește lin, cu aripele obosite, o pasăre grăbită: să întoarce spre țărnm la cuib ca să se culce.

Suntem aproape. Pe cheiu se vede lumea sosită să ne aștepte: batistele se mișcă în aer urându ne bună venire!...

Iar flamura lui Mircea, din vârful de la catarg, răspunde fluturându și culorile în vânt, și în jocul ei prin aer se apleacă și se înalță de pare că salută pământul țării noastre...

August 1896.

2. SCHIȚE MARINE

MOARTEA PILOTULUI

Era o zi de Iulie, căldură înăbușitoare.

Vre o două vapoare de marfă, acostate la cheiul vechiu de piatră, își prăjeau la soare trupurile uriașe îmbrăcate în table negre de fer.

Pe la amiază pavilionul de la căpitania portului, lăsat jos, arăta că e ora repaosului.

Hamalii încetaseră lucrul și, lungiți pe movilele de cărbuni, dormeau trudiți.

Coșurile de încărcat se odihneau și ele, goale, răsturnate alături.

În șirul de cafenele, ce se țin lanț una de alta în lungul cheiului, lumea sta la umbră în jurul meselor.

Unii își deșertau paharele de sirop răcoritor, iar alții își sorbeau filosofic cafelele.

La cafeneaua piloților, în fața debarcaderului, Barba Spiro, cel mai bătrân pilot din port, sta la umbră ținând în colțul gurei țigareta lui, făcută dintr un ciolan, și urmărea a lene, cu ochii pe jumătate închiși, fumul ce scăpa în rotocoale albaștrii..

Era foarte bătrân Barba Spiro; ținea minte de mult, dinainte de a fi orașul zidit.

De pe când erau numai niște colibe de stuf, în toată întinderea ostrovului și a mlaștinilor de o parte și de alta a gurei Dunărei până în mare. Multe povestea moșneagul, dar nu pe toate.

Se zice de unii că în locul unde este acum portul Sulina, nu cu multă vreme în urmă, era cuib de pirați, care jefuiau vasele ce se apropiau de gurile Dunărei.

Și mulți numai astfel își explicau începutul averilor unor bătrâni din port.

Lui Barba Spiro însă îi plăcuse să trăiască bine, și nu avea bani strânși.

De doua ani era la pensie: îl sfătuiseră doctorii să și termine meseria. Era și vremea; suferea de inimă.

Viața sbuciumată a piloților, grija ce o au în conducerea vaselor încărcate, atenția vecinic încordată, emoțiile dese și reumatismul fac pe cei mai mulți să și termine meseria sdruncinați și bolnavi de inimă.

De și primea regulat pensia, bătrânul nu se putea desvâța de viața lui obicinuită din vremea tinereții.

Din faptul dimeneței, de cum prindea a se deștepta viața în port, el era în picioare. Și o lua încet dealungul cheiului, cu spinarea încovoiată, cu

genunchii îndoiți, cu țigarea în colțul gurei.

Se opria la fiecare vapor, se uita lung, cercetător, și pleca înainte urmându și inspecția.

Nu se petrecea nici o mișcare în port ca să n o afle el.

Cum sta uneori la masa cafenelei, se scula în picioare, își punea mână strașină la ochi și căta lung și țintă spre largul mării.

De cum prindea să răsără câte un punct negru pe fundul albicios al zarei, nu și mai luă ochii până ce punctul acela nu se desprindea bine în larg, luând forme regulate, răsărind catargele și coșul.

Fluerul ascuțit și repetat al vre unui vapor, ce avea să facă manevră în port, îl făcea să tresară.

Se scula încet de la locul lui, mergea la marginea cheiului, și cu aerul unui examinator sever, observa manevra vasului în cele mai mici amănunte.

Câteodată se enerva, își ducea mâna la coaste să și potolească bătăile repezi ale inimei: i se părea că nu i bine; își strângea pumnii și mormăia înăbușit câte o înjurătură.

Când îi plăcea manevra, fața i se lumina și zicea în gura mare: „Bravo căpitane, bravo!...”

Trăia din vieța portului, lua parte cu tot focul inimei la mișcarea lui.

Părea că și mersul vaselor și isbirea cadențată a valurilor, și întreaga mișcare din port mergeau în același tact cu bătălie inimei lui.

Și tocmai târziu, sub seară, când prindea a se polei vârfurile trestiiilor și soarele, roșu aprins, se stingea încându se în adâncul apei, bătrânul pleca domol, cu pași măsuțați, spre casă.

Și uneori, în liniștea miezului de noapte, când tot portul dormea obosit și nu se auzea decât pleoscăitul cadențat al valurilor lovite de cheiu, bătrânul o lua încet încet dea lungul digăi vechie de piatră, ce ca un șearpe uriaș se târăște în mare, având în cap ochiul roș al farului.

De vreo două zile Barba Spiro se simțea slab de tot; o tusă seacă îl înăbușă.

Asta nu l împedeca de a fi vecinic la postul său.

Tăcut, ca lângă un prieten vechiu și drag cu care se nțelegea de minune, sta pe mal vrăjit de glasul valurilor pe care îl asculta într una de atât amar de ani.

Cu drag urmărea valurile, cari alunecau în bătaia soarelui, până departe, lăsând o dungă albicioasă în nemărginirea albastră a mării.

O adiere dulce de vânt răcoritor începuse să sufle din spre larg; bătrânul își ridică încet șapca, ațintindu și ochii spre fundul îndepărtat al zarei.

O pată albă se deprinsese la orizont și creștea în lumina soarelui, din ce în ce mai mare.

Era o corabie cu pânzele întinse, ce se apropia de port.

Bătrânul își trecu încet mână prin părul lui alb, în care vântul se juca nebunatic.

A... ce cunoștință veche îi era vântul acesta, ce bine îi știa el nebuniile lui înșelătoare!

De câte ori nu l aștepta ca pe un prieten bun, de ajutor, când îi umfla pânzele însuflețindu i corabia, ce despica valurile alunecând ca o pasăre în sbor cu aripele întinse.

Și de câte ori nu l blestemase, când își cerca puterile cu dânsul, deslănțuindu și furia asupra i.

Corabia se apropiase de tot: intra în apa liniștită a canalului.

Era o corabie mare, frumoasă, cu trei catarge.

Bătrânul o privea cu drag cum se apropia, mândră, cu toate pânzele umflate, tăind ușor apa ce aluneca pleoscându i cadențat coastele ei rotunde.

Trei fluerături ascuțite îl făcură pe moșneag să tresară, își întoarse capul înapoi: era un remorhier.

În acelaș timp o fluerătură puternică răsună lung, și trupul uriaș al unei probele încărcate ce venea în jos cu toate viteza, se ivi de după cotul canalului.

Bătrânul se ridică de la locul său, apropiindu se de mal.

Probela cu greu își putea micșora viteza, trebuia să se ferească făcând loc remorcherului și corăbiei care înainta mereu cu pânzele întinse: avea să privească la o manevră grea, asta îl interesa cu patimă.

Remorcherul repetă iarăși trei fluerături ascuțite; probela, ferindu se ca să îi facă loc, veni drept în fața corăbiei.

O fluerătură puternică, desperată răsună atunci

Mulțimea grămadă pe cheiu căta cu groază; toți ochii erau ațintiți la cele două vase, care trebuia să se ciocnească neavând vreme să mai abată.

Bătrânul, ce urmărea de pe cheiu toate mișcările, scrâșni nervos din dinți și un: „pasta diavolo” îi scăpă printre buze: pilotul de la probelă greșise manevra.

Și el, cu ochii eșiți din orbite, căta țintă, mușcându și buzele, pe când cu mâna își potolia bătăile grăbite ale inimei: aștepta...

Când într o clipă, ca prin farmec, toate pânzele fură lăsate și se auzi răsunând comenzile desperate iar vasele ajunse unul în fața altuia, bătrânului, cum sta înmărmurit, ținându și răsuflarea, i se painjiră ochii, genunchii i se muiară; el întinse deodată mâna să caute un sprijin, dar se împletici și căzu mototol fără simțire...

Și vasele nu s au ciocnit; lin trecură, la o palmă unul pe lângă altul, fără a se atinge.

Lumea se făcuse roată în jurul trupului gârbovit și uscat care zăcea pe cheiu, neînsuflețit.

... Iar vântul din spre largul mării, se ngrămădea și el, făcându și loc prin mulțime, și ca un vechiu și bun prieten, adiind ușor, îi mângâia fruntea răsfirându i pletele și barba lui albă...

RĂTĂCIT

Era pe la amiază; o liniște adâncă stăpânea satul tăcut și uitat printre mlaștinile acoperite de stuf auriu. Colibebele sărăcicioase ale pescarilor, înșirate la rând, acoperiau limba de pământ prelungită de la gura Sf. Gheorghe până departe spre larg, unde se perdea dunga albicioasă a Dunării în nemărginirea albastră a mării.

Depart, tocmai în coada satului, era coliba lui Moș Simion; topilată sub coperișu i țuguat de papură, mai pustie acum de cât în totdeauna.

De o săptămână și mai bine, de când moșneagul își îngropase singurul fecior pe care l avusese, ușa colibebei n a mai fost deschisă. Tot timpul umblase bătrânul așa rătăcit prin vecini și pe la cârciume, ca să și mai înecă amărăciunea care i umplea inima și să uite jalea ce i chinuia mintea.

Mereu repeta desnădăjduit: la ce bun rămășița asta de zile care mi a lăsat o Dumnezeu!

Greul, care avea pescăria în arendă, l a ertat câteva zile, pe urmă i a cerut să și urmeze meseria că altfel nu i mai dă făină. Bătrânul s a întors iar la barca lui rămasă părăsită pe mal în bătătura colibebei.

Ce era de făcut! Trebuia să se hrănească cât mai avea de trăit..

După ce și a cercetat barca, a dat o la apă, i a potrivit catargul și apucând amândouă lopețile a plecat oftând din adâncul inimei – de mult timp numai plecase bătrânul așa singur la pescuit...

O adiere dulce de vânt, care venea din spre largul mării, răcorea fruntea pescarului și se juca nebunatic printre vițele lui de păr cărunț. Și suflarea acea ușoară de vânt, înfiora fața străvezie a mării tăiată de urmele bărcilor mici și negre, cu pânzele umflate, ca niște păsări cu aripile întinse, cari sbureau la larg departe spre locul de pescuire, cale de opt mile de la mal.

Întrecându se în goană, tot câte doi pescari în fiecare barcă, treceau unii pe lângă alții vorbind și cântând în gura mare; iar vântul, le culegea sunetele glasurilor ducându le înainte, până le perdea frânte în golul nesfârșit al depărtării.

— Greu, greu de tot singur, Moș Simioane, îi strigă unul din fundul bărcii, noroc bun!

— Să dea Dumnezeu, îi răspunse cu jumătate glas bătrânul care sta perdut pe gânduri strângând cu amândouă mâinile lopata care o ținea drept cârmă.

Ajunsese aproape de locul unde erau înșirate cârligele pentru nisetri și

moruni, când a prins el de veste că din spre asfințit se înălțase un nou raș alburiu, arcuit pe bolta limpede albastră a cerului.

Vântul își schimbase repede direcția și sufla acum din spre coastă din ce în ce mai însuflețit.

Cunoștea el semnele acele; era un grăunte de furtună care se apropia văzând cu ochii. Celelalte bărci se depărtaseră de mult gonind spre țarm.

Bătrânul, văzând bine că numai este chip să meargă drept în potriva vântului, care se întărea mereu suflând din spre uscat, trecu ușor colțul pânzei în celalt bord al bărcii.

Și pânza se umflă sbătându se ca însuflețită sub loviturile vântului, pe când barca aplecată pe o coastă zbură ca săgeată.

Pe sus, venea tot mereu norul acela; mai aproape, tot mai aproape, până se sparse cu ropot într o ploaie repede și deasă. Picăturile mari și reci, după ce l orbeau biciuindu i fața, se scurgeau în barba încâlcită a moșneagului.

Marea, resvrătită repede, își începuse jocul ei neastâmpărat. Și barca mică, ușoară ca o bucată de plută, aci se ridică în sus pe creasta albă de spumă a unui val, aci alunecă în jos, afundându se ca într o prăpastie.

Bătrânul, sta liniștit, cu manele încleștate pe lopata cu care ținea cârma, guvernând la val cu ochii țintă înainte, întâmpinând valurile și potrivit mersul zbuciumat al bărcii.

Pânza se zbătea prinsă de catargul îndoit sub vânt, – nu s auzi de cât o trosnitură seacă; și catargul se frânse în două. Pânza ne mai ținându se, căzu în jos tremurând și prăvălind barca pe o coastă. O înjurătură scăpă printre dinții bătrânului. Într o clipă își smulse cuțitul de la brâu și tăie sfoara care ținea colțul pânzei. Pânza rămase liberă, o și zmuci vântul repezind o în goana lui nebună, barca se îndreptă iarăș la loc.

Atunci, el apucă amândouă lopețile și începu să tragă cu toată puterea; dar îi era zadarnică încercarea, căci nu putea înainta împotriva vântului care l târa înapoi spre larg.

Scrâșnind, turbat de necaz se lupta încăpățânat moșneagul, trăgând din răspuțeri, și încordându și brațele lui noduroase își lăsă pe lopeți toată greutatea trupului său gârbovit.

În ferbințelea luptei un gând dureros îi scapără prin minte: „unde i fecioru său acum, să i dea ajutor cu brațele lui vânjoase!...”

...Și în lupta asta așa de nepotrivită, marea parcă anume bătându și joc de slăbiciunea lui îl amețea aruncându i în obraz stropii valurilor care ferbeau clocotind în juru i.

Capul bătrânului ardea în flăcări. Ca să și mai răcorească fruntea acoperită de sudoare, își trase căciula pe ceafă, dar vântul care sufla mânios i o smulse într o clipă aruncând o în jocul valurilor.

Zăpăcit de ropotul vijeliei, cătând numai înainte pentru a se strecura printre stâncele acele spumegătoare, pierduse din vedere țarmul către care trebuia să meargă.

Și acum, cu puterile sleite, se oprise desperat în loc; cu capul gol, cu părul în vânt, căta cu groază în jurul să poată zări în vreo parte dunga țărmlui înegrind orizontul.

Dar, nimic... nimic pe toată întinderea pustie a apei albastre sinilii pătată numai de umbra norilor cari alergau nebuni pe bolta sură a cerului. Numai putea ști încotro era uscatul.

Ce era de făcut?... Rămas jucăria valurilor, la voia întâmplării, privea aiurit departe, tocmai în fundul nedeslușit al zării, acolo unde bolta cerească se sprijină parcă pe vârfurile albe ale valurilor.

Vântul își înmuise suflarea. Se mai liniști încălzit de speranța că vre un vapor care ar trece pe aproape l ar putea zări. Își scoase haina încet și o prinse ca semnal de catargul pe jumătate rupt.

Istovit de oboseală se lăsă în fundul bărcii, moale ca ceara, și chinuit amar de lupta gândurilor ce se încinsese în mintea lui turburată.

Un cârd de goelanzi, plutind prin spațiu se rotea șiindu se mereu de asupra bărcii rătăcitoare.

Ce nesuferite sunt aceste păsări de pradă când aruncă în singurătatea mării țipetele lor sălbaticice ca niște răsese înfiorător de batjocoritoare.

Și bătrânul, cu ochii țintă, urmărindu le sborul, își încrețea fruntea vrând să și alunge din față o imagină urâtă, rămasă de demult în mintea lui. Dar, nu putea să scape, imagina îl chinuia răsărindu i din ce în ce mai limpede și mai vie.

De atâta vreme, și ce bine își aduce aminte de cadavrul pe care l a întâlnit plutind printre valuri, sfâșiat de goelanzii cari se sbăteau în jurul lui cu aripele întinse, cu ciocurile deschise amenințătoare... Dacă ar pieri de sete și de foame, ar ajunge și el tot așa... și bătrânul se înfiora tresărind ca dintr un vis urât.

Umbrele serei începuse a împânzi orizontul cernit, vântul căzuse cu totul; numai valurile mari, greoaie, se mai legănau încă în liniștea largului mării.

Își simțea limba uscată în gură și buzele îi ardeau ca focul, începuse setea să l chinuiască. Se culcă pe pânțele muindu și buzele în apa de ploaie strânsă în colțul bărcii; dar se ridică îndată ștergându se repede cu măneca de la cămașe; apa de ploaie era amestecată cu stropii de apă sărată a valurilor.

Se lungi pe fundul bărcii, cu fața în sus, cu pumnii sub cap, cercând să și poțolească gândurile.

Într un târziu, închise ochii voind să adoarmă, dar deasupra capului i se părea să plutesc desfășurându se vederi felurite și un gând de moarte îi frământa mintea. Ne mai putând suferi, deschise ochii mari cătând înfiorat în jurul său.

Bolta cerului se limpezise peste tot, și în creștetul ei lucea luna încremenită, așa de galbenă și de plină, desplicând cu o dără de lumină nemărginirea neagră a apei.

Nu putu ațâpi nici o clipă, sta deștept; stăpânindu și răsuflarea, își asculta cu frică bătăile inimii, iar gândurile ca într un haos întunecos i se încrucișau cu o iuțeală amețitoare.

Toată viața i tristă, monotonă i se desfășura pe dinaintea. Întâiul gând i se opri la fiu său îngropat de câteva zile; i se părea că vede smulsă și aruncată în lături crucea albă de lemn, lucrată de el, și movila aceea de nisip amestecat cu sfărământuri de scoici colorate, era răscolit... încet și în lumină i se arăta satul, coliba aceea tupilată în care s a trezit... sărăcia, necazurile și mulțumirile pe cari le avusese... malul acela sterp și nisipos unde era cimitirul satului, și parcă își vedea femeia cu o mână strașină la ochi și cu cealaltă făcându i semn să vie la ea... și toate, toate i se înșirau într o jale mută chinuitoare.

Ce noapte groasnică până a prins a miji zorile.

Și cum sta cu ochii pironiți în fundul zării unde se întindea mereu o pată roșă aurie poliind fața apei; același gând de moarte îi îngheță simțirea: ce va face toată ziua... și mâine... și poimâine...

Gâtlejul uscat de sete, pântecul care țipă de foame, și țărnel tot nu se zărește, și nici o pânză nu albește la orizont, nici o urmă de fum de la vreun vapor nu se poate străvede pe toată întinderea goală a mării.

Ca să și mai înșele foamea, începu să mestice tutunul pe care l avea la el. Se lungi apoi iar cu trupul scaldat în ploaia caldă a razelor de soare, și rămase așa cu ochii închiși, cu buzele arse în friguri, pierzându se într o gândire tot mai înceată, mai nedeslușită, până i se topiră simțirile într o amorțeață greoaie: căzuse într un somn adânc.

...Și cum stă el, cu chipul stins, dormind cu fața în sus, întins pe fundul bărcii aceleia mici și negre, părea culcat într un sicriu care plutea la întâmplare, rătăcit pe luciul pustiu al apei întinse, fără margini.

Când și a venit bătrânul în fire, era pe niște saci de pe puntea unui vapor englez de comerț, care l luase întâlnindu l în drumul spre Sulina.

Trecuse departe de Sf. Gheorghe că abea se mai zăria turnul farului ca un punct negru, pierdut la orizont.

Acolo era satul lui; pe malul acela sterp și nisipos, acolo se stinseseră toți ai lui, și cât de, singur și amărât acum la vreme de bătrânețe.

...Și o îndoială dureroasă se închegă prin mintea bătrânului pe când buzele i uscate șopteau în neștire: la ce bun rămășița asta de zile ce mi a lăsat o Dumnezeu!...

ȘOIMUL

Căpitanul își cumpărase șoimul de la un turc din Bender Eraclia, un orașel de pe coasta Anatoliei. Mergea cu el adesea la vânat. Până sălta prepelița, îl ținea legat cu o sfoară de picior; când vedea vânatul, îi da drumul.

Șoimul pleca în sbor despiciând aerul ca o săgeată, își înfingea ghiarele în păsărică de pradă, care se sbătea desperată până cădeau rostogolindu se împreună în iarbă.

Atunci i se scotea dintre ghiare prada, care de multe ori se găsea încă vie; cu penele sbârlite, cu ochii mari și ciocul deschis.

Pe bord îi ținea într o colivie.

Ce trist era nefericitul prizonier, când părăseam vre un port.

Când ne perdeam în largul mării, când nu se mai auzeau ciripirile păsărilor de uscat, când pământul, cu viața lui plină și bogată rămânea departe în urmă ca un punct negru, atunci începea grozavul chin al bietului prizonier din colivie.

Ne depărtam în ziua aceea de frumoasele coaste ale Asiei Mici.

De patru zile eram în largul mării; bolta cerului, de un albastru șiers, eră pătată de nori albi ca niște grămezi de fulgi, ce și muiau marginile în apa albăstrie a mării clătinată de valuri greoaie și leneșe.

Șoimul trist abătut, părea că doarme.

Zăcea cu ochii închiși, cu o ghiară rezemată în gratiile coliviei ținea capul ascuns în penele lui sure și sburlite de stropii valurilor.

Era miezul zilei. Căldura chinuitoare, vederea aceleiași și iar aceleiași nemărginiri pustii de ape, sfârșește prin a îți naște o plictiseală fără seamăn: acel sațiu obositor care l produce drumul mai multor zile de mare.

Toți dormiau, afară de oamenii din bordul de serviciu.

Un soldat se apropiase de colivie:

Era un băiat mic, oacheș, cu bonetul așezat pe ceafă, cu gâtul gol, cu obrazii arși de soare și de vânt.

Rezemat de manivela unui tun, privea înduioșat la șoimul care se scutura de praful de cărbuni ce eșea în vârtejul fumului pe gura coșului.

Un alt soldat mai sdravăn, bine legat, cu mustața răsărită, se apropiase; erau amândoi din acelaș sat.

„...Tânjește săracul! dar ce te gândești bre; îi dor de locul lui. Ce ar mai sbura el, mamă! să se vadă iar slobod...”

Tăcură amândoi; aceleași gânduri îi munceau.

Întorși cu fața la asfințit, priveau cu jale, cătând parcă ceva scump, într-acolo, peste pustiul nemărginit de apă.

„Măi Niță, mâni îi Sântă Măria, hramul bisericii din sat de la noi. Așa i, bre? Și noi pe ce parte a lumii suntem...? Hei! așa te poartă armata, măi, și mai cu seamă când cazi în flotilă”...

Tăcură iarăși. Rămași pe gânduri, își urmau fiecare în tăcere firul amintirilor.

Cel mai înalt se depărta încet, răsucind între degete o foiță de țigară.

Celalt rămase pe punte lângă colivie, singur, cu ochii pironiți pe luciul valurilor ce, în goana lor nebună, se pierdeau departe în largul pustiului al mării.

La ce visa el oare?

Depart, departe de tot, în spre apus, pe fundul albăstriu al cerului, o pată lucitoare flutura în bătaia soarelui. Și pata aceea creștea tot mai mare, tot mai aproape, urmată de umbra ei ce alerga tremurând pe fața mării.

Era un stol de rândunele; o caravană zburătoare, în drumul lung spre țările vecinic scăldate de soare cu cerul pururea albastru și fără nori.

Perdut într-o visare tainică și dulce, soldatul urmărea cu privirea stolul acela de rândunele, care venea din spre apus; parcă așteptă să i aducă o veste din țara lui.

Și ce departe era țara lui, ce dor îl prinsese de țară, de vatra satului de care se deslipise de trei ani de zile!

„Dar ce ai rămas așa cu ochii la cer măi Niță?” îl întrebă un soldat ce abia eșise pe punte.

„Vine toamna, mă camarade, de s-au pornit așa rândunelele la drum” răspunse el ca trezit din somn.

Șoimul în colivie se deșteptase; însuflețit își scutura capul semeț și ațintea ochii mari, străbătând cu privirea lui ageră înălțimile.

Cu o lăcomie nespusă el pândește stolul acela de rândunele, care plutea legănat.

Cu ghiarele încleștate sălbatic în gratiile coliviei, cu pliscul deschis gata să sfâșie, șoimul se sbătea turbat într-o parte și alta căutând scăpare.

Îl deșteptase dorul de viață, îl chinuia avântul spre înălțimea norilor.

Câțiva soldați, strânși în jurul coliviei, priveau cu milă la el cum se zbătea între gratii. Oare nu erau și dânșii părtașii aceleiași soarte? Și cu dorul în inimă se uitau când la șoim, când la pata aceea neagră care plutea pe cer fluturând tot mai mică, mai departe, tot mai departe, până se pierdu în necată în lumină pe fundul albastru străveziu al cerului de miază zi.

Șoimul nu se mai potolea; cu ciocul plin de sânge, cu o ghiară desprinsă, se zbătea într-o frământare nebună.

Nu trecuse mai mult de o oră când un soldat veni să mi spuie că șoimul murise.

Îl trimise să raporteze căpitanului.

În jurul coliviei soldații se adunaseră grămadă.

Unii râdeau, făcând glume; altora le era milă de pasărea care zăcea cu ciocul sângerat, fără suflare, cu ochii mari țintă la orizont.

„S a omorât singurel de inimă rea. Dar ce te gândești, săracul! când s a văzut că nu i chip de scăpare...” zicea soldatul acela mic și oacheș, cu gâtul gol și cu obraji arși de soare.

Și printre buze îi scăpă un oftat, care îl și culese vântul ce trecea nebun fluerând prin macaralele din colțul pânzelor umflate care mânau vasul într o legănare leneșă, greoaie...

Pe mare, 1898

SINGURĂ

Era vecinic tăcut satul acela de pescari pierdut, departe pe malul mării; dar mai pustiu și jalnic părea, acum spre toamnă, când se găteau și berzele să plece în lunga lor călătorie.

Nourii alergau nebuni pe bolta sură a cerului și pete negre se formau sub ei, pe marea albastră sinilie care se frământa isbindu se în clocot de malul nisipos și sterp.

Doi plopi – singurii în tot satul – din dreptul biseriței văpsită în verde, se văitau îndoși spre pământ de vântul ce mugea turbat din spre largul mării.

În băătura caselor tupilate sub coperișele de stuf, câteva femei cu manele strașină la ochi cătau lung, cercetător, departe în zare.

Pe întinderea nemărginită a mării câteva puncte negre se iveau ridicându se pe crestele albe ale valurilor și apoi se pierdeau iar coborând în golul ce l făceau valurile în jocul lor nebun și zbuciumat.

Erau bărcile mici și negre ale pescarilor ce se duceau la plasele și cârligele așezate departe în mare.

Ce dimineată urâtă era în ziua aceea!

Fâlfâituri dese de aripi se auzeau din când în când: berzele își păraseau cuiburile de stuf, pregătindu se de drum.

După ce s au strâns toate înălțându se grămadă, una câte una și au luat locul la rând în șirul lung ce s a pornit în mers întins, plutind prin înălțime.

Numai una, o singură barză mare, bătrână, rămase jos cu gâtul întins înainte, mișcând mereu ciocul deschis.

Sta locului, privind cu ochii mari, țintă, la șirul care se perdea în depărtare, plutind ușor ca o panglică neagră, întinsă în spațiu, sub bolta cerului înourat.

Sărmana!... avea o aripă tăiată.

Mai făcu o ultimă sfortare desperată; își desfăcu singura aripă ce o avea: un fâlfâit grăbit, întrerupt, și se înălță o clipă, căzând apoi într o coastă pe coperișul bisericeii.

Ținându și aripa încă întinsă, rămase acolo cu pliscul în sus, zăcând așa singură, stingheră, cătând cu jale la cei ce o lăsau...

Copiii, adunați la jocuri nebunatice în băătura bisericeii din sat, adesea o luă la țintă lovind cu pietricele sărmana pasere care zăcea părăsită cu ciocul

ascuns sub singura i aripă; și uneori când pe deasupra trecea în sbor spre mare vreun cârd de călători, ea se deștepta și, ridicându și, capul, căta cu gâtul întins înainte, spre orizont departe, până ce nu se deslușea liniuța aceea neagră care se perdea tremurând ușor prin zarea plumburie din spre miazăzi...

În deltă, 1898.

DUPĂ FURTUNĂ

Sus la far, se leagănă încă molatic în aer, semnalul care arată că e timp rău pe mare.

Fusese furtună; de patru zile nici un vapor nu intrase în port; valurile încă nu se potoliseră.

Pe cheul vechiu de piatră, unde altă dată clocotea zgomotul și mișcarea, azi e liniște de cimitir, o tristețe mută stăpânește tot cuprinsul cheului.

Aci, un grup de hamali, fără lucru, triști, zdrențuroși, stau a lene cu pipele între dinți, privind cu jale prin rotocoalele albăstrie ale fumului în largul depărtat al mării; dincoace, grupuri de negustori, agenți din port, privesc cu grijă spre fundul plumburiu al zărei.

Femei, pe fețele cărora se vede spaima și grija, ținând copii de mână, se plimbă nerăbdătoare cu ochii plini de lacrimi; sunt soțiile marinarilor așteptați.

Toți se mișcă în tăcere; nici un zgomot omenesc nu turbură sfințenia acestei jale mute, ce parcă plutește deasupra limbei de piatră care înaintea în mare.

Iar marea nebună, parcă anume bătându și joc de slăbiciunea omenească, în hohot clocotitor își isbește valurile sgomotoase de cheul bătrân, spălându i în răstimpuri mușchiul prins pe lepedea de piatră înegrită de vremuri.

O mișcare se face prin mulțime, toți sunt în picioare cu ochii ținți la orizont.

— Se vede!... se vede!... e un vapor!...

Departe, departe de tot, în fund acolo unde marginile zdrențuite ale norilor se împreună cu vârfulile înspumate ale valurilor, acolo unde parcă se sprijină bolta cerească, se ivește un punct mic, negru, pierdut în zare.

Nerăbdătoare se mișcă lumea pe cheu, așa în neștire, întrebându se unii pe alții fără a afla nimic. Fețele tuturor încep a se lumina, femeile își șterg ochii de lacrimii, pentru a vedea mai bine punctul acela negru, care crește coprins în zare din ce în ce mai mult.

Turcii de la corăbiile din port, suiți în catarge, privesc spre largul mării.

E un vapor – dar care?

Fie care, se simte încălzit de speranța că e acel pe care îl așteaptă.

Mereu se face mai mare punctul acela răsleț. Un pilot care privește cu ocheanu, strigă în gura mare:

— Are coșul alb... e Principesa.

— Vine! Principesa!... – se aude din toate părțile.

O femeie îmbrobodită cu un șal vechiu, ținând un copilaș de mână, își șterse grăbită ochii de lacrimi și cu mâna își apasă pieptul să și potolească bătăile răpezi ale inimei.

— Uite... vezi că vine tata – și ridică în brațe copilașul, care cu mânuțele întinse căută neștiutor, gângăvind drăgălaș: ta ta.

Punctul se preface într o pată neagră desprinsă din zare, se vede tot mai bine, mai aproape, tot mai aproape, cum înaintează acea jucărie minunată.

Aci înălțându se pe vârful înspumat al unui talaz, aci prăbușindu se ca într o prăpastie în golul ce l fac valurile în jocul lor nebun.

Principesa aluneca încet, lovind se la fiecare pas de valurile care năvălesc pe rând culcând o pe o parte și pe alta; iar în urmă i, se târăște ca un șarpe prins de vârful coșului, fumul ce în rotocoale negre gonite de vânt se perde departe, în largul pustiu al mării.

Iată, acum se văd bine oamenii care se mișcă pe punte, se pregătesc pentru sosire.

Căpitanul e la postul său cu ochii țintă înainte, timonierul e la roata cârmei, bucătarul, cu șorțul alb d înainte și cu scufia în cap, a eșit și el în ușa bucătăriei să vadă portul.

Mulțimea pe cheu începe a flutura pălăriile și batistele în aer.

Femeea își lăsase copilul jos, și desfăcuse șalul scuturându l în bătaia vântului – o văzuse – un marinar ce sta în prova, cu capul gol, cu pipa între dinți, cu o mână ținându se de ancoră, cu cealaltă își ridicase șapca fluturând o în aer.

Cum a intrat în apa calmă a portului, ca prin farmec, Principesa și a potolit mersul; liniștită, mândră, alunecă acum tăind încet apa ce se prelinge pe coastele ei, îndepărtându se în curbe largi cari plioscăesc în cadență cheiul vechiu de piatră.

— Funda! răsună vocea căpitanului. Și ancora se rostogolește c un zăngănit sălbatic, târând lanțul după dânsa în fundul apei, care clocotește în locul acela împrôșcând cu stropi până departe.

Lumea nerăbdătoare se îngrămădește la debarcader.

Unii, privesc îngroziți la coș, pe care se văd pete: urmele lăsate de stropii valurilor.

Principesa e acostată lângă cheiul care clocotește, ca și altă dată, de sgomot și mișcare.

Portul reînvie însuflețit de o lume care roește în sus și în jos; sgomotul asurzitor al mașinei de descărcat, strigătele hamalilor ce cară marfa, toată mișcarea și hărnicia asta readuce portul la viața i obicinuită, plină și bogată.

Și n mulțimea asta care se frământă grăbită, se mișcă mânată de nevoile vieții, femeea îmbrobodită cu șalul vechiu, zâmbește printre lacrimi cătând cu drag la soțul ei, un marinar tânăr ce strânge în brațe copilașul drăguț care gângăvește cu atâta gingășie: ta ta.

— Era să nu l mai văd drăguțul. Scuturându și pipa de scrum, un marinar bătrân, spunea la câți va oameni ce se oprise cătând înduioșați.

— De doui ani îs luați sărmanii... bietul copilaș era să rămâie fără tată... e hei!... pe mulți tați i a înghițit marea și câți orfani și câte lacrimi n a lăsat pe lume!...

Iar marea nebună, parcă anume bătându și joc de slăbiciunea omenească, cu acelaș hohot clocotitor, își isbea valurile sgomotoase de cheiul bătrân, spălându i în răstimpuri mușchiul prins de lepedele de piatră înegrite de vremuri....

Constanța, 1898.

CIMITIRUL MARITIM

Când soarele scapătă în amurg și ca o ghiulea înroșită se stânge înneccându se în mare, tot mai vezi câte un pescar întârziat ce și mână barca grăbit spre gura Dunărei.

Dar, oricât de grăbit ar fi, și oricât de târzie ar fi vremea, întotdeauna, când ajunge în dreptul malului, dă drumul lopeților lăsându și barca s alunece legănată de valuri și își face semnul crucei întorcându se cu fața spre țarm, cătând cu sfințenie spre malul nisipos unde albesc în zare lespezi de piatră. Printre stropii albi, ridicați de valuri, licărește poleiala crucilor înșirate la rând.

E cimitirul maritim.

Pe un mal pustiu și nisipos sunt rânduie movile de pământ, blocuri de piatră, cruci de fier și numeroase cruci de lemn scrijilate cu inscripții felurite.

Nici un sgomot, nici o urmă de viață. În zadar cauți doritor, cu ochii lacomi, un singur fir de iarbă să l vezi mlădiindu se la adierea vântului.

Nimic în tot acest coprins decât nisipul auriu pătat cu sfârâmături de scoici colorate.

Ce jale mută îți stăpânește ființa, cum asculți înfiorat bățiile grăbite ale inimei simțindu te tu, singura viață în mijlocul acestei naturi pustii și moarte!

Și sfânta liniște a morții uneori este turburată de mugetul mării înfuriate a cărei talazuri se lovesc sfărâmându se de țarm.

Și atunci marea spală nisipul distrugând mormintele. Parcă ar vrea să răpească rămășițele ce zac în sânul acestui pământ sterp și să le atragă în sânul ei larg, clocotitor.

Toți înnecații care se găsesc, toate cadavrele aduse de valuri, morții de holeră de la carantină, precum și toți marinarii ce și află sfârșitul aci, sunt îngropați în acest cimitir.

Cea mai mare parte din morminte sunt fără nici un nume, necunoscute; altele au inscripții în toate limbile: „Luigi Reget” 1852, Messina... „Moris Dufez” 1860, Marsilia... alături un neamț: „Iohan Kriger” 1864, Hamburg...; „Capitano Dionisio Stavros” 1870, Hios... lângă el un turc, și tot așa se întinde șirul de morminte cât vezi cu ochii.

Sărmanii înstrăinați, de locurile lor, de tot ce aveau drag și scump, despiciând mările îndepărtate, mânați de grija pâinei de mâini, nefericiții

marinari au căzut în greua luptă pentru trai, lipsiți de mângâierea de a fi lângă ai lor, cari poate îi așteaptă încă.

De multe ori rătăceam prin această parte neîntâlnind decât foarte rar peșcarii ce și întindeau cârligele pentru plasă.

Într-una din seri însă, fui mirat zăbind în fund de tot un om răzemat de o cruce, chiar lângă malul mării. După înfățișare și îmbrăcăminte se vedea a fi un italian, bătrân marinar. Ajuns în dreptul său mă întâmpină cu un „bona sera signore”, zis cu un accent dalmațian.

Dela întâia vedere mă simții îndurerat de înfățișarea acestui bătrân cu ochii înroșiți de lacrimi, cu genunchii îndoiți; părea doborât sub greutate unei dureri chinuitoare.

Am intrat în vorbă cu el.

Ce jalnică îi era povestea vieții sale!

Era de loc dintr-un sat de pescari de pe malul mării, aproape de Triest. De bunicul său abia își aducea aminte: îl lua adesea cu el la pescuit; el îi puse întâia oară lopata în mână și l învățase să ridice plasa.

Ca prin vis își reamintește că într-o noapte când marea era furioasă și în rada portului se auzea văitându-se desperat fluierul de la un vapor, bunicul și tatăl său eșise în mare cu toți oamenii din sat.

A doua zi îl văzuse numai pe tatăl său; toți din casă plângeau. Auzise el bine pe maică sa când a spus lăcrămând: „așa s-a sfârșit și tatăl meu, sărmanul”.

Pe urmă, părintele său intrase la o corabie care aducea pământ de la Sontorino... Corabia, veche și încărcată peste măsură, în una din călătorii se cufundase: toți oamenii s-au înecat.

El era pe atunci tânăr; își părăsi satul și intră ca lucrător în port, la Triest. O grevă a lucrătorilor de aici îl făcu să se îmbarce pe un vapor englez.

Peste câți va ani se însura la Messina; aici, ca lucrător, duse o viață chinuită și vecinic în luptă cu sărăcia.

Din toți copiii îi rămăsese un singur băiat, Antonio. În el avea toată nădejdea: crescuse mare, se angajase la un vapor de pasageri.

Iar dânsul, de și bătrân, tot se simția în putere; mânat de sărăcie i se părea că tot mai ușoară e viața pe apă decât pe pământ. Se îmbarcase pe o probelă care făcea transporturi de cereale.

Într-o seară, pe o mare rea, când părăsea portul, la gura strâmtă a canalului, drept când să iasă în largul mării, s-a întâlnit cu vaporul de pasageri.

În zadar acesta ridicase trei lumini roșii, semnal că are stricăciuni la mașină și că nu poate manevra.

Probela înainta mereu; printr-o manevră greșită, în loc de a și schimba direcția veni din potrivă cu prova în mijlocul vaporului de pasageri.

Îl izbi: O panică îngrozitoare se răspândi pe bord; până să lase bărcile de scăpare la apă, vaporul se duse la fund.

Unii au putut fi scăpați; cea mai mare parte însă se înecară.

Bătrânul se opri din spus, îl podidise lacrimile... „da!...da!... sunt foarte sigur, adăugă el, l am cunoscut bine; din acele sute de țipete desperate l am cunoscut pe al lui... pe el, nu, nu l am văzut; dar l am auzit bine, uite, cum mă auzi pe mine”.

Se opri, își aținti privirea în gol, își scutură capul și mă apucă de braț: „n auzi și acum încă? auzi cum îmi sparg urechea? și îmi țiuie în creeri țipetele acelea... a, le cunosc bine; căci, vezi, eu, eu sunt cel vinovat. Da, eu țineam atunci cârma; dar nu știam ce fac, că eram amețit: mă îmbătasem în port, înainte de plecare”.

Cu mâneca soioasă a flaneli își șterse lacrimile, și, cași cum și ar vorbi însuși, zise duios: „O povero! povero Antonio”...

„A doua zi, printre cadavrele aduse de valuri la mal, l am găsit, l am îngropat aici.”

Se întoarse către mine și mă privi țintă în ochi, cu o căutătură îndurerată și fioroasă: așa i că e grozav? Spune, nu mă cruța; eu sunt vinovatul? eu l am ucis? Așa i că e îngrozitor? nu mai putu urma, isbucni într un plâns sfâșietor, se trânti la pământ cu fața în țărână.

„O caro mio... caro mio figlio!” murmură întretăiat și printre lacrimi.

Se ridică, își șterse ochii și cătând rătăcit spre mare, începu să suspine: „uite! o vezi? când îi furioasă își trimite valurile până aici, A! o știu foarte bine, o cunosc cât este de răutăcioasă. Vrea să l desgroape și de aici, să l înghită iar.”

Tăcu, încleștându și pumnii, își aținti privirea încruntată spre largul mării.

Iar marea, nebuna mare, legănându și molatic valurile, și le izbea parcă înadins de mal cu un hohot batjocoritor.

Numai luna, de sus din înălțime, blândă ca în tot d a una, înduioșată și ea, se vede, își arătă, din colțul poleit al unui nour fumuriu, fața galbenă ca ceara de cele ce văzuse...

3. DIN AL DOILEA JURNAL DE BORD

INTÂLNIRI ÎN ARCHIPELAG

Ne întorceam din Egipt.

Vântul de Nord ni eră împotrivă; mereu cu aceeași putere și încăpăținare, ne sufla drept în față. De două zile nu mai văzusem soarele.

Nu eră ceață și nici nouri negri nu se frământau pe cer. Eră un fel de pânză albă vânătă, așa de deasă și uniformă, încât razele soarelui nu izbuteau s o străbată, s o sfâșie, să poată însufleți natura mută și tristă. O perdea groasă de nepătruns se lăsase anume parcă să închidă vederii tainele bolții cerești.

Eram liber în timpul zilei – îmi venea rândul serviciului de quart de la miezul nopții până la răsăritul soarelui – și căutam să mă folosesc cât mai bine de orele de repaos. Lungit pe punte, cu fața în sus, țineam cartea în dreptul ochilor, sprijinindu mă în coate după clătinările vasului. Citeam isprăvile piraiților din Arhipelag, descrise de Ioan Ghica în Scrisorile sale, de pe când era guvernator al insulei Samos.

Ce timpuri!... Prin locurile unde noi pluteam, cu atâția ani mai înainte, bastimentele franceze și engleze din escadra Livantului, își plimbau, legănându și, spânzurați de catarge, piraiții Greci, prinși ca să îngrozească populația insulelor, care se hrănia numai din piraterie, pe vremea aceea.

Sunt numai vreo șaptezeci de ani de atunci. Cu ce vor mai fi trăind acești insulari săraci, cu care natura a fost așa de vitregă și strămoșii lor atât de lacomi, că, despoind munții și săcătuind pământul, n a mai rămas urmașilor decât niște blocuri uriașe de piatră, căzute parcă din cer, la întâmplare, în albastrul străveziu al mării Egee.

„Se vede un vapor la trei quarturi babord” – răsună prelung, de sus, din gabie, vocea marinarului de veghe. Mă ridic, să pot vedea în zare. De jos, de pe punte, nu văd decât o dâră de fum cenușiu, care se resfira la orizont. Târziu apare un punct negru, care crește în larg din ce în ce mai mare.

De pe puntea noastră toate privirile îi urmăreau mișcarea. Era un vapor mare, care se îndrepta chiar spre noi. Se vedea bine, dar nu i puteam cunoaște naționalitatea, căci nu avea la pupă pavilionul național.

— Cred că e un vas englez – zise un ofițer, care își potrivea luneta.

— Ferească Dumnezeu – adaogă un altul. Mă prind pe ce voiți că e grecesc. Chiar când e supus Englez sau Român, nu l rabdă inima pe Grec ca să nu și pună și culorile patriei sale. Ia uitați vă la coș... nu vedeți nimic? În adevăr, atunci am putut deosebi pe coșul negru o bandă albă și o cruce

albastră.

Alb și albastru sunt colorile naționale grecești.

S a apropiat de noi, micșorând viteza. Părea că voește să ne recunoască. La depărtare de câteva sute de metri și a schimbat direcția drumului, a mărit viteza și s a depărtat, pierzându se la orizont.

Unde s o fi ducând? ce o fi căutând oare vaporul acesta? – căci, desigur, căuta pe cineva.

Când plutești mai multă vreme în nesiguranța mării, când golul acesta nemărginit te apasă din toate părțile, un punct, un singur punct, un sâmbure de viață, dacă se arată pe toată întinderea pustie de apă, îl prinzi cu ochii lacomi, și dornic îl urmărești cu interesul pe care îl ațâță un sentiment adânc, care leagă uneori în taină ființele omenești.

Doi semeni, necunoscuți, care se întâlnesc în singurătate între apă și cer. Cine o fi? Cum se numește? De unde vine? Unde se duce? – aceleași întrebări își fac amândoi deodată, aceleași gânduri îi frământă, aceiași soartă îi leagă. Cu toate că niciodată poate unul nu va ști nimic despre celălalt, totuși ei se privesc cu dor, se urmăresc cu ochii duși în zare și simt împreună apăsarea părerilor de rău, atunci când unul dispare vederii celuilalt, pierdut în urmă, la orizont departe.

Nici un vas n am mai întâlnit în ziua aceia până sub seară, când iarăși s a auzit, prelung și răspicat, glasul omului de veghe:

„Se vede un vapor la două quarturi tribord”.

Aceleași priviri curioase au urmărit mișcările vasului, care creștea în zare. Când a ajuns aproape, am văzut uimiți, că i tot acelaș vapor grecesc, care în timpul zilei ne ieșise încă odată în cale. Întâia oară venea din stânga, acum ne ieșea din dreapta.

Desigur, căută vreun alt vas, deaceia încrucișa prin locurile acelea.

Oricum, lucru ciudat. Nedumeriți, ne întrebam unii pe alții, fără a avea putința de a afla ceva. Se făceau tot felul de presupuneri, fiecare își da câte o părere, dar nici una nu putea să i mulțumească pe toți. Apoi se uită și întâmplarea aceasta. Și nimeni, desigur, nu se mai gândea la ea, când începu în tăcerea monotonă a mării, răsunetul metalic al cornului, care chemă pe punte marinarii la regularea serviciului de noapte.

Tocmai târziu, în miezul nopții, când mă prinsese somnul, am fost trezit căci îmi venise rândul.

Eră așa de întuneric în noaptea aceia, încât cerul și apa erau tot una de negre; nimic nu se deosebea mai departe de pereții vasului.

Nu puteam să mi deprind ochii cu întunericul de afară, zadarnic mă chinuiam ca să străpung perdeaua aceasta neagră, care mă învăluia din toate părțile.

Uneori închideam ochii, părea de prisos ca să mai privesc înnainte. Pluteam așa de orbește în haosul acesta întunecat, în care nu se putea desluși nici marele cerc înșelător, pe care ești deprins ca să l vezi

întotdeauna în juru ți, crezându te tu centrul său.

O singură lumină slabă licărea, înroșind geamul busolei. Decâteori mă aplecam ca să privesc cercul gradat, care vibra ca o vietate închisă în cutia aceia de sticlă, mă înneca mirosul uleiului de rapiță, care ardea, sfârâind, într un felinar unsuros.

Pe punte, jos, trântiți între frânghiile cătrânite dormitau oamenii de serviciu. Nu se putea vedea nici unul, se simțea numai mișcarea și murmurul lor acolo prin întuneric, la piciorul catargului, care scârția și el, gemând parcă de sbucium și de osteneală.

Într un târziu, când ne așteptam mai puțin, isbucni fără de veste strigătul omului de sus: „Se văd trei lumini la babord”.

Marinarul de gabie, ochiul neadormit și cercetător al vasului, descoperise cel dintâi, de departe, trei stelute care licăreau, tremurând una sub alta, singure în tot cuprinsul pustiu al mării.

Căutam să mi dau seamă de rostul acelor lumini neobișnuite.

Ca să înlături întâlnirile cu n alt vas în timpul nopții, îi judeci mersul după luminile de drum: un felinar alb sus, unul roș la stânga și altul verde la dreapta.

Ce rost putea avea cele trei lumini albe, care sclipeau din ce în ce mai tare, apropiindu se de noi?

— Trebuie să fie vreo corabie cu toate pânzele întinse, care se îndreaptă încioace – se auzi un glas de pe punte.

O pată sură părea că se deslușește, desprinzându se din întunericul nopții.

Abatem puțin din drumul pe care îl urmăm, ca să ne ferim de o întâlnire. Dar vasul, care s apropia cu grabă, își schimbă și el mersul, așa ca să ne cadă mai mult în drumul nostru.

— Tii diavolo!... este nebun ăla? n are ochi?... vrea să ne tae în două? – tună la spatele mele glasul răgușit al lui Barba Gheorghe, pilotul dela cârmă.

Comandantul, fu trezit din somn. Sui într o răsuflare scările pe puntea de comandă.

— Banda tribord! – strigă el răstit pilotului de la cârmă.

Și vasul dintr odată se culcă pe o coastă, scârțâind din încheeturi.

Ne învârteam de 90 de grade, ferindu ne din drumul acelei arătări mute, care se apropia, amenințătoare, într o iuțeață nebună.

În același timp, comandantul apucă de mânerul care deschide drumul vaporilor de fluer.

Și un urlat groaznic, ca vaetul disperat al unei fiare rănite, isbucni clocotind în orbirea nopții.

La glasul acesta de alarmă, toată lumea fu afară pe punte.

O tăcere stăpânită țintuia pe fiecare la postul său. Niciun murmur nu se mai auzi între oameni; numai lanțul cârmei, smuncit de roată, scrâșnea printre raiurile macaralelor.

Toți ochii se deschid, mai mari, și inimile svâcnesc mai tare.

Așteptăm.

Deodată, ca prin farmec, cele trei lumini necunoscute alunecară în jos, stângându-se parcă înecate în adâncul mării.

Câteva vorbe, răcnite într-o limbă neînțeleasă, răsunară desperechiate în fâșiitul prelung de apă, care se apropia de noi. Și, numai la câțiva metri departe, o umbră neagră se desluși, învârtindu-se și pânzele într-o voltă ageră și sigură. Sburând ca o pasăre de noapte cu aripi uriașe, se șterse, alunecând pe lângă noi, până se pierdu în negrul întuneric al nopții.

Era una din acele ușoare corăbioare, brigantine, cari tăie luciul apei ca o săgeată în sbor, mânată de un vânt prielnic și manevrată cu dibăcie de cătră lupii Mării Egee.

Primejdia trecuse, pe punte toți erau în fierbere. Ce a fost această ciudată întâlnire? Ce caută oare vasul acesta? Și de ce nu avea luminile obișnuite de drum?

Ni se întâmplase de multe ori ca să întâlnim în cale corăbii mici, sărace, fără lumini de drum, lăsate în voia soartei – fantome care te îngrozesc adesea, când îți apar deodată, tăindu-ți drumul, în nopți întunecoase.

Dar vasul acesta avea trei lumini; era, de sigur, un semnal de recunoaștere.

— Nu se petrec lucruri curate prin părțile acestea. Parcă ar fi fost un vas de pirați – zise cu sfială un ofițer tânăr.

Toți ceilalți începură să râdă.

Comandantul adaogă, zâmbind cu bunăvoință:

— Dacă pirateria s-a măturat demult din Archipelag, au rămas încă multe fapte de baraterie, care se petrec prin locurile aceste.

Pe când noi stam de vorbă strânși în jurul hărții Archipelagului și povestiam întâmplări și fapte de înșelăciune ale marinarilor Greci de prin insule, Barba Gheorghe, care lăsase cârma în manele altuia, se apropiase pentru a ne asculta – și un zâmbet plin de înțeles îi flutură pe buze, pe sub mustățile cărunte și țepoase, ca niște fire de sârmă răsucită.

De bună seamă, știea el ceva mai mult decât cetisem noi prin cărți.

Când toți ceilalți s-au dus să se culce și am rămas iar singur ca să măsoar în lung puntea de comandă, m-am apropiat de bătrânul care ședea jos, cu ochii țintă la mare.

— Nu te culci, Barba Gheorghe, că ți-ai terminat serviciul?

— Nu vine somnul la mine, când trec prin locurile astea.

— Mi-a rămas la inimă, adaogă eu, corăbioara ceia, care manevra cu atâta dibăcie.

— Ama!... Palicari din insule. Ai văzut cum rândunica sboară și se învârtește în vânt!...

— Barba Gheorghe, dar ce crezi de ta că voia corăbioara asta, de s-a apropiat așa de noi?

— He!... săracii... este greu acuma de trăit și pe apă; numai poți să câștigi o bucată de pâine ca mai înainte – și un surâs amar încrețit fața lui neagră, arsă de soare și tăbăcită de sărătura mării.

— Ai văzut vaporul cel mare, care ne a ieșit în timpul zilei de două ori în drum. El căuta pe corabie și corabia căuta pe el.

— Ei bine, dar pentru ce?

— Apoi nu știi că, de când au intrat dracii de Englezi la Eghipt, nu te mai poți hrăni ca înainte vreme. Mai demult, umpleai corabia cu hașiș, care crește frumos în insulele noastre, și o descărcai la Alexandria; iar negustorii Arabi plăteau numai în lire de aur. Acuma, Englezul a oprit să mai intre hașișul în Eghipt. Cum prinde o corabie, arde toată marfa și dă amendă strașnică pentru contrabanda de hașiș. Numai vapoarele mari pot să mai aducă pe ascuns; îi înșală mai ușor, căci debarcă mai multe feluri de marfă. Vaporul și corabia asta se vede că au avut vorbă să se întâlnească pe aicea, de aceia se căutau ei așa. Ca semnal de recunoaștere, desigur, au avut trei lumini albe. Când a văzut corabia că s a înșelat cu noi, a fugit repede la larg.

Bătrânul începuse ca să și deslege limba.

De multeori îl necăjisem noi, spunându i că a fost pirat în tinerețe. În totdeauna se supăra foc și se jura că el, care era copil de pe atunci când mai umblau pirații, nu făcea nimic alta decât ținea frânghia la provă, ca să lipsească vasele, pe când alții intrau cu cuțitul la turc.

De data aceasta însă alunecase fără de veste, furat de amintiri, în povestirea vitejiei Palicarilor din vremea mării revoluții grecești. Începu să mi înșire despre flota lui Ibrahim Pașa, care a venit la Kassos cu două zeci de fregate, așa de furios, că voea să ea și pământul insulei să l îmbarce la bord; cum n a fost chip să debarce trupele decât în urma trădării unui pilot Grec din Rados.

În măcelul groaznic, pe care l au făcut Turcii în insulă, a fost ucis și bunicul său, care avea toată corespondența zaverei, căci el fusese trimis cu scrisori la Iași cătră Ipsilante din partea Patriarhului de la Constantinople.

Și bătrânul se opri din spus, înecat din vijelia amintirilor trecutului îndepărtat.

După ce își scoase un săculeț de pânză groasă de vele, își îndopă bine ciotul de lulea, arsă pe jumătate, și începu iarăși din ce în ce mai înduioșat:

— Ah!... dacă ai fi cunoscut pe căpitanul Stavro, fratele mamei. Ce om tare și inimos!... Ca el nu se mai pot găsi azi oameni pe nicăeri. Fusese în flota lui Canaris, era spaima Turcilor, și toți patrioții din insule se închinau la numele lui. Mă ceruse mamei ca să mă iea cu el pe mare și să mă învețe a mă hrăni pe apă. Eram băet mic de tot când m am îmbarcat pe bombardă lui, care se chemă Olga.

Când se vedeau arzând focuri la munte, pe vârfurile Panaghiei, știam că ne vestește apropierea unui vas turcesc.

Plecam din ascunzătorile insulei, ne strecuram printre colțurile stâncilor,

care ieșau ca niște dinți din apă, și sburam la larg, cu pânzele întinse. Cum se aruncă uliul asupra puilor de găină, așa cădea și el peste corăbiile turcești.

Dar vezi, a greșit el numai odată, și dintr'aceia i s'a tras și moartea.

A atacat și a dat la fund un vas, ce ducea proviant la Constantinopole pentru armata Englezului, care debarcase acolo, ca să pornească pe urmă la Crimeia, că începuse războiul cu Rusul.

Când ne au prins, era o noapte neagră ca acuma; mergeam cu vânt bun la Samos.

Din urmă venea un vas mare. După formă și iuțea bănuiam noi că i o fregată străină. Goneam din toate puterile, dar la urmă tot ne a ajuns.

— Cine sunteți voi? – ne a întrebat pe grecește. N am răspuns nimic întâia dată. După ce a strigat pe turcește să spunem numele vasului, căpitanul crezând că are să i înșele, răspunde: Medghidieh – numele corăbiei pe care o înecasem.

— Medghidieh e la fund, și o să vă duceți și voi dracului după dânsa... Foc – se auzi strigând pe vasul care se apropiase mult de noi.

După câteva clipe, o lumină roșie scâpără prin nouri, un bubuit răsună în urma noastră și auzirăm bine șuerul unui obuz, care sburase pe deasupra capetelor.

Ne am lungit cu burta pe punte, schimbând cârma într'un bord, ca să fugim din drumul fregatei.

Al doilea obuz izbucni în arboradă; catargul din provă trosni, prăvălindu se pe punte. Pânzele întinse și toate frânghiile încurcate, care căzuseră umplând puntea, ne strângeau dedesupt, fără a mai putea face vreo mișcare.

Ne sbăteam ca muștele, prinse în rețeaua păianjenului când ne a cules Englezu.

După ce ne a ținut trei zile în fiare, în fundul magaziei cu cărbuni ne a dat drumul, debarcându ne la Somas: a oprit numai pe căpitanul nostru.

Tocmai după vreo zece zile am putut să mă întorc la Kassos. Mama mă plângea, crezându mă mort demult.

Într'o dimineață, toată escadra Engleză ancora în fața insulei noastre. O lovitură de tun a strâns tot poporul la mal ca să privească. Și, atunci, am putut vedea cu groază cum, la fregata cea mai mare, se legăna sus, în bătaia vântului, un trup omenesc, spânzurat sus tocmai la babafinca.

Eră căpitanul Stavro acolo sus!... Plângeau tinerii și bătrânii, femeile și copiii; tot norodul plângea și blestema pe Englez și pe toată Europa, că ei ne împinsese împotriva Turcului, și apoi tot ei ne gâtuiau acuma.

A!... ce om!... ce om a fost acela!...

Se spune că, atunci, când a auzit că i osândit la moarte prin spânzurătoare, n a suflat nici o vorbă și nici o lacrimă nu i a dat în ochi. Iar când a fost totul gata, a cerul un foc ca să și aprindă țigara, și el singur a dat semnalul ca să tragă ștreangul, atunci când a sfârșit de fumat, aruncându și

mucul țigării în mare.

Și Barba Gheorghe sfârși vorba, clătinând cu amărăciune din cap, pe când își lovea de tocul cisei luleaua, stânsă de mult. Căzut pe gânduri, rămase tăcut, privind la scrumul care, scuturat, sbura, spulberându se în bătaia vântului.

Se crăpă de ziuă, vântul se potolise; numai o boare umedă mai suflă ușor în răstimpuri. Văzduhul nu se limpezise bine de negurile nopții, și ziua începuse ca să și ridice încet, pe furișate, genele aromite în zarea viorie la orizont, acolo unde abia se bănuia dunga înșelătoare a coastei gigantului Levant.

Pluteam încet, intrând pe nesimțite între insulele acestei mări, care ne atrăgea din ce în ce în sânul ei, legănându ne într o răsuflare domoală, în măreața liniște din faptul dimineții.

În stânga, într un fund albastru plumburiu, se înșira lanțul întrerupt și nedefinit al Cicladelor.

În dreapta, pe măsură ce se ridică în falduri perdeaua de aburi aurii, se descopere verdeața lucitoare a smochinilor din Rodos.

Și, înaintea noastră, în depărtarea ștearsă, o liniuță începe a tremura în jumătatea de lumină a zorilor – e un cap al țarmului, care înaintează în mare, păstrând de veacuri urma anticului Halicarnas.

Și numai când te afli aici, plutind pe luciul mării – oglindă a infinitului – între cele două continente, pe care le poți prinde deodată cu vederea, tu, efemera vietate cugetătoare, simți fermecat, eternul ritm, măreața armonie a naturii și taina mirajului istoric al neamului omenesc.

Unde sfârșește Europa și de unde începe Asia?

Natura n a tras aici o linie despărțitoare între un continent și altul. E aci o înlănțuire între uscat și apă. O țesătură minunată de mare și pământ.

Deoparte și de alta, golfuri adânci scobesc coastele întretăiate; peninsule, capuri, cari se prelungesc departe în mare și lanțuri nesfârșite de insule leagă un continent de altul, fără ca ochiul să piardă o clipă uscatul din vedere.

Pare că natura a durat anume o punte de trecere de la un țarm la altul, ca să înlesnească drumul între cele două lumi.

Pe puntea aceasta a trecut civilizația din lumea veche în cea nouă, și tot deacolo, în urmă, barbaria pe aceeași punte s a îndrumat, ca să întunece lumina care începuse abia a străluci.

Și înapoi, pe același drum, lumina, azi, se întoarce, ca să alunge întunericul lumii vechi. Și cine știe decâteori, în nesfârșita scurgere a vremii, prefacerile celor două lumi se vor mai perinda încă pe aceeași punte, de la un continent la altul.....

Numai când navigi prin Archipelagul grecesc, prin acest labirint de

insule, care se oglindesc în albastru străveziu al apei, înțelegi pentru ce mai întâiu prin aceste locuri geniul uman s-a încercat să înfrunte uriașa forță a mării.

Desigur, prin locurile acestea, printre insulele care se văd una pe alta, în dorința de pradă, învingându-și groaza de necunoscut, s-a deslipit de pământul tare, pe care călca, cel dintâi îndrăzneț copil al omenirii din vârsta primelor epoci, ca să se avânte în luptă cu marea, dibuind cu stângăcie pe trunchiul vreunui copac grosolan cioplit – sâmburele minunatelor opere ale arhitecturii navale și primul pas al navigației mondiale.

Dorința de pradă a creat navigația, și, de aceea, pirateria – această spumă a mării – este veche cași navigația; ea a dat multă vreme avânt propășirii acestei arte.

Argonauții, pe care îi conducea Iason în căutarea lânii de aur, nu erau, la drept vorbind, decât niște pirați, ca și Ulysse, Menelas și toți ceilalți eroi, pe care îi cântă și i idealizează poeții antichității.

De aceea, un scriitor francez, călătorind prin locurile acestea ca să cunoască caracterul rasei și alcătuirea statului grecesc de azi, spune că marina greacă e veche cași poporul grecesc, „căci prima dată când această națiune s-a făcut cunoscută lumii a fost atunci când a plecat, cu vasele pe care le avea, ca să jefuiască cetatea Troia.

Cu drept cuvânt s-a zis că adevăratul erou al Greciei nu e aprigul Achile, care nu știe decât să iubească, să urască, să plângă și să lupte. Achile este un om de uscat, crescut departe de mare; Achile are cugetul curat, e un suflet drept, el nu știe să chibzuiască nimic cu șiretenie; Achile n-a câștigat nimic prin războiul Troian, decât doar moartea și nemurirea; Achile este numai pe jumătate Grec!... Grecia întreagă e încarnată în insularul Ulysse, care știe să navigheze și să mintă, care precupețește și iubirea și nenorocirea, care, înainte de a ucide pe pețitori, sfătuește pe soția sa ca să le ceară daruri bogate. Ulysse este eroul marinar, negustor și înșelător...”.

1908 August

ÎN CRETA

De eri plutim încet, abia mișcându ne, pe o mare ca de untdelemn. Zadarnic așteptăm din cotrova măcar o adiere de vânt răcoritor. E așa de cald, că marea doarme moleșită, fără să mai respire parcă. Ne dor și ochii și capul de atâta lumină orbitoare.

Razele soarelui de foc străpung țesătura pânzei sub care voim să ne umbrim; ard și moae smoala dintre scândurile punții înfierbântate.

Fumul, scăpat în răstimpuri din gura coșului, se înalță drept în sus și rămâne mult așa, atârnat în văzduh, plutind ca niște nourași alburii de spumă.

Vre o câțiva marsuini ne urmăresc, cerșindu ne mâncarea; în salturi nebunești, se afundă și apar, făcând mereu la tumbe, întocmai cum se iau copiii de țigani în urma trăsurilor pe drum.

O pasăre de mare, ce ne urmărea de mult în legănatul ei domol prin aer, se lasă obosită pe capătul unei vergi, fâlfâind ușor aripele albe desfăcute.

Uscatul trebuie să fie pe aproape. Spre miazăzi, printre nouri albi ca niște grămezi de scamă deslânată, începe a sclipi în bataea soarelui o pată cu străluciri de sifed.

Acolo, în zarea aceia, a crescut tunătorul Zeus, adunătorul de nouri, părintele zeilor și al oamenilor, care, torcând destinele muritorilor, împărția tuturora și bunurile și relele.

E vârful, veșnic albit de zăpadă, al muntelui Ida.

Pământul Cretei începe a se zări.

Insula aceasta, cea mai mare din Archipelag, așezată aproape la aceiași depărtare de Europa, Asia și Africa, forma punctul de legătură între cele trei continente și centrul lumii vechi.

Istoria Cretei este încă necunoscută. Descoperirile de mare preț, care se fac acum în insulă, la Festos și Knosos, dau mult de lucru archeologilor; se găsesc aici urmele unei civilizații foarte vechi, de aproape patru mii de ani.

De curând s au început lucrările pentru descoperirile palatelor înțeleptului Minos, eroul Cretei, care a trăit cu vreo câteva veacuri înaintea războiului troian; el este regele primului stat grecesc, despre care amintește istoria antică.

Insula Creta, așezată în mijlocul Mediteranei, în calea marilor migrații, la încrucișarea largilor drumuri de apă, între Egipt și Fenicia, cari i au înlesnit civilizația, trebuie socotită ca primul leagăn al Helenismului.

Țărmurile prăpăstioase, cu stânci dințate, încep a se desfășura înaintea noastră. Un lanț de munți cu piscurile albite tae insula în lungime.

Prin limpezimea aerului se zăresc, până în fundul văilor adânci, livezile de măslini, ca niște pete verzi pe fundul cafeniu al pământului pietros, sterp, ars de fierbințeala prea mare a soarelui. La poale se văd, în felurite chipuri, grămezi de pietre roșii, albe și vinete, – sfărământurile stâncilor, rostogolite de vremuri în mare.

Ne îndreptăm încet în spre intrarea băii Suda.

Un port natural, sigur, apărat de vânturi și atât de larg, că ar putea adăposti o flotă uriașă în sânul său.

Se mai recunosc și azi urmele puterii venețiene; pe o mică insulă ca un bloc de piatră, desprinsă de coasta muntelui și aruncată mai departe în apă, se vede ruina zidurilor crenelate ale unui fort, care păzea intrarea în bae.

Printre dărâmături se mai deosebește încă placa de piatră, cu sculptura leului înnaripat al mândriei Veneției, care stăpânea odată, ca regină a mării, insulele întregului Levant.

În fundul golfului strălucesc două bastimente de războiu: unul francez și altul italian. Ancorăm lângă cel francez, care își poartă numele scris la pupă cu litere aurite: Condor, – un mic crucișător.

De acum câți va ani, din timpul războiului greco turc, marile Puteri Europene au debarcat trupe, ocupând insula, având în totdeauna și câteva bastimente staționare în apele cretane.

Marinarii se înșiră la front pe punte, corniștii sună onorul, și ne schimbăm salaturile, obișnuite la întâlnirea vaselor de războiu, reprezentantele statelor a căror culori le poartă.

Vizitele de ceremonie se țin lanț. Bărcile cele mai frumoase, balinierile albe, lustruite, sunt lăsate la apă; marinarii cei mai chipeși, aleși pe sprinceană, lopătează în cadență desăvârșită; – e întotdeauna, în asemenea împrejurări, un prilej de întrecere între națiuni.

Comandantul francez, un bătrân hazliu, ne întreabă, surâzând, dacă nu cumva am sosit și noi, ca să protejăm pe mândrii strănepoți ai vechilor Eleni, pentru a nu fi masacrați de barbarii Otomani? Și, la plecare, roagă pe comandantul nostru ca să felicite pe profesorii de limba franceză din România pentru modul strălucit cu care știu să învețe pe Români să vorbească franțuzește.

Toți așteptăm cu nerăbdare ora de bae, ca să ne răcorim în apa mării care, în golful acesta, e calmă ca apa unui lac

E atâta limpezime, că se zărește fundul ca printr o sticlă albastră străvezie.

Abia ne aruncăm în apă, câțiva înotători mai îndrăzneți se îndreaptă în spre larg și deodată izbucnesc o mulțime de strigăte desperate pe vasele străine.

Ne zăpăcește zgomotul, și nu putem pricepe ce s a întâmplat deodată.

Simțim că un pericol ne amenință, fără să știm din care parte vine. Cuprinși de groază, cei care se găsesc în apă, se grăbesc, înotând din răspuțeri să ajungă la vas, să prindă cu mâna ceva, cătând astfel scăparea.

Iar cei rămași la bord, crezând că se înneacă vre un om, sar repede în bărci, fără să știe în care parte să alerge în ajutor.

„Guardate!... Pesce cane!... Guarda!... Le requin!... Le tigre de mer!...” – strigătele acestea, repetate de atâtea glasuri, se deosebesc din sgomotul care crește din ce în ce. Vreo două bărci, mânate la disperare, sboară ca să culeagă din apă pe cei rămași în urmă. O barcă a vasului francez ajunge cea dintâi și ia vreo trei de ai noștri.

Un ofițer francez ne lămurește că un requin, care se înfruptase cu carne omenească, înghițând un marinar englez, stă de câteva zile la pândă, așteptând vânatul ce trebuia să i pice de la vre unul din vasele ancorate în bae.

Ne descrie groaza și dușmănia ce o au marinarii francezi împotriva acestei hrăpărețe dihanii de apă, care e așa de puternică, că numai cu o lovitură de coadă poate omorî un om.

De câte ori apare requinul în rada unde se află ancorată o escadră, se dă de știre la toate vasele și uneori se trage ca alarmă un foc de tun.

Când aripele nopții începură a înnegri zarea, marinarii, obișnuiți a se culcă devreme, începură să și pregătească culcușurile afară pe punte, sub cerul liber. Înnăuntru căldura era chinuitoare.

O noapte senină și caldă se lasă din ce în ce, adormind pe nesimțite golful acesta adânc și tăcut, cu apa lui leneșă, umbrită în spre țarm într o culoare albastră închisă, ca siniala.

În bruma argintie, ce cade cu încetul peste pământ și apă, nimic nu se mai mișcă; la mal, se simte numai un șopot tremurător de unde: e jocul înșelătoarei mări, care mângâie și sărută luciul pietrei, rozând fără încetare țarmul stâncos și prăbușit.

Departe, la intrare, se desemnează pe cer conturul fortului venețian; câteva stele, sclipind răslețe, par niște candelă aprinse pe ruina zidurilor străvechi.

O pată neagră umbrește coasta sură a muntelui pleșuv; e o pădure de măslini, care se întinde până devale. Și din tr acolo vine până la noi o adiere slabă, un suflu de răcoare, ca alintarea blândă a unei mâni ușoare, nevăzute.

În noaptea asta nu i chip să adorm devreme. Mă plimb singur pe punte. Aud vorbă la proră.

Un grup de marinari, culcați, fără să doarmă, se află strânși în jurul lui Barba Gheorghe, bătrânul nostru pilot, ce pare că înșiră o poveste frumoasă de demult. Mă apropiu, pe ascuns, și trag cu urechea să prind și eu un capăt din firul povestirii.

„...și plângea și se văita toată lumea din Atena, că iar venise rândul ca să plătească birul către regele din Creta.

În fiecare an, pleca o corabie mare, regească, și ducea acolo șapte băieți și șapte fete, tot ce eră mai frumos în Atena, și înapoi nu i mai întorcea, că îi mânca Minotaurul, pe care regele din Creta îl ținea închis într un palat și îl hrănea cu carne de om.

Atunci se ridică Tezeu, cel frumos și viteaz, zicând că el are să meargă să ducă de data asta corabia la Creta. Părinții lui plângeau și nu l lăseau să plece. Dar el n a vrut să i asculte. Și, când a fost să plece corabia regească, și a ridicat pânzele negre, în semn că duce birul cel de moarte.

Dar regele cel bătrân, tatăl lui Tezeu, a zis: Fiule, dacă vei izbuti să scapi și tu cu viață, să ridici de departe pânzele cele albe, ca să știu eu și țara mea întregă minunea ce s a întâmplat.

După o săptămână de drum, corabia a ancorat aici, la Suda, unde ne aflăm noi. Tezeu, care era tot așa de voinic pe uscat ca și pe apă, era și frumos ca un înger. Ce a făcut, ce a dres, că Ariana, fata regelui din Creta, s a amoretat nebună de el. Era acolo un palat, care se chemă Labirint, cu mii și mii de odăi; așa de încurcat era, că cine apuca să intre se rătăcea și înapoi nu mai putea să iasă; soarele nu l mai vedea și acolo îi putrezeau ciolanele. Dar Tezeu nu s a rătăcit, că Ariana i a dat pe ascuns un ghem de ață; și cu cât el mergea și s afunda în palat, tot desfăcea firul în urma lui, ca să știe pe unde să se întoarcă. C o singură tăetură de sabie a retezat capul Minotaurului, care era spaima Atenei. Apoi s a îmbarcat în corabia lui și a reluat drumul spre Atena. Și, de bucurie mare, el a uitat ce i a vorbit taică său, ca să și ridice pânzele albe la corabie. Și bătrânul stă pe mal la Pireea și se uită în zare; aștepta mereu corabia, care nu mai venea și el plângea și ziua și noaptea. Numai iacă într o zi răsare în larg o corabie frumoasă. Toată lumea a cunoscut o că i corabia regească, dar nimeni nu îndrăzni să zică ceva de teamă că se vedeau bine pânzele cele negre, umflate în vânt. Și regele bătrân începu să se vaite că i a murit feciorul cel mai viteaz din toți. Așa durere i a strâns inima, că și a făcut seama și s a aruncat depe stâncă în mare”

Așa povestea Barba Gheorghe legendele elenice, în nopțile cu lună, când ne aflam ancorați în dreptul insulelor al căror istoric îl știa pe dinafară. Întreaga mitologie care îmi chinuse tinerețea celor mai frumoși ani de liceu cu traducerea încurcatelor texte grecești, o auziam acum sub forma unui basm naiv și plin de farmec, din gura acestui bătrân corăbier, care nu învățase nici să se iscălească. O auzise și el, la rândul lui, din gura celor mai bătrâni, la casa părintească, sau pe puntea corăbiei, la piciorul catargului, în nopți potolite și senine, pe când aștepta vântul ca să sufle pânza, să l ducă în drumul lui pe apă, printre insulele locuite, odată ca niciodată, de zei și de zeițe. Înainte de a sfârși bătrânul povestirea, o parte dintre marinari adormise. Îi furase pe nesimțite somnul, căci multora li se părea povestea,

care o ascultaseră acum, asemenea cu cele care le știau din satul lor, de acasă.

Nu se vorbea oare de acelaș Făt Frumos, viteaz și minunat, care se ducea să ucidă balaurul, închis într un palat departe?... Când ascuți legendele mitice, astfel povestite, poți înțelege mai bine ca oricând ce legătură strânsă au cu basmele, cari au legănat pretutindeni copilăria nu numai a popoarelor de aceeași origină, ci a tuturor raselor omenești. Căci toate au aceeași rădăcină, și din unul și acelaș izvor s au adăpat.

Explicarea naivă a forțelor oarbe ale naturii, plăzmuirile unor minți copilărești, fapte întâmplare odată, propagate din gură în gură, schimbându se și împodobindu se în felurite chipuri în lungă curgere a vremii, au trecut de la un trib la altul, de la un popor la altul, dintr o religie în alta.

Dincolo de istoria scrisă este istoria legendară; în formă primitivă, aceasta e adevărat introducere în istoria pe care o învățăm. Oricât de încălțită i ar fi limba, trebuie să ajungem a o înțelege. Cu drept cuvânt s a zis că senzul fiecărei legende este închis ca sâmburile în inima fructului.

Din acest grăunte prețios a încolțit istoria, teologia, filozofia și literatura.

Toate popoarele au istoria lor legendară; dar nici una nu este mai bogată și mai luminoasă ca a Greciei. Fantazia elenică a împletit cu o măiestrie magică faptele omenești, eroice și divine, religia și patriotismul, zeii și oamenii într o țesătură, fermecător colorată, pe care nu o poți destrăma ca să i prinzi capătul firului de adevăr dintru început.

Poporul acesta, care a învățat la vechea școală a orientului, a împrumutat aproape totul; chiar și religia a luat o din acelaș tezaur a lumii semite, de acolo de unde s au furnizat, întotdeauna, religii, pentru cea mai mare parte a omenirii.

Se știe bine azi că blonda Afrodita, pe care Grecii o cântau, născută din spuma mării Egee, a fost adusă de cătră negustorii Fenicieni, odată cu marfa pe care o cărau cu bărcile lor negre, călăfătuite. Grecii, coborându se din susul Europei barbare în jos spre Asia, demult civilizată, au avut darul de a îmbrăca într o formă neperitoare fondul împrutat de la bătrânii lor vecini.

Și, dacă Semiților li se datorește ideea religioasă, Grecilor trebuie să le aparțină ideea frumosului.

În zadar mă încercam să adorm.

Lună îmi bătea drept în față. O lună albă, palidă, rătăcind de asupra mării pustii. În nopți asemenea luminate, natura se înfățișează adesea în forme ciudate și plină de mistere. În jocul de umbre și lumini, întregul șir de oameni culcați aici pe punte, pare un rând de cadavre, întinse cu fața înspre lună; iar frânghiile de cânepă groasă, în pulberea care scânteie ca în poveste, par împletite în sârmă de argint.

Ași vrea să văd ruinele palatelor lui Minos sub magica lumină a lunei, ce

dă fiori și aprinde închipuirea. Ce limbă trebuie să ți vorbească în taină acele sfărământuri de pietre, țânduri rămase ca mărturie încă din splendoarea unei lumi, ce strălucea acum atâtea veacuri.

Mă gândesc la o noapte în portul acesta acuma patru mii de ani în urmă.

Desigur, aceeași lună ca și azi, cu lumina ei rece și albă, îmbrățișa golful acesta tăcut; aceeași apă clară, albastră, ce roade cu răbdare aceeași piatră lucie a țărmlui stâncos.

Muntele trebuie să fi fost puțin mai verde, ca în vremea tinereții; acum pe alocurea i albit, sau e pleșuv de tot. Și cerul, și muntele și apa – aceeași au rămas; dar câte generații s au perindat pe aicea în scurgerea vremii de patruzeci de veacuri.

Acelaș decor, pe aceeași scenă... numai artiștii s au schimbat. Dar joacă aproape aceeași piesă... e Drama omenirii, ce se repetă mereu și pretutindeni, cu mici schimbări în text.

Foarte târziu am adormit, furat de vraja lunei. Și în somn mi se părea că aud, ca un ecou, crâmpelile de versuri ce mi da odată aripi închipuirii în anii tinereții:

„Ne vom întoarce în Creta mândră cu Tezeu,

Vom mângâia pe Neobea.

Vom deslega pe Prometeu”...

A doua zi avem voe să debarcăm pe insulă. Mergeam să vizităm portul Canea.

La debarcader ne așteaptă o armată întreagă de agenți și furnizori. Toate aceste paseri de pradă roiau de eri în jurul vasului nostru. Acum avea să se încingă lupta decisivă între dâșii... din care acei ieșiți victorioși trebuiau să ne apuce în ghiare.

Strigă, se înjură, se îmbrâncesc, ca să ne arate actele și recomandațiile de la celelalte vase de războiu, pe care le au servit.

„Mosio!... Amico!... Caromio!... Vieni!”... – și lupta se mărginește în urmă la două tabere vrăjmașe: birjari de o parte, stăpânii măgarilor de închiriat de cealaltă parte.

Unii căutau să ne arate că este mai bine să mergem cu trăsura, iar alții că i mai plăcut să mergem pe măgari. Tabăra birjarilor a ieșit victorioasă. Dar lupta nu s a terminat aici; a continuat încă în sânul acestei taberi, căci fiecare își lăuda trăsura, și toți se concureau în prețuri. Deodată, unul se hotărăște și, numai de ambiție, vrea să ne ducă fără să primească un ban. Acelaș lucru îl repetă cu toții. Ne suim într un landou imens, ca arca bătrânului Noe.

Cu toată ambiția însă, când am ajuns la Canea, birjarul nu s a mulțumit cu cei opt lei pe care i am dat.

O șosea lungă de câțiva kilometri, acoperită cu o saltea groasă de praf, leagă baia Suda cu portul Canea. Trecem printre livezi de măslini palizi, cu frunzele albite de praf. Gardurile sunt întocmite din cactoși pitici și țepoși.

E o căldură nesuferită. Iarba pe margini e pârlită ca după urma unui foc. Barba Gheorghe, pe care l am luat cu noi ca talmaciu, ne spune că a suflat libasu – vântul ferbinte din Libia – care arde tot în drumul său.

Livezile de măslini erau pe aici mai dese, dar, când s a început războiul, Grecii au tăiat măslinii din livezile Turcilor și Turcii au tăiat măslinii Grecilor. Acuma și unii și alții suferă la fel.

Ne oprim în centru. Case vechi de piatră și de lemn, mici și mari, de toată măsura, fără ordine și stil; un amestec de coperișuri turtite; pe sus, cerdacuri largi turcești, pentru uscatul rufelor la soare. Câteva străzi mai largi încadrează portul vechiu, încolo ulicioare întortochiate, pietruite cu bolovani colțuroși, înfierbântați de arșița soarelui.

Același orient strălucitor și sărăcăcios în murdăria lui neperitoare, sub azurul transparent al cerului totdeauna albastru și luminos...

Decând Puterile Europene au debarcat trupe în insulă și culorile celor cinci steaguri, înșirate pe zidurile cetățuei, se văd fluturând în aer, orașul e într o sărbătoare continuă, având înfățișarea unui bâlcu permanent. Toate s au însuflețit deodată: prăvăliile, cârciumele, cafenelele gem de lume, negustorii fac afaceri bune; bande de lăutari, o capelă de dame de Galiția, o panoramă, distracție americană, un mic circ și felurite alte petreceri desfătează pe cele câte va mii de soldați străini, cari au soldele îndoit de mari, ca în colonii, sau în timp de campanie.

Sunt sigur că înainte de războiul Greco Turc viața aici trebuie să fi fost cu mult mai tristă și monotună.

Venirea trupelor a fost ca o binefacere neașteptată – căderea unei mane cerești în Insula asta săracă și amorțită.

Armata aceasta combinată a ocupat insula pentru a împedica încăerările dintre Turci și Greci. E drept că în insulă este o liniște desăvârșită; încăerările care se mai repetă zilnic, au loc numai între soldații diferitelor naționalități. Deaceia, localurile de petreceri sunt împărțite pe națiuni; acolo unde intră Italienii nu poate intra niciun Francez; de câte ori se întâlnesc în acelaș loc, se iau la bătaie.

Învârtindu ne prin oraș, dăm de o casă mai răsărită, albă, curată. E palatul prințului Gheorghe, guvernatorul Cretei. Departe de a avea înfățișare de palat, samănă mai mult cu o casă a unui arendaș de la țară. E mai curată însă decât cele din jurul ei; pare văruiță proaspăt, ca înainte de sărbători.

Un domn cărunț, în haine cenușii, care ne pândește de câteva minute, se îndreaptă spre noi, când se încredințează că vorbim românește, ni se prezintă, scoțându și cartea de vizită: I. G. ... întroducător la curtea A. S. Prințului Gheorghe.

Naționalitate nedefinită, tipul Levantinului; vorbește șapte limbi, știe românește, căci a făcut comerț de grâne pe Dunăre.

Vizităm palatul. Foarte simplu: camere mici, văruite, curate; gospodărie de țară. Divanuri joase, orientale; pe pereți – scoarțe și portretele libertății

elene, înconjurată cu arme vechi; şușanele lungi, iartagane turcești și pistoale încrustate în sidef și argint.

Când am ajuns în cea din urmă cameră, introducătorul a bătut într-o ușă: „Ema! Ema!... vino, că au sosit niște domni din România!”

O femeie brună, cu urme încă de frumuseță, apărură. Părea foarte mișcată la vederea noastră; poate că i redeșteptase amintiri duioase, căci repeta aceleași cuvinte, cu ochii înnotând în lacrimi: „România!... România!... săraca România!... ce viață!... ce viață!...”

Prințul Gheorghe stă mai mult în străinătate decât în insulă.

În fața palatului e corpul de gardă. La ieșire, admirăm un grup din jandarmeria cretană, care este instruită de ofițerii italieni în felul vestiților carabinieri, spaima Italiei de Sud.

N-am văzut nicăieri o rasă de oameni mai frumoși ca în munții Cretei.

O înfățișare mândră, impunătoare; oacheși, bronzați și sveltți în costumul lor pitoresc.

Jandarmii au uniformă apropiată de portul național: un ilic scurt, înflorit în cusături de arnicu și sutaș, cu nasturi mărunți de metal, șalvari scurți până deasupra genunchilor goi, jambiere de piele neagră. Peste mijloc se încing cu brâu lat și în loc de chipiu sau cască au o căciulită neagră, aplecată pe urechea dreaptă. Dealtfel, costumul național, chiar fustanela pe care Grecii o cântă atât de mult, este împrumutată de la Albanezi și Turci.

Ne întoarcem iar pe străzile împetrișate de furnicarul multicolor al uniformelor militare. Peste tot o viață veselă, sgomotoasă: sărbătoarea lată a marinarului pe uscat.

Prietenii se leagă repede aici. Din mers, în timpul când trecem pe lângă o movilă uriașă de pepeni, aud într-un cerc de marinari italieni și români: „Haide... frateli, să mangiamo uno pepene verde”....

Ne așezăm la masa unei cafenele turcești. În mijlocul acestui haus asurzitor, câțiva Turci stau la umbră, tăcuți și gravi, trăgând din când în când prin tuburile încolăcite fumul rece al narghilelelor.

Intru în vorbă cu un bătrân, care îmi spune cu părere de rău că ceea ce vede acum în insulă nu i place. Are de gând să plece în Turcia. Dealtminte, cea mai mare parte din populația otomană vinde pământul și emigrează în Asia mică.

Nu pot suferi Turcii să se vadă stăpâniți de alții. E umilitor!... Popor de războinici, cuceritori, care în totdeauna au fost deprinși de a fi stăpânitori...

Ei se retrag de bunăvoie din toate țările pe care le pierd.

Îmi aduc aminte de ceea ce mi spunea unul din prefecții iubiți, pe care i-a avut Dobrogea.

Pleca în județ cu pachete de cutii de tutun bectimis, ca să le dea Turcilor, cei mai buni cetățeni ai Dobrogei. Cu toate acestea, cea mai mare parte au vândut pământurile pe nimic și au plecat. Unii, care au și până acum proprietăți, vin odată pe an în țară, încasează arenda pământului și se întorc

iarăș în Turcia.

Toate berăriile și cafenelele sunt pline; Grecii, dacă nu joacă, table, cărți, sau domino, cetesc jurnale și vorbesc, vorbesc fără să mai sfârșească. De dimineață și până seară stau toți la umbră, în jurul meselor, și discută politică grecească – această hrană zilnică le este servită pe un preț efitin de cătră gazetele ateniane, aduse cu vapoarele poștale de la Pireu.

Nu vezi pe nimeni muncind. Ce meserie vor fi având toți acești oameni, care se agită, vorbesc în gura mare, se ceartă, strigă, se amenință cu ochii tulburi de mânie, cu buzele tremurătoare, apoi se potolesc să înceapă a doua zi, la aceeași cafenea, în jurul aceleiași mese, cu puteri noi, cu aceeași aprindere, discuția întreruptă cu o zi mai înainte.

La fiecare pas întâlnești trăsăturile caracteristice ale acestei rase de sud: vie, nervoasă, uscată, geloasă, egoistă, nedisciplinată și explozibilă ca o torpilă de fulmicoton uscat.

Un ofițer francez, pe care îl cunoscusem cu o zi mai înainte la vaporul nostru, ne conduce la o berărie mai bună. Abia ne așezăm la umbra unui platan bătrân, și o bandă de lăutari greci începe să ne încânte cu Valurile Dunărei; ne cunoscuse că suntem Români.

Înnăuntru, pe un părete, văd portretul lui Byron, așezat între Canaris și Miaulis.

Patronul, un grec vioiu și zvelt, cu o teribilă pereche de musteți cărunte, răsucite în sus, îmi lămurește într-o românească stricată că acesta a fost un mare erou palicar al independenței elenice. Și, când îl întreb dacă a fost Grec, îmi răspunde că Byron a venit de la Englitera, dar că familia lui era originară din Grecia și stabilită de multă vreme la Londra, unde făcuse avere mare. Când s-a început războiul, el a venit să lupte pentru patria strămoșilor săi.

Credința asta o au foarte mulți Greci.

Mă gândesc la viața plină de vijelii a nefericitului poet..

Bogat, nobil, dintr-o veche familie de pairi, descendenți din Stuarzi, după ce uimește Europa cu puterea geniului său și scandalizează Anglia cu nebunia aventurilor sale, vine în Grecia, ca să și cucerească și gloria de războinic, pe care n-avea prilejul să o poată găsi în patria lui.

Înarmează un vas de războiu pe cheltuiala sa și debarcă în mijlocul aceluia viespar de intrigi și patimi omenești, care se deslănțuiau între șefii conducători ai insurecției grecești.

Moartea l-a surprins prea curând, încât n-a avut vreme să descrie, dar ne putem ușor închipui ce a simțit acest om, care văzuse de la distanță lupta eroilor eleni, prin prisma sa poetică, din celălalt capăt al Europei.

Cum s-o fi simțit oare acest nobil orgolios și rafinat în mijlocul bandelor armate, care făceau piraterii și jafuri, între oameni barbari, lacomi și cruzi, fără ordine și disciplină, conduși de șefi rivali și geloși, cari se mâncau între ei!...

Ruinat, amăgit, și desperat, moare la Missolonghi, bolnav de friguri de baltă.

În multe case din Grecia se găsește portretul său. Domnișoarele de pension și azi îl mai visează, desemnându-i chipul care era, se zice, de o frumusețe răpitoare.

Dar... vremurile romantice au apus și, demult, s-a stins rasa poezilor filoeleni, care se exaltau, cântând lupta eroică a copiilor Heladei, sub ochii bătrânei Europe, electrizată o clipă numai... Lăutarii greci, voind să ne facă plăcere, încep un cântec popular din Creta, în care se vorbește și despre România! Barba Gheorghe se năcăjește să mi-l traducă, și eu mă încerc să-l notez. E vorba de vitejiile unui Cretan, pe care îl cheamă Nauos, mai mult bandit decât haiduc:

Veniți, voinicii mei copii,
Veniți cu mine, scumpi copii,
Ca să vă dau și aur
Și haine strălucite.

Inimi de oțel să aveți în piept,
Ca fierul picioarele tari să vă fie.
Cât alții merg o săptămână.
Voi într-o zi să faceți drumul
Până la casa cea frumoasă
A lui Barba Nicola cel bogat.

Intrați fără de teamă
Și năvăliți deodată,
Că abia acum s-a întors
Din țara Valahiei bogată,
De unde și cară banii
Cei scumpi și sunători.

Argint și aur românesc,
Strălucitor și greu,
Luați și sânul vi-l umpleți,
Apoi în cinstea lui să bem,
Voinicii mei copii...

Ofițerul francez de lângă mine, căruia îi traduc înțelesul cântecului, începe să mi descrie populația insulei, căci el se află mai de mult aici și cunoaște foarte bine chestia cretană.

Starea politică – începutul ei, – în care se găsește azi insula, având trupele străine debarcate, este singura stare fericită a Cretei.

Insula asta nu poate trăi formând singură un stat modern, independent;

are nevoie de un epitrop, căci îi lipsesc și banii și mintea.

E o țara săracă, cu puțină agricultură, de care Grecii au fugit întotdeauna; cu livezi de măslini și puțină vie. O populație, de felul ei leneșă, ajunsă din cauza frământărilor într-o stare de sărăcie și dezordine, încât a pierdut cu totul însușirile necesare pentru a se hrăni din propria sa muncă.

Nimeni nu mai vrea să muncească.

Comitetele și Grecii bogați, răspândiți prin toate porturile lumii și căror nu li se poate nega sentimentul patriotic, se îngrijesc de hrana Cretanilor.

Meseria de revoluționar grec este încă destul de bună și îndeajuns plătită.

„Grecii întotdeauna au avut în cel mai înalt grad sentimentul libertății și o nespūsă oroare de ascultare și disciplină. Cu drept cuvânt s-a spus că pe fața globului nu se găsește un popor mai nedisciplinat. Națiunea asta a fost totdeauna despărțită în stățișoare deosebite, care se certau între ele.

Munții populați de bandiți și mările de pirați.

Cu asemenea elemente este foarte greu a se constitui și menține azi un mic stat modern, independent.

Unirea cu Grecia nu i-ar face pe Cretani mai fericiți și mai bogați.

Ar însemna numai că și Cretanii să pue umărul, ca să împingă carul statului grecesc, care se mișcă așa de încet și cu atâta greutate. S-ar folosi de unire numai o pătură mică de politicieni de meserie, care și ar împărți slujbele, noi create.

Unirea o cer toți aceștia, pe cari îi vezi aici în jurul meselor cafenelei și cari, enervați de atâta așteptare, se ceartă la jocul de table și devorează zilnic jurnalele de la Atena.

Crede mă, de când sunt aici, m-am convins că acestei populații îi trebuie numai decât un stăpân.

Cretanii ar trebui să întrebe pe Malteji de ce au părăsit lupta pentru unirea cu Italia, și cum s-a transformat într-o grădină bogată acea insulă stâncoasă și stearpă....

Singura soluție bună – cea mai de spirit și cea mai nimerită – a dat-o un scriitor francez, care a făcut o anchetă în insulă, după războiul greco-turc:

Prințul Gheorghe, guvernatorul insulei, să se însoare cu zestrea fetei unui miliardar american. Atunci s-ar putea exploata resursele insulei, s-ar face bănci, credite, lucrări de utilitate... Liniștea, progresul și fericirea Cretanilor ar fi asigurate, și această insulă s-ar transforma cu timpul într-un paradis terestru”.

1908 August

DELA RODOS LA KALIMNO.

Abia aruncasem ancora în fața ruinilor colosului din Rodos, când se zări jucând pe valuri o barcă lucitoare, la pupa căreia flutură steagul roș cu semiluna albă la mijloc. Căpitanul de port făcea vizita convenită unui vapor de războiu pentru a ne saluta de bună venire.

Era un bătrân frumos, falnic, ras proaspăt, cu mustățile sure răsucite, în mare ținută de ceremonie, cu fesul roș aprins.

Când s-a apropiat, am putut deosebi mai bine amănuntele îmbrăcăminte: redingota de marină avea piepții brodați cu înflorituri în fir de aur; câteva decorații, medjidii și osmanii, înșirate în stânga în dreptul inimii; epoletii bogăți pe umeri; mânecile cercuite de galoane late; dar... fără cravată!...

Întotdeauna m-a minunat înfățișarea dureros de ridicolă ce o dă unei ținute grave lipsa cravatei, a acestei bucațele de cârpă răsucită în felurite chipuri, pe care gustul modern ne o impune la gât pentru ascunderea nasturelui de la gulerul cămașei.

Nu știu dacă turcul uitase din grabă să și pună cravată, dacă o pierduse pe drum, sau găsisese că i de prisos acest amănunt al îmbrăcăminte europene.

Mai văzusem altădată un ofițer turc în mare ținută, muiat tot în fir de aur, dar încălțat cu papuci imenii și în ciorapi albi.

După ce turcul își sfârși din capul scării discursul pregătit într-o franțuzească stâlcită, ofițerul de quart îi spuse că venim din Alexandria.

La auzul acestui nume turcul se repezi înspăimântat în jos pe scări, ștergându-și mâna cu poalele redingotei.

Pardon!... pardon!... Ioc hacânâz!... și se îndepărtă pierzându-se în scuze.

În zadar ne au fost toate stăruințele; guvernul turcesc hotărâse carantină de zece zile pentru toate vasele care veneau din Egipt. E drept că în Alexandria și Cairo erau pe atunci de la zece la cincisprezece cazuri de ciumă pe zi. Dar boala se încuibase mai mult în populația arabă și europenii trăiau aproape fără frică în mijlocul ciumei.

Hotărât, trebuia să facem carantină. N-aveam voie să debarcăm pe insulă. Orice comunicație cu pământul era întreruptă. Provizia de hrană ni se lăsa pe scara vaporului, iar banii îi aruncam într-o cutie de tablă cu acid fenic, care ni se întindea prinsă în vârful unei prăjini lungi.

De pe puntea vasului nostru, privim insula aceasta care păstrează încă urmele bogăției și frumuseței de altă dată. Natura îmbelșugată a acestui pământ binecuvântat n-a putut fi încă secătuită de lăcomia și nesocotința

omenească.

În aerul curat și limpede care tremură în zare, sub cerul senin și fără pată, Rodos apare ca o grădină fermecător alcătuită răsărind ca prin minune din adâncul sânului acestei mări care lucește veșnic într-un albastru clar deschis și dulce.

Te farmecă bogăția de culori îmbinate într-un imens amfiteatru, care se ridică de jos de pe oglinda netedă a mării înălțându-se spre bolta cerească cu vârful de piramidă, albit și stâncos, al muntelui Ataleyrion. Casele albe lucesc în verdeața frunzișului, și în fiecare parte ochiul deosebește un altfel de verde după neamul copacilor sădiți, – de la verdele palid deschis al umiliților măslini până la verdele viu și tare al mândrilor stejari. Bisericile creștine, prefăcute în moschee musulmane, își ridică vârfurile ascuțite ale minaretelor printre chiparoșii înalți, înșirați în rânduri. Prin văi adânci umbresc platanii cu frunza lată și smochinii încărcăți cu roade.

Pretutindenea buchete de mirt, rodii și portocale.

Insula această bogată, așezată într-o minunată poziție maritimă și militară ajunsese odată cheia întregului Archipelag. Locuitorii ei aveau faima celor mai iscusiți marinari ai lumii elenice, sămănase colonii pe toate coastele Mediteranei și populase pe vremuri insulele Baleare.

Rodos avea două porturi minunate, școli vestite și un comerț înfloritor; senatul insulei ajunsese a alcătui legi de Drept comercial și maritim.

Și azi se mai văd urmele vechei civilizații, resturi de fortificații și cheiul de piatră în capul cărui se cunoaște sfărâmurile colosului din Rodos.

Vestitul Chares di Lindos a lucrat doisprezeci ani la statuia uriașă a lui Helios, zeul protector al insulei. Colosul înalt de 32 metri, care se ridică la intrarea portului, era socotit ca una dintre cele șapte minuni ale lumii.

Împăratul Comod a pus să se schimbe capul colosului pentru a fi chipul său în locul zeului Helios. Un cutremur de pământ a rostogolit colosul, și sfărâmurile, vândute unui evreu, se zice, că au fost încărcate pentru a fi transportate de cătră o mie de cămile.

În ruinele zidurilor au rămas încă sculpturi de cruci și arme de pe vremea rătăcitorilor cavaleri ai sfântului Ioan din Ierusalim.

Alungați de urgia musulmana din locurile sfinte, ei s-au așezat aici în insula aceasta bogată, care era și cea mai apropiată pradă a corsarilor musulmani.

Fortificații minunate îi apărau împotriva atacurilor năvălitorilor, dar după un asediu groaznic de șase luni, sunt zdrobiți de Suleman. Și de atunci, de când cavalerii au fugit așezându-se în Malta, s-a îngropat sub dărâmurile cetății și viitorul insulei Rodos.

După vegetația orientală și înfățișarea solului, insula aceasta apare ca o prelungire a Asiei, un post înaintat al vechiului continent.

Când privești lanțurile insulelor Ionice, înșirate între cele două țarmuri, recunoști că nu pot fi decât o continuare a coastelor, rămășiți din uscat,

vârfurile munților înnecați ai unui continent care se întindea într o epocă îndepărtată între Grecia și Africa.

De aceia și legendele elenice amintesc despre prima populație mititică a insulelor că s ar fi pierdut înneacă de revărsarea apelor și, pe urmă, Helios a creat alt neam de oameni cu care a populat insulele mării Egee.

Dela sud apare în zarea luminoasă un vapor mare, alb, strălucitor. Se apropie încet, maestos, de port, tăind lin apa brăzdată în linii lungi argintate. Totul se restrânge ca într o oglindă de Veneția.

E un vapor militar sau un pachebot?

Trece pe aproape de noi. Se zăresc uniforme de marină pe punte.

După ce ancorează în port, aflăm că e iachtul lui Rotschild, în navigația de plăcere prin orient. Făcea o excursie pentru vizitarea lucrărilor de desgropare a ruinilor de la Troia.

Ni s a spus că altădată, când a fost prin insulă, Rothschild i a dăruit 40 mii de lei pentru coreligionarii săraci.

În adevăr, în această insulă sunt foarte mulți evrei spanioli, îmbrăcați turcește, o parte din ei sunt barcagii și muncitori în port. Cu părul și barba neagră, obrazul pal, bronzat, ochiul mare de arab, evreul de aci pare că înfățișează adevăratul tip oriental. Mă gândesc la tipul evreului polonez cu părul și barba roșie. Ce caractere de rasă mai pot fi comune acestor două tipuri așa de mult deosebite?...

Și totuși li se spune semiți și unuia și altuia. – Veșnica și încâlcita chestiune a raselor de pe vremea zidirii turnului Babei și până azi încă n a putut fi deslegată...

În fundul portului e ancorată o corăbioară turcească. De acolo se aude mereu un zgomot neîntrerupt, un fel de țacăneală cadentată.

Aflăm că e o brigantină scăpată ca prin minune de la înec, în timpul unei furtuni de la larg.

Are vreo câteva coaste descheiate, și nenorociții ei marinari trebuie să pompeze ziua și noaptea apa care se furișează printre încheieturi, căci altfel scoica lor s ar duce la fund în câteva ore.

Târziu de tot, când am ieșit iarăși pe punte, în liniștea nopții răcoroase, sub ochii stelelor care veghiau sclipind de asupra mării adormite, se simția o adiere blândă și parfumată care venia dinspre uscat. Și dintr acolo deabia ajungea la noi, slab, ca un rest de ecou îndepărtat, o armonie de cântare veche și sfântă. Întreaga insulă împietrită în somnul ei adânc, cu rămășițele monumentelor antice, cu sfărâmurile colosului doborât, cu armele cavalerilor creștini, cu bogatele amintiri ale măreției trecutului îngropat de veacuri, părea un cimitir întins, deslipit de pământ, de undeva, plutind misterios în singurătatea apelor pustii. Iar luminile slabe care mai licăreau pe la case – veghiau ca niște candelă aprinse de asupra mormântului în

umbra neagră a bolților copacilor pletosi.

Prin ceața viorie care împânzește orizontul se desemnează în alb, ca o viziune a nopții, forma uriașă a iachtului Rothschild. Falnic, nemișcat se odihnește adormit pe luciul apei moarte.

Un glob electric, plutind de acolo, sus, în înălțimea catargelor, așterne tremurând o dâră de lumină pe fața mării până în fundul portului, departe, unde lucește umila corabie turcească.

Și în tăcerea nopții se aud încă mereu aceleași ciocnituri metalice, cadențate, – e munca chinuitoare și fără de răgaz, e veșnica luptă a celor mici și slabi.

Plecasem pe vreme bună din Rodos. În tot timpul zilei avusesem marea liniștită și cerul curat.

Soarele asfințise înecat în apa pătată de un roș însângerat în partea dinspre apus, sub un cer purpuriu deschis. Se arătau semne cari prevesteau vânt tare în noaptea aceea.

Pe puntea de comandă se plimbă singur, tăcut, un ofițer tânăr, cu barba și mustățile rase. Era unul dintre acei cari încă din frageda lor tinereță se chinuesc pentru a și schimbă firea după tipicul ideal al marinarului englez.

Odată cu introducerea pipelor și a tutunului englezesc Navy cut pe bordul vasului nostru, se puseseră în circulație și o sumă de povestiri marinărești ca pilde de păstrarea sângelui rece, una dintre cele mai înalte virtuți nautice. Se zicea că pe nu știu care bastiment englez, un amiral bătrân voind să încerce pe un ofițer tânăr îi arată noul care se ridica la orizont:

— Tinere, ia măsurile convenite pentru a preîntâmpina furtuna care se apropie.

Ofițerul, în loc de a se repezi la manevra vasului, se îndreptă calm către un marinar de serviciu:

— Băete, dute în cabina mea și adu mi mantaua de ploae.

— Bravo!... strigă amiralul, ai mult sânge rece și vei ajunge un bun comandant.

Ce a mai urmat – povestirea nu spune, însă pe vasul nostru urmarea o cunoaștem bine.

Pentru că nu s au luat în pripă măsurile repezi de manevră, am fost surprinși de furtună.

La început nu se arătase pe bolta curată a cerului decât în spre nord o dungă cenușie. Dunga se prefăcu într un nour arcuit, ca un balaur cu spinarea neagră, care eșia parcă din mare, înălțându se pe cer și apropiindu se de noi cu o regegiune uimitoare, iar coada i se târa pe suprafața apei.

Era ceia ce numesc marinarii un grăunte negru de furtună.

„Pentru a descruși sburătorii!... sus gabierii!...” și marinarii se aruncară pe scările de frânghie, agățându se cu manele și cu picioarele goale; ca niște

paianjini începură a depăna în goană prin țesătura de pânze și frânghii.

Dar era prea târziu. Furtuna se deslănțuise cu așa năprasnică iuțeală, că ne a surprins aproape cu toate pânzele întinse. Nu știam pe ce să punem mâna mai întâi.

În prima rafală, care ne isbi în față, urlând furioasă, se auzi o trosnitură seacă sus în catargul din provă: un sburător se rupse în două și pânza sfâșiată, ca o aripă rănită, se zbătea nebună în suflarea vântului.

Ne aflam într-o strâmtoare foarte primejdioasă.

Dacă ne ar fi prins furtuna în altă parte, fugeam la larg, căci, după sfaturile marinarilor bătrâni, se știe că întotdeauna corabia zice corăbierului: „Ferește mă de uscat ca eu să te feresc de apă”. Dar ne aflam angajați într-un canat strâmt și întortochiat, mărginit de insule stâncoase, cari se rădicau ca niște umbre negre în jurul nostru, amenințându-ne prin întunecimea nopții. Vasul nostru, cu viteză slabă, nu putea birui vântul din față, și în orice moment eram în pericol de a fi aruncați la coastă, unde vasul s-ar fi sfărâmat în bucăți.

Să ne întoarcem înapoi la Kos, ori să schimbăm drumul pentru a intra la adăpostul insulei Kalimno?

Dar trecerea prin strâmtoarea stâncilor cu un vas slab, cu pânze, era foarte grea, căci prin întuneric nu se vedea intrarea.

Astronomia, harta și busola nu erau de nici un ajutor. Toată nădejdea ne era în Barba Gheorghii, care încălecat în prova de tot, de vârful bompresului, trebuia să ne conducă la adăpost sigur prin locurile aceste, pe unde el cutreerese de atâtea ori în vremea tinereții.

În momentul când ne am întors pe loc, primind de odată vântul dintr-o coastă, vasul s-a aplecat așa de tare, că toate s-au prăvălit pe punte și clopotul bordului începu să bată într-o dungă.

Haus asurzitor și întuneric ca în iad.

Suflările vântului, care treceau prin măcărăli cu nășuerat ascuțit, răutăcios, făceau să vibreze frânghiile întinse ca niște coarde sunătoare.

Și vasul nostru bătrân, slăbit din încheeturi, gema greoi, cutremurat la fiecare val ce se isbea în coastele lui de lemn.

„Uscatul în provă!... se vede aproape!...” Fu câteva clipe de groază. Se auzi zbârnăind telegraful de la mașină. „Stop!.... înapoi toată viteza!...”

„Nu-i nimic, nu-i nimic!...” – răsună vocea groasă a lui Barba Gheorghii. „Cârma puțin babord și intrăm bine” – adăugă bătrânul, care cu ochii țintă înaintea, străpungea întunericul nopții recunoscând țarmurile strâmtoării.

Toată lumea era afară pe punte; și pentru că nu se vedea nimica în noaptea aceea neagră care ne împresură, toți își încordau auzul spre prova de unde veneau comenzile lui Barba Gheorghii.

De câteori se strigă babord sau tribord, toți repetau comanda din nevoia instinctivă de a ajuta fiecare cu ceva la manevra vasului.

În jurul cârmei erau mai mulți decât trebuiau, căci cârma e inima vasului,

mai cu samă în asemenea împrejurări.

În depărtare, o lumină roșă se zărea licărind jos pe fața apei.

Încet, pe dibuite, ne apropiem de ea. După un ceas de drum, ne oprim aruncând ancora. Sântem la adăpost.

Suflările vântului se opresc în pereții stâncoși ai insulei Kalimno. Prin întuneric nu se deslușește nimic în golful acesta tăcut și apărat de natură.

Forma țărmlui înalt abia apare ca o umbră cenușie, ridicându se din mare în spre cer, având sămănat pe ea câteva lumini roșietice, care clipesc obosite pe la geamurile caselor pe unde lumea nu s a culcat încă.

A doua zi dimineța când ne am sculat, am avut în fața noastră una din acele priveliști pe care rare ori în viață ai prilejul de a le întâlni.

De cu noapte vântul se potolise. Bolta cerească se limpezise, și în vibrația orbitoare a dimineții părea căptușită cu o imensă pânză de mătasă albastră lucitoare.

Insula părea creștetul cărunt al unei stânci uriașe, care eșia din fundul mării, oglindindu și țărmlurile în limpezimea apei verzi, sticloase sub lumina aurie a soarelui.

Pământ pietros, arid, răscolit; pretutindinea sfărământuri de stânci vinete și roșii, arse, fulgerate, pătate de rugină, – schelet pietrificat rămase de alte vremuri. Și totuș furnica omenească se încăpăținează în lupta ei pentru trai, căutându și hrana prin locurile aceste sterpe și secătuite.

Putină viață ce a mai rămas în insulă, s a retras jos la poalele muntelui, de alungul mării, de oparte și de alta a golfului.

Casele mici de piatră se înșiră ca niște pete albe pe malul roșietic. Printre ele cresc rari măslini slabi, noduroși, abia ducându și zilele în pământul lor pietros, din care nu mai pot suge ceva viețuitoare. Tânjesc însetați așteptând ploaia care nu mai vine să le reînvieze frunzele pălite, albicioase.

Sus de tot se zăresc câteva capre agățate pe peretele de piatră desgolită.

Un sat sărăcăcios, uitat în baia asta goală, în care oamenii trăesc din comerțul ce l fac cu pescuirea bureților de mare. Cinci luni pe an, din Iunie până în Noembrie, bărbații toți sunt duși la pescuit, departe pela Cipru, Kalki, Siria și Tripoli; acasă rămân femeile, copiii și bătrânii care nu se mai pot hrăni din munca grea pe mare.

E ziua de sfânta Măria și la biserică se face slujbă frumoasă pentru cei care sunt duși pe apă.

Grupuri de femei îmbrăcate în negru, ducându și copiii în brațe și de mână, în haine albe de sărbătoare, se văd pe cărările strâmte care se pierd șerpuind printre stânci.

De pe celălalt țarm al golfului, bărci negre, ușoare, se văd alunecând pe luciul de oglindă al apei.

O barcă trece chiar pe lângă vasul nostru. Cu mâna înțepenită pe cârmă,

stă un moșneag gârbovit, uscat, cu ochii aproape închiși. Lângă el, pe bănci, câte va femei cernite și o droaie de copii ghemuiți jos pe fundul bărcii. La lopoți trag voinicește două femei tinere; piepturile li se umflă la fiecare mișcare prin încordarea brațelor. Loviturile lopoților grele împing barca înaintea tăindu și drum, cu botul ei negru sfâșiind netezimea apei.

Dela noi de pe punte Barba Gheorghii le strigă pe grecește:

„Hei!... la biserică vă duceți?”

„Când se întorc ai voștri de la pescuit?”

„Peste două luni” – răspunse o femeie din barcă.

„Dacă o vrea cel de sus” – adăugă o alta ridicându și o pereche de ochi negri, scânteetori, în spre albastrul senin al văzduhului.

Barba Gheorghii arată cătră bătrânul care nu răspunse nimic și nici nu dase vre un semn de înțelegere.

„Vedeți, moșneagul acela e surd. Aici toți oamenii sunt surzi.”

„Cum se poate asta? Adică toți bărbații din insula asta sunt surzi?” – îl întrebă unul dintre noi.

„Da, da, așa este!... Asta vine de la meseria lor. E foarte grea meseria asta. În lege stă scris că nu este voe să se pescuiască bureți decât cu scafandru, dar negustorii nu se țin de lege. Este mai eftin cu afundători. Cari sunt tari de piept și înotători meșteri se lasă până la adâncime mare. Dar nu se știe câți se mai întorc din cei care pleacă din sat la pescuit. În fiecare an se pierd mulți. Unii se înneacă, pe alții îi mănâncă răchinii, mulți se înnăbușă, scuiă sânge, dela o vreme mai toți surzesc, li se rup unghiile și li se înroșesc ochii. Când nu mai pot să iasă în mare, rămân în sat și se sting încet, văzând cu ochii, pier, uscându se pe picioare. Femeile umblă îmbrăcate în negru, așa li i portul cinci luni de zile pe an, cât sunt duși bărbații. Să te faci aci când se întorc pescarii să vezi ce bocete se aud în tot satul”.

Când eram gata de plecare, pe când trăgeam lanțul ancorei, la biserică ascunsă între măslini, pe coasta muntelui pietros, începu să sune clopotele pentru leturghie. Câteva clipe ne am oprit din lucru tresărind în vraja dangătelor cari înfiorau liniștea solemnă a golfului. Sunete prelungi, jăluitoare, se loviau de pereții stâncilor, care le răsfrângeau spre larg, unde vibrau pierdute în siguranța mării, fără a fi auzite de acei pentru care atâtea suflete rugase cerul.

Întinzând pânzele, am plecat trecând pe aproape de iachtul lui Rotschild, care venise de cu noapte, ancorând chiar la intrarea în port.

Sub ploaia razelor de soare, vasul acesta mândru, alb peste tot, tăiat în forme fine, grațioase, părea o lebădă uriașă plutind lucitoare pe oglinda unui lac.

Sus, pe punte, se zărea un grup de privitori înarmați cu binocluri și ochiane lungi, admirând priveliștea insulei care se desfășura asemenea unui tablou văzut printr un ochiu de panoramă. Îmbrăcămintea femeiască,

înflorită în culori armonizate, are un farmec deosebit, primăvărat, pe puntea vapoarelor în aerul liber, în lumina mării.

Și cum stam cătând spre vaporul strănepoților lui Mayer Anselm Rothschild, umilul băet de birou dintr o bancă din Hanovra, fără să vreau, o întrebare mi se încheagă în minte:

Ce gânduri s or fi încrucișând oare în căpușoarele cele blonde, așa de drăgălaș învăluite în gazul și muselina cart fluturau în bătaia vântului?

Ce vor fi gândind oare privind la convoiul acela de umbre negre, care se strecurau tăcute și cucernice pe cărarea șerpuită de la biserica din deal?...

Slujba se sfârșise și femeile cernite, ducându și copilașii îmbrăcați în alb, coborau la vale în sat, pe la casele lor sărăcicioase.

1908 August

LA ACADEMIA MILITARĂ AMERICANĂ

Se luminează de ziuă când „Robert Fulton” se deslipește forfotând sub presiunea aburului, de lângă pontonul debarcaderului „Hudson River Line”.

Vaporul acesta cu patru punți și trei coșuri e unul din acele tipuri de vase uriașe, de o formă ciudată, care nu se pot vedea decât pe luciul fluviilor și lacurilor americane.

Împotriva curentului urcăm fluviul cu replegiune, lăsând în urma noastră New Yorkul înnăbușit de fum, pierdut în haos, înnecat în ceața care apasă veșnic pe umerii orașului gigantic. Din depărtare nu se zăresc decât vârfuli sclipitoare de sgârie nori, singurile cari mai pot străpunge pânza de neguri joase ce învâluie orizontul.

Fluviul Hudson cu malurile lui înalte, stâncoase, nelucrate și abrupte, pe cari mai trăesc unele bătrâne păduri de altădată, se aseamănă mult cu Dunărea noastră la Porțile de fier, deși Americanilor le place ca să l numească: Hudson Rinul american.

Întâlnim câteva remorchere mici trăgând convoiuri lungi de șleperi încărcate cu grâne sau cărbuni.

După ce trecem de alungul malului Palisadelor, un părete de coloane stâncoase în cremene vânătă și roșă, vaporul, scăpat de marele curent, mărimdu și din ce în ce viteza alunecă pe întinderea de apă revărsată ca un lac.

Mai în sus albia se strânge între maluri înalte și păduroase.

Vaporul se oprește greoiu în cotitura scurtă a fluviului. Acostăm la debarcaderul pe care scrie: West Point.

Ne scoboram grămadă pe mal și ne rânduim în cele zece brecuri militare care ne așteaptă în fața pontonului. Mă așez între un inginer belgian și un locotenent de marina italiană.

Urcăm în pasul trăgănat al cailor, pe o șosea tăiată în coasta dealului acoperit de castani stufoși.

Sus ne oprim în fața școlii, pe piața de paradă.

În capul scării ne așteaptă directorul și ofițerii profesori.

Suntem conduși în sala de onoare. „Memorial Hall”, sala gloriilor și trofeelor. În țara asta nouă, în tânăra republică de negustori, te minunează îndrumarea patriotică, cultul unui trecut așa de puțin îndepărtat și a unei istorii naționale așa de scurte.

Copiii din școlile primare, la intrarea și eșirea din clase, sunt datori a

saluta drapelul american, care fâlfâie în fiecare zi deasupra școlii.

În „Memorial Hall” sunt păstrate steagurile și tunurile, statuiele eroilor, portretele marilor generali americani; relicve proaspete din războiul independenței sunt păzite cu sfințenie pe rând de către generațiile care se pregătesc în academia militară.

Mă uit cu atenție la portretele generalilor americani. Tipurile aceste de militari făcuți și nu de meserie, cu pălăriile lor garibaldiene plecate pe o ureche, strânși parcă în tunicile lor de împrumut, generali numai la alegere și nu la vechime după anuar, te urmăresc parcă din cadrele lor aurite cu niște ochi ageri, vioi, plini de îndrăzneală și neclintiți în voința și hotărârea lor.

Un căpitan din artileria americană ne conduce prin toate salele de clasă, laboratorii și halele de gimnastică; ne dă lămuriri asupra organizației acestei școli în care republica își fasonază după sistemul ei uneltele de meserie pe care se sprijină alcătuirea apărării naționale.

West Point, căruia i se zice Gibraltarul Hudsonului, e un punct strategic însemnat; fortificația lui stăpânește navigația pe fluviu. Marele Washington a ales anume acest loc pentru întemeierea unei academii militare.

Sunt vreo patru sute de elevi, între 17 și 22 ani. Nu se dă nici un concurs de intrare. Fiecare deputat are drept să bage în școală câte un elev din circumscripția lui electorală. Președintele Republicii are drept la zece locuri.

Întreb dacă sunt toți bursieri sau se primesc și elevi cu plată. Căpitanul îmi răspunde zâmbind: „elevii nu plătesc nimic, dimpotrivă statul plătește pe lângă toată întreținerea și câte o leafă de 500 dolari pe an fiecărui elev”.

Ce impresie plăcută îți face școala aceasta, departe de haosul marilor orașe, așezată sus, pe o coastă verde, singuratică, în mijlocul unei naturi bogate, unde respiri în plin și libertate aerul curat de apă și pădure. Încotro îți arunci privirea nu întâlnești decât aceiași tinereță sănătoasă și oțelită, figuri fragede, voioase, priviri agere, îndrăznețe, trupuri zvelte, umeri lați, piepturi bombate, brațe de luptători cu mușchi de criță.

— Metoda noastră e simplă, ne spune cu modestie căpitanul american. Gimnastica fizică o combinăm cu gimnastica morală. Pecât putem, înlocuim ideile abstracte prin simțul practic și ne încordăm puterile de a cunoaște realitatea, de a o mânui și de a o stăpâni. Deși pe mulți ne atrage educația franceză și germană, ne ferim însă de a le copia. Nu se potrivesc cu firea și mediul nostru.

Căutăm să producem just marfa de care democrația noastră are nevoie. Toți nu pot să ajungă savanți, dar trebuie să iasă toți de aci oameni întregi, hotărâți și viguroși. Specializarea și selecțiunea vine mai pe urmă. Aci lucrăm să forjăm caractere, trupuri și suflete sănătoase, pregătite pentru o viață de luptă.

Ceia ce numiți d v. viața de cazarmă cu disciplina ei mecanică, uniformă și rigidă, noi avem foarte puțină.

Trei luni pe an elevii nu dorm pe paturi în case, stau afară în corturi, ducând viața grea de campanie. Cursurile teoretice se fac numai iarna în grupe de câte zece elevi în fiecare sală sub conducerea unui ofițer profesor instructor.

Pecât putem, facem o educație mai mult individuală decât colectivă.

„Doctorii nu pot lecu bolnavii tratându i în bloc, trebuie să i caute pe fiecare separat”, adaugă căpitanul surâzând mulțumit. Pedepsele sunt foarte rari. Cele mai grave greșeli sunt minciuna și beția. Duminica repausul e obligator. Toți elevii trebuie să ia parte la serviciul religios, afară de cei cari declară în scris că sunt liberi cugetători.

Eșim în curtea școlii. În fund pe un covor verde de iarbă tunsă se încinsese o luptă inversunată de foot ball. Trecem pe lângă statuia lui Kosciusko, marele erou polonez care a iubit mult locurile aceste unde se retrăsese la bătrânețe.

Pe aleiele curate, cu nisip roșu umed, sub umbra bolților de verdeață întâlnim grupe de elevi în uniformele lor bogate, în tunici fracuri albastre cu nasturi auriți, cu pantaloni albi călcați pe dungă. Tinerii aceștia eleganți, curtezani, se plimbă însoțind domnișoare grațioase în costume de culori deschise, în toalete de primăvară.

Locotenentul italian cu care mă aflam mai în urmă, îmi șopti trăgându mă de mânecă:

— Nu ți pare curios ce vezi?

Mă rog, ce i aci: școală militară sau pension de domnișoare? Ori la aceiaș școală învață și băeții și fetele?

Cine or fi oare persoanele astea?

Intrăm în bibliotecă, o sală imensă cu o cupolă minunat lucrată.

Câțiva elevi stingheri stau aplecați pe pupitre cu cărțile dinnainte. Mai multe părechi, elevi și domnișoare, stând pe aceiași bancă alături, citesc jurnale. Observ o blondă fragedă, o gingașă miss, subțirică și vioae, șezând băețește pe o masă, cu picioarele răzâmate de speteaza unei bănci; în fața ei, în picioare, un elev o servește întorcând foile unei reviste ilustrate. Eșim de aci și mai nedumeriți. În mintea fiecărui dintre noi se frământă aceiași întrebare la care ne ferim să cerem răspunsul cuvenit.

În sfârșit italianul se hotărăște, dar o ia mai pe departe.

— Mă rog, la d v. azi e sărbătoare?

Căpitanul american răspunde scurt:

— Da!... e Joi. Duminica și Joia nu se învață; azi e flirt!...

— Cum adică?... se oprește italianul întrebând surâzător.

— Da, domnilor, răspunde serios căpitanul american, la noi în programul analitic al școlii e prevăzut și acest curs. Vi se pare curios sistemul nostru de educație așa de natural?

— Aceste domnișoare, care le vedeți aci, sunt din cele mai bune familii venite în viligiatură.

— După cum v am spus, la noi intră elevi din toate colțurile țării și din toate păturile sociale; ofițerimea nu reprezintă numai o anumită clasă. Pentru a fazona toate aceste deosebite elemente pentru acelaș fel de a se prezintă în lume, am găsit că cel mai bun sistem este influența feminină. Statul a făcut aici în apropierea școlii oteluri și vile, alcătuiind o frumoasă localitate de viligiatură. De două ori pe săptămână lumea ne vizitează școala, ia parte la seratele noastre, asistă la parăzi și uneori la exerciții.

— E frumos, – dar, întreabă unul dintre noi, acesta nu împiedică mersul școlii? Nu se întâmplă uneori ca să se stabilească legături prea strânse?

— E adevărat că multe prietenii cari se leagă aici, mai târziu când elevii ajung ofițeri, se transformă în căsnicii și... credeți mă, că sunt dintre cele mai fericite, căci tinerii, au avut vreme de a se cunoaște îndestul de bine.

— După cum vedeți, aci avem aer curat și o poziție încântătoare. S o luăm pe aleia din dreapta să vă arăt ce priveliște splendidă se deschide deasupra fluviului.

În capătul aleii, pe o tăbliță prinsă în coaja argintie a unui bătrân mestecăn, era scris cu litere mărunte: „Flirtation Walk”.

La fiecare pas întâlnim plimbându se perechi vesele, surâzătoare. Ei ne salută scurt militărește cu mâna la cascheta purtată pe o ureche. Ele ne întâmpină cu nmorning grațios privindu ne drept în față.

Nici o umbră de sfială nu poți surprinde în ochii lor albaștrii senini.

În drumul nostru, pe sub bolțile de tei în floare, simțim plutind parcă în aerul îmbălsămat farmecul tinereții pline de sănătate și voieșie. Câte o undă de vânt răcoritor, clătinând coperișul de frunze deasupra capetelor blonde, răsfiră în aer fluturând nebunatic șuvițe de păr auriu ca spicul de grâu, sau roșu închis cum e arama. Pe malul abrupt, într un pavilion, lucrat cu îndrăzneală deasupra unei râpi stâncoase, o pereche admiră priveliștea deschisă în valea Hudsonului.

El o ține de mijloc să nu cadă; ea sglobie, în picioare pe parapetul balconului, se apleacă pe marginea prăpăstiei ca să vadă până în fundul râpei, unde valurile frământate în spume scobesc piciorul stâncii goale, cenușii.

Ca să nu l tulburăm, ne oprim mai departe de pavilion, când ea își întoarse capul și ne privi cu ochii albaștri, umezi.

— Pofțiți, pofțiți!.. de aci e o vedere splendidă... numai să vă țineți bine. E amețitor de frumos! Și răsând zgomotos se sprijini de umerii tânărului pentru a coborî de pe parapete într o săritură ștregărească.

Jos, la picioarele noastre, apa curgea lin, cu pete de o culoare bronzată. În adânc se oglindea tremurând stânca despăcată și roasă de umezeală. În depărtare vederea îmbrățișa toată valea adâncă a fluviului, care și mlădia albia sclipind sub razele soarelui. În zare tremură o pată luminoasă. Era

orașul Albany, pe Hudson în sus, unde trebuia să ajungem înaintea de asfințitul soarelui.

— William, adă un binoclu să poată vedea domnii mai bine!

Și tânărul o luă la fugă pe alee, grăbit să ne servească.

— Am auzit că plecați, miss Ellen? o întrebă căpitanul american.

Eu? nu, mama se duce ca de obicei la Atlantic City ca să și înceapă băile de mare. Eu rămân până la terminarea cursurilor academiei militare.

— Și pe urmă?

— Mă duc și eu la mare.

— Singură?

— Nu, mă însoțește William.

— Și pe urmă? continuă căpitanul cu întrebările ca să o necăjească.

— Pe urmă? pe urmă nu te mai privește pe dumneata, domnule profesor și guvernor; William iese ofițer și rolul dumitale de a l dădăci încetează.

Un râs sglobiu acoperi ultimele cuvinte, pentru a ascunde necazul cu care fusese spuse.

În capătul aleii, din frunziș se desprinsese o formă.

Cu capul gol, sveltă, elegantă, pășea ușor, săltăreț ca o păsărică pe nisipul curat și umed.

Credeam iarăș că vreo blondă miss caută pe cineva prin aleea flirtului. Numai când ajunsese aproape de pavilion văzurăm că ne am înșelat.

Urmără prezentările:

— Lady Moor, mama lui miss Ellen.

Statura și ținuta erau de o potrivă. Văzute de la spate nu puteai cunoaște care e mama și care e fata.

Aceiaș figură încadrată însă în bucle argintii, buzele mai subțiate și două dungii ușoare îi încrețeau în colțurile gurii obrazul încă fraged.

Căpitanul american îi lămuri rostul vizitei noastre și, ca să lege mai strâns o convorbire, adăugă surâzând.

— Domnii par foarte surprinși de sistemul de educație din școala noastră.

Atâta fu deajuns ca Lady Moor să și desfășoare teoriile. A început prin pilde, ajungând din ce în ce la sentințe cari erau date fără apel sau replică, pronunțate cu un aer grav, hotărât, rigid.

— Grădinarul supraveghează plantele, fără îndoială, însă le lasă să crească după legile naturii...

Precum avem nevoie numai de o singură religie, tot astfel trebuie să avem una și aceiași morală pentru bărbați și pentru femei.

Educația ca să fie sănătoasă trebuie să aibă o bază naturală. O educație separată plasează elevul într o lume factice compusă din semeni și nu l prepară decât teoretic la asociația viitoare. Numai coeducația, școala mixtă, chiamă la viața de familie. Școala separată are tendința de a dezvolta defectele particulare la fiecare sex.

Zadarnic ne încercăm a face oarecare întâmpinări. Unul dintre noi, mai

îndrăzneț, atinse chestiunea delicată a inconvenientelor ce pot avea loc prin apropierea sexelor la o vârstă de tranziție.

O privire încruntată și o încrețitură de sprincene ne înfruntă tăindu ne curajul de a mai întrerupe și, Lady Moor, stăpână pe cuvânt, continuă într un ton din ce în ce mai sacadat:

— Prejudecăți învechite într o lume îmbătrânită. Școala noastră, domnilor, nu și propune ca a dumnevoastră să formeze numai oameni de oparte și femei de altă parte, ea tinde mai departe, trebuie să formeze și să desvolte un tip comun de umanitate cât mai ridicat posibil. Ideal care nu poate fi atins decât când bărbații și femeile de acord își vor uni mâinile într o acțiune comună pentru perfecționarea rasei...

Dar glasul strident și asurzitor al sirenei vaporului, care ne chemă făcând să clocotească văile, înnăbuși ultimele cuvinte ale Ladyei Moor.

Pe când coboram pe drum, în spre debarcader, ofițerul italian trăgând de mânecă pe inginerul belgian îi șopti surâzând sceptic;

— Ei, la D voastră s ar putea încercă acest sistem de educație?

— O! desigur că nu, răspunse belgianul râzând cu poftă.

— La noi nici atâta.

— Chestie de rasă, de moravuri...

— Chestie de temperament, adăugă italianul ascunzându și un zâmbet șiret pe sub mustățile lui stufoase.

Ne imbarcăm din nou. Vaporul plin de lume se depărtă ușor de mal.

Din colțul meu, de pe punte, am rămas mult cu ochii în urmă spre West Point, care se înneca în zare cu pădurea i înverzită, cu stânca i cenușie, pe alocurea albită de fluturarea batistelor ce sămăneau c un stol de porumbei cu aripele întinse rotind de asupra apei.

Am rămas cu gândurile în urmă la vremea când îmi făceam osânda vrâstei în școalele din țara mea. Parcă simțeam răceala mormântului din școalele căzărmi în care îngropasem cei mai frumoși ani din cursul unei vieți.

Și fără să mi dau seamă, o aripă de tristeță mă atinse dintr o dată și mă simții rânit și despărțit cu totul de restul mulțimei sgomotoase, ce în plină veselie se agită pe puntea vaporului în mers.

Oglinda trecutului, neșters făcuse să vibreze o undă din regretul pierdutei tinereții... așa de netrăite.

Iunie 1910 New York.